च्वमिपिं म्हसीके

रमेशमान पिया :

नेपालभाषा ख्यःया अतिकं सशक्त व अथक कार्यकर्तातय् नां काइबलय् रमेशमान पिया अग्रपंक्तिइ लाःवइ । भाषिक आन्दोलनय् लगे जूगु हे कारणं जेल जीवन समेत भोगे यानादीधुंकूम्ह भाजु पिया नेवाः संस्कृतियात थःगु हे मौलिक दृष्टिकोणं स्वयाः विष्लेषण यानादीम्ह छम्ह संस्कृतिह्‌यमि नं खः । वय्‌कलं थःत संस्कृतिविद् धकाः दावी यानामदीसां संस्कृति सम्बन्धी वय्‌कःया च्वसु सुं नं विज्ञया विश्लेषण स्वयां म्हो धाःसा मजू ।

रमेशकाजी स्थापित :

अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.या कजि भाजु रमेशकाजी स्थापितयात मूलतः नेपालभाषाया छम्ह सशक्त निबन्धकार व पत्रकारया रुपय् सकस्यां म्हस्यू । थःपिनि नियमित च्वज्याया हे भ्वलय् वय्‌कलं नेवाःतय्‌सं हनीगु नखःचखः व नेपाःया हे अन्य जातिं हनीगु नखःचखः बारे नेवाःतय् दथुइ हे खने दयाच्वंगु भ्रमयात चीकेगु भाःपाः छुं छुं च्वसुत च्वयादीगु दु । थ्व सम्बन्धी वय्‌कःया च्वसुं अज्याःगु भ्रम निवारण यानाः नेवाः संस्कृतिया मौलिकता अझ तिफ्यायेत ग्वाहालि याइगु आशा कायेफु ।

प्रेममान चित्रकार :

नेपाःया परम्परागत चित्रकला पौभाः च्वज्याय् प्रेममान चित्रकार स्वयम हे छपाः गब्लें हुयामवनीगु अमूल्य पौभाः जुयादीधुंकूगु दु । थ्व बाहेक नं म्ये व नेवाः संस्कृतियात कयाः वय्‌कलं च्वयादीगु च्वसुत अतिकं स्याचु । नेवाः संस्कृति व नेवाःतय्‌सं पुज्याइपिं देवदेवीपिनि बारे वय्‌कःया बिचाः अतिकं मौलिक खनेदु, गुगु वय्‌कःया थःगु हे अध्ययनया उपज खः । वय्‌कः थौंकन्हय् नेपालभाषा एकेदमिया प्राज्ञ जुयाच्वनादीगु दु ।

झीगु संस्कृति

रवि शाक्य

इखाछेँ, यल

झीगु संस्कृति

(ब्वसु मूना)

अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.

सफू	: झीगु संस्कृति *(च्वसु मुना)*
पिकाक	: अर्थ प्रकाशन प्रा.लि. *थायमरु, यें ।*
द्यबः	: रविन सायमि
किपा	: चन्द्रमान महर्जन
स्केच	: साजन नकःमि
कम्प्यूटर	: सर्भिस डट कम
पिदंगु	: ने.सं. ११२२ दिल्ला
न्हापांगु पिथना	: द्वःछि
थाकु	: इन्द्रेणी अफसेट प्रेस *अनामनगर, यें ।*
स्क्यानिङ्ग	: पोली इमेज *पुतली सतक, यें ।*
मू	: २०/- तका

Jheegu Sanskriti

(A Collection of articles on Newah Culture by various writers)

पिकाःपाखें

नेवा:त संस्कृतिइ तसकं त:मि, थुपिं तसकं सुसंस्कृत जाति ख: । - थ्व खँ नेपा:या मेमेगु जातिं जक मखु, नेवा: संस्कृतियात कया: अध्ययन या:पिं यक्व हे विदेशी विद्वानतय्सं धया वयाच्वंगु दु । धाथें धायेगु ख:सा सु छम्ह मनुखं थ:गु जन्मका:छिं बिका: अध्ययन या:सां नं नेवा: संस्कृतिया दक्वं खँ पितहयेफइ मखु । तर संस्कृतिइ थपाय्सकं त:मि खयां नं यक्व नेवा:तय्सं थ:पिंसं हना वयाच्वनागु संस्कृतिया बारे बांलाक चिउता: कायेगु यानाच्वंगु मदु । न्हापांनिसें यानावयाच्वंगु चलन ख:, अथे जूगुलिं यायेमा: धयागु अन्ध परम्परां हे अप्व: ज्या यानाच्वंगु खनेदु । थथे जूगु छता कारण ला झी पुर्खापिनि 'कने मत्य:' व 'क्यने मत्य:' यायेगु संस्कारं याना: नं ख: । तर आ:यापिं नेवा:तय्के सौंस्कृतिक जागरण यक्व हे वयेधुंकूगु दु ।

झीसं थ:पिंसं बुसांनिसें सीबलय् व सीधुंका: तकं याना वयाच्वनागु थीथी संस्कार, म्वाना च्वँतले हनेगु याना वयाच्वनागु नख:चख:, जात्रा, पर्व, मेला व धार्मिक संस्कार, सामाजिक विधि व्यवहार आदि दक्वं झीसं छु कारणं याना वयाच्वनागु ख:, हना वयाच्वनागु ख:, थुकी छु दर्शन सुलाच्वंगु दु, थुकी गज्या:गु व्यावहारिकता दुथ्यानाच्वंगु दु धका: कुतु कुला: स्वयेगु, न्यनेकने यायेगु, अध्ययन यायेगु बानि आ:यापिं यक्व हे नेवा:तय्के दयावये धुंकूगु दु । नेवा: संस्कृतिया बारे सयेका: सिइका: थम्हं नं उकी छु ख:, गथे ख: धका: चिन्तन मनन याना: च्वसु च्वया: पिकायेगु ज्याय् नं आपालं नेवा:त न्ह्यचिला वयेधुंकूगु दु । थ्व लसताया खँ ख: । थ्वहे भ्वलय् "सन्ध्या टाइम्स" न्हिपौ पिदंसां निसें आ:तकया दुने नेवा: संस्कृतियात कया: थीथी च्वमिपिंसं च्वयात:गु यक्व हे च्वसु पिदनेधुंकूगु दु । अथे पिदंगु च्वसु मध्ये स्वम्ह च्वमिया ज्यसुला: ता:गु छुं छुं च्वसु ल्ययां:, अले व हे च्वमिपिंसं मेमेगु पत्रिकाय् पिथंके बियातयादीगु छपु निपु च्वसु नं दुथ्याका: थुगु सफू पिथनागु जुल । थुगु सफूया निंतिं च्वसु ल्ययेगु ज्या जूबलय् जिमिसं विशेष रुपं थ्व खँय् ध्यान बियागु दु कि नेवा:तय्गु संस्कृति वास्तवय् छु दर्शनं प्रेरीत संस्कृति ख:, अले नेवा:तय्सं व नेवा: मखुपिंसं छन्हुं हे लाका: हना वयाच्वंगु कारणं हे जक छगू हे नख: थें च्वंक भ्रम जुयाच्वंगु गुलिखे नख: वास्तवय् आधारभूत रुपं हे यक्व खँय् पा: धयागु खँ थ्व सफू छगू जक ब्वनागुया लिधंसाय् नं ब्वँमिपिंसं मोटामोटि रुपं जक जूसां थुइके थफयेमा ।

खला वंगु न्हूदँ ११२२ या लसताय् पिदंगु "सन्ध्या टाइम्स"य् जिमिसं थुगुसी त:जिगु सफू छगू पिकायेगु व उगु सफू न्हूदँया लसताय् पिथनागु क्यालेण्डरय् तयातयागु कुपन चाना: बिउम्हेसित बछि मुलं हे बिइगु धका: बचं बियागु ख: । अले बचं कथं बछि मुलं बिइगु नं जुइ । तर उगु बचं पूवंकेत हे जक थुगु सफू पिथनागु धा:सा मखु । आ: लिपा लिपा नं विशेष याना: नेवा: संस्कृति सम्बन्धि बांबांला:गु सफू पिथनां तुं वनेगु जिमिगु ग्वसा: दु । आ: थें हे छिकपिनिगु तिब: व ह:पा: दयां तुं वन धा:सा उगु ज्याय् जिपिं ता:लाइ धका: नं भलसा कयागु दु । सुभाय् ।

कजि
अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.
थकूछें, थायमदु, यें ।

धल:

नेवाः दर्शन

रमेशकाजी स्थापित

नेवाः छगू राष्ट्र खः, अले सलंसः दँ न्ह्यवंनिसें थीथी इलय् वःगु थीथी कथंया शासन व्यवस्था व व व्यवस्था न्ह्याकावःपिं शासकतय्सं नेवाःतय्त थीथी इलय् थीथी कथं हे क्वत्यलावंगुलिं यानाः हे थौं नेवाः धयापिं जनजातिया भ्वलय् लाःवःगु खः धयागु खँय् आः विवाद मदये धुंकल । ल्यं दनिसा थुलि हे जक खँ ल्यं दनि कि नेवाः राष्ट्रया ब्याख्या बांलाक जुइ फयाच्वंगु मदुनि । लिसें छम्ह छम्ह नेवाःतय्त भी नेवाः धयापिं थ्व खः धकाः थुइकाबीगु ज्या याये नं ल्यं हे दनि ।

थथे थुइके बी मफयाच्वंगुलिं, अले विदेशं दुहांवःगु व नेपाःया हे मेमेगु जातिया संस्कृति नं नेवाः संस्कृतिइ ल्वाकज्याज्यां वयाच्वंगुलिं यानाः यक्व थें नेवाःतयसं थः छु खः धकाःहे म्हसीके मफया वनाच्वंगु दु। थज्याःगु इलय् भी नेवाः धात्थें छु खः ले धकाः दुवाला स्वयेत भीके आः ल्यं दनिगु दक्कले क्वातुगु लिधंसा धयागु भीसं आःतलें नं हना वयाच्वनागु नखः चखः, जात्रा-पर्व अले बुसांनिसें सीबलय् तक यायेमाःगु थीथी संस्कार हे जक खः।

आः वयाः भीसं सकल नेवाःतय्गु दक्कले तःजिगु मंकाः नखः धकाः घोषणा हे याये धुंगु म्हपुजां निसें कयाः दच्छियंकं वइगु थीथी नखःचखः व जात्रा पर्व पाखें बांलाक दुवाला स्वयेबलय् छता खँ यच्चुक हे सीदइ कि नेवाःत न हिन्दू खः, न बौद्ध खः। नेवाः नेवाः हे जक खः, अले नेवाःतयगु थःगु धर्म दु, अले वहे धर्मकथं हे संस्कार हना वयाच्वंगु दु। थौं हिन्दू नेवाः व बौद्ध नेवाः धकाः गुगु निता धर्मयापिं नेवाःत दयाच्वंगु खः, व ला लिपा लिपा जक दयावःगु खः। तर थुकथं नेवाः दुने नं थीथी धर्म खने दयावःसां न्हापांनिसें थःगु कुलं ज्वनावयाच्वंगु धर्म धाःसा नेवाःतयसं मत्वःतू गुकिं यानाः नेवाःतय् दच्छियंकं वइगु थीथी नखःचखः, चाहे व हिन्दू नेवाः जुइमा, चाहे व बौद्ध नेवाः जुइमा, हनावयाच्वंगु दु।

छाय् जुयावल ले सा थथे ? थ्व खँ थुइकेत भीसं दक्कले न्हापां नेवाः संस्कृति व नेवाः दर्शन निं थुइकेमाः। भीगु नेवाः संस्कृति दुने सुलाच्वंगु दर्शनपाखे दुवाला स्वयेबलय् विद्वान च्वमिभाजु बलदेव जुजुं 'नेवाः संस्कृति व नेवाः दर्शन' नांगु थःगु सफुली न्ह्यथना तयादीगु खँ पायछि हे खने दःवइ कि भी नेवाःतय्गु दर्शन मोक्ष प्राप्ति यायेगु मखसे देवत्व प्राप्त यायेगु खः, सुं छम्ह द्यःया शरणय् वनेगु मखसे थः हे द्यः जुयावनेगु खः। भी नेवाःतयसं द्यः धकाः पुज्याना वयाच्वनापिं गुलि नं दु, इपिं सकलें हे छगू इलय् मनू हे खः, मनुखं हे द्यः जुयावंपिं भी हे पुर्खापिं खः। अथे जूगुलिं हे भी नेवाःतय् आजुद्यः व अजिमा द्यः धकाः यक्व हे द्यःपिं दु, अले व द्यःपिनिगु इतिहास मालावनेबलय् लुयावइगु गुलि नं किंवदन्ति दइ, उकथं स्वयेबलय् इपिं फुक्क हे आजु व अजिमापिं छगू इलय् मनू हे खःगु व इपिं भी हे पुर्खा जुयाच्वंगु खँ सीदइ।

यें देशय् जक स्वयेगु खःसां वंघःयाम्ह आजुद्यः आकाश भैरव किराँती जुजु यलम्बर खः धयातःगु दु। यैंया क्वःने च्वंपिनि आजुद्यः पचलि भैरव फम्पियाम्ह थकूजुजु खः धयातःगु दु। अथे हे बिज्यासःद्यः मखंया द्यःब्रम्हूखलःया म्ह्याय्मचा खःसा सिथिनखःबलय् जात्रा यानाहइम्ह सिथिद्यः (कुमार) कायमचा खः। थुकथं हे ब्यापारित सकसिनं हे तसकं हनातःम्ह द्यः भिंद्यःया नां तुयूख्वाः ज्यापु खः धयातःगु दु। पाहाँचःह्रेबलय् खतय् तयाः जात्रा याइपिं, कंग, लुमरि, लुँचुभुलु, लुँति आदि अजिमापिं नं छगू इलय् मनू हे खः धयातःगु दुसा गथांमुगःबलय् दुवातय् दुवातय् थनीम्ह गथांमुगः नं छगू इलय् मनू हे खः धयातःगु दु।

थःथःगु लागाया पुर्खापिंत आजु व अजिमा कथं हनीगुया दसु किपूया बाघभैरव व सक्वया बज्रयोगिनी नं खः। किपूयापिंसं बाघभैरवयात आजुद्यः धकाः हनाच्वंगु दुसा सक्वयापिंसं बज्रयोगिनीयात म्हासुख्वाः माजु धकाः हना वयाच्वंगु दु। थुकथं हे मालावं वन धाःसा नेवाःतय्गु बस्ती बस्ती पतिकं हे भीसं आजुद्यः व अजिमाद्यः लुइके फइ। थथे दयाच्वंगु कारण भी थः हे

पुर्खायात द्यः यानाः पुज्याना वयाच्वनापिं जूगुलिं खः। थुकिया छगू प्रत्यक्ष दसु ला संसारय् हे 'लिभिङ्ग गडेज' कथं नांजाःम्ह कुमारी हे दु। थ्वयां लिसें यलया बुंगद्यः व यैंया जनबहाःद्यःपिंत भी नेवाःतय् बुसांनिसें यायेमाःगु सकतां संस्कार यायेमायेका तःगुलिं नं क्यनाच्वंगु दु कि इपिं नं छगू इलय् मनू हे खः। थ्व फुक्कं खँ यच्चुक हे सीदत कि भी नेवाःत मनूयात हे द्यः दयेकीपिं खः, अले थः हे द्यः जुयावनीपिं खः। भीसं दँय्दसं नेपाल संवत् न्हूदँ कुन्हु म्हपुजा नखः हनाः थःगु हे म्हयात द्यः भाःपियाः पुज्याना वयाच्वनागु कारण नं थ्व हे खः।

भीगु नखःचखः व संस्कारया दुने हे बांलाक दुवालाः स्वयायंकेबलय् भीसं थ्व खँ नं बांलाक हे थुयावइ कि भी नेवाःत मनूयात पुज्याइपिं जक नं मखु। छम्ह मनूयात म्वायेत गुलि तक वस्तु माःगु खः, व दक्वयात हे द्यः भाःपीपिं खः। म्हपुजा यायेबलय् भीत तःसिब्व धकाः न्ह्यच्याकीगु सिसाबुसाया ब्वय् नं भीसं जाकि व स्वां कयाः पुज्यानाः तिनि लः ल्हानाकाइ। अथेहे खेलुइताः नं भीसं स्वां जाकि पुज्यानाः तिनि लःल्हानाकाइ। सिसाबुसां भीगु म्ह बांलाकेत छु ज्या याः, अले मतजलं भीगु जीवनय् छु ज्या याइ धयागु खँ धयाच्वने म्वाः। म्हपुजा यायेबलय् भी छेँय् न्हियान्हिथं छ्यला वयाच्वनागु तुफि, हासा, ल्वहंमा, लःघः आदियात नं मन्दः हे दनाः पुज्याइ। थथे यायेबलय् थ्व नं भीसं भीत म्वायेत माःगु दक्वं वस्तुयात द्यः भाःपियाः पुज्यानागु जुल।

मोहनिबलय् नं भी नेवाःतय् मेमेगु जातियापिनि थें मखु। अब्ले नं भीसं भी पुर्खानिसें ज्वनावयाच्वंगु गुगु ज्या खः, व ज्या यायेत माःगु ज्याभः स्वनाः पुज्यायेमाः, बुँज्या याइपिनि कूतःकू, तक स्वनाः पुज्याइ। दकःमि सिँकःमि, ल्वहँकःमि, मरिकःमि आदिपिनि नं थःपिंसं छु छु ज्या यायेगु खः, वहे ज्या यायेत माःगु ज्याभः दक्व स्वनाः पुज्याइ। थथे पुज्यायेगु यानातःगु धयागु नं धात्थें ला थःपिं ल्हाः म्हुतु चूलाकेत ग्वाहालि यानाच्वंगु ज्याभःयात नं द्यः हे भाःप्यूगु जुल। छाय्धाःसा व ज्याभःया ग्वाहालि हे थःत ज्या चूलात, नये दत, अले बांलाक म्वायेखनाच्वन।

'ब्यांजा नके' कुन्हु ज्यापुतय्सं थःगु बुँइ बालि स्यंकीपिं की कायत नयाः बालिया रक्षा यानाब्यूम्ह ल्याखं ब्यांचित तकं पुज्यानाः जा नकीसा भी गनं छेँय् न्हू बालि दुहांवल धाःसा व अन्नया द्वँय् न्हापालाक पुज्याइ, अले तिनि व अन्न क्वकाइ। योमरिपुन्हि कुन्हु धान्यलक्ष्मी धकाः भीसं अन्नयात हे पुज्यायेगु खः।

थुकथं नखःचखः व पर्व त्वःताः भीगु न्हियान्हिथंया दिनचर्या पाखे मिखा ब्वल धाःसां भीसं यच्चुक हे खनी कि नेवाःत थःगु जीवनयात माःगु सकतांयात हे द्यः भाःपीपिं खः। न्हापा न्हापा जूसा भी नेवाःतय् सुथ न्हापां पिखालखुइ बँथिलाः द्यः पुज्यानाः मत बिइगु खः, थ्व चलन आः नं गनं गनं छेँय् दनि तर यक्व छेँय् मदये धुंकल, तर थःगु छेँय् नं पिहां वनेबलय् व लिपा थःगु छेँय् दुहां वयेबलय् थःगु छेँया लुखा फुसय् भागि यानावनीपिं नेवाःत आः नं यक्व दनि। थ्व भीसं थःगु छेँयात हे द्यः भाःपियागु जुल। अथेहे न्हापा न्हापा लुँवहया ज्यासलय् ज्या याइपिनि मि ख्वायेगु भुतूप्वाः च्वसं ग्वाखंचा थें प्वाः छप्वाः तयाः अग्निदेवता धकाः नित्यपुजा यायेगु चलन दुगु खः। आः थ्व चलन मंत। ज्यासलय् जक मखु भुतुलिइ जा थुइबलय् जा तयाबी न्ह्यः

न्हापालाक भुतूया थायमिइ निं न्हापालाक जा कें छाइ। थ्व भ्फीसं थःपिंत न्हियान्हिथं जा बुकाः नकेत ग्वाहालि यानाच्वंगु भुतूयात नं द्यः हे भाःपियागु जुल।

थुकथं भ्फी नेवाःत छम्ह मनुखं सुथांलाक जीवन हनेत माःगु गुलि नं दु, व सकतांयात हे द्यः भाःपियाः पुज्यायेमाः धयागु दर्शन ज्वनाः म्वानाच्वंपिं खः, अले नेवाःया धात्थेंया धर्म नं थ्व हे खः। भ्फी नेवाःत सकसिनं नं थ्व खँ बांलाक थुइके फयावन धाःसा पक्का नं नेवाः भ्फी नेवाः हे जुइ।

नेवाः समाजया संरचना

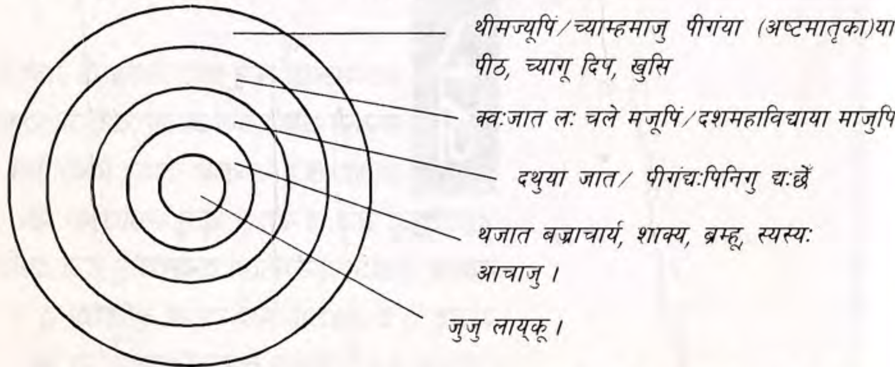
रमेशमान पिया

नेवाः समाज छगू जात विशेषया समाज मखसे थीथी धर्म नालाच्वंपिं जातजाति जानाः छगू राष्ट्रया रुपय् विकसित जुइधुंकूगु समाज खः। थुगु समाजया संरचनाय् नेवाःतय्सं नाला वयाच्वंगु धर्म दर्शन संस्कृति व जातजातिया अहम भूमिका दु। धार्मिक सम्प्रदायया ल्याखं धायेगु खःसा नेवाः समाजय् दुने बौद्ध व हिन्दू यानाः निथ्वः धर्मालम्वीतय्गु प्राधान्यता दु।

नेवाः बौद्ध समाजय् बौद्ध धर्मया स्वंगू कवः हिनयान, बज्रयान व महायान मध्ये बज्रयान व महायान धर्मया दार्शनिक व साँस्कृतिक प्रभाव क्वातुगु खनेदु । अथे हे हिन्दू नेवाःतयगु दथुइ नं शैव व शाक्त मतया गुलि दार्शनिक व साँस्कृतिक प्रभाव दु उलि वैष्णव मतया मदु । थुलि जक मखसे नेवाः समाज धयागु तान्त्रिक दर्शन पाखें निर्देशित जुयाः आगम परम्पराया लिधंसाय् धस्वानाच्वंगु समाज खः । उकिं नेवाः समाजया संरचना थुकिया भौगोलिक बनौट विकासक्रम तन्त्रयानपाखें सिंचित बौद्ध व शैव दर्शनया प्रतिविम्ब खः ।

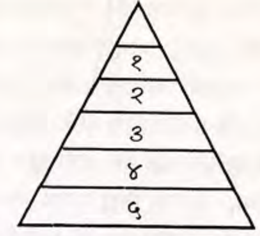
■ जातीय संरचना

नेवाःतय.गु समाजया संरचना भौगोलिक बनौट व विकासक्रमया छगू क्वातुगु आधार नेवाःतयगु जाति व्यवस्था नं खः । नेवाःतयगु जातया वर्गिकरण उमिसं नाला वयाच्वंगु ज्या, लजगाः, सीप, कला आदिया लिधंसाय् यानातःगु खनेदु । थुकथं नेवाःतयत तःताजि जातय् ब्वथलातःगु छाय् गथे व गुकथं धकाः कुतुकुलेगु थ्व च्वसुया आज्जु मखु । ब्वथला तःगु जातिया लिधंसाय् नेवाःतयगु थायबाय्या विकासक्रमयात न्ह्यब्वयेगु तातुना जक खः । सामान्यतयाः नेवाः समाजयात जातया लिधंसाय् खुब्वय् ब्वथलातःगु खनेदु । दकलय् च्वय्या ब्वया ल्याखं जुजु व लायकू, अनंलि छसिकथं थजातया ल्याखय् बौद्ध धर्मालम्बीया शाक्य बज्राचार्य व हिन्दूतय् द्यःब्रम्हू, स्यस्यः व आचाजुपिंत लाकातःगु दु ।दथुया जातय् ज्यापु जाति व क्वजात कथं नौ, कौ, तिपे, गथु, खुसः आदि जाति दुथ्याकातःगु दु ।लः चले मजूपिं धकाः नाय, जुगितयत कयातःगु दुसा थी मत्यःपिं धकाः च्यामखलः, द्यःलातयत कयातःगु दु ।नेवाः देया स्वरुप ब्वथलातःगु जात जातिया लिधंसाय् धायेगु खःसा थुकिया स्वरुप छगू बृहत मण्डपया रुपय् खनेदःवइ । थुगु मण्डपया केन्द्रविन्दू जुजु व लायकू जुइ । लायकूयात समाजया शक्तिशाली वर्ग थजात न्ह्यःने व शक्ति श्रोतविहित छसिकथं दथुया जात, क्वजात, लः चले मजूपिं व थीमत्यःपिं वर्ग धकाः दकलय् ल्यूने लाकाः मण्डलाकार रुपय् भुनाच्वंगु दयाच्वनी । तर थौंकन्हय्या आधुनिक समाजय् भी नेवाःतय् नं छुं नं जात जाति निश्चित थासय् जक च्वनेमाः धैगु मान्यता मतयेधुंकल । कानुनी बाध्यता नं मदयेधुंकल । अयनं न्हापाया नेवाः समाजया प्राचीन मण्डलाकार संरचनाय् पुष्टि याइगु छुं छुं पुलांगु दसुया निंतिं उब्ले थीमत्यःपिं धकाः ब्वथलातःगु जातया पोडे, द्यःला जाति आःतक नं देशं पिने हे च्वनाच्वंगु दु । थुमिसं थःगु वस्ती विस्तार देश दुने याये फयाच्वंगु मदुनि । जबकि नेवाः समाजं पिनेयापिं गैर नेवाःत, नेपाः देशं पिनेया मर्स्या, मुस्मांतयसं तक नं नगर दुने स्थायी बसोबास याये धुंकूगु दु । नेवाः समाजया संरचनायात जातीय आधारय् क्वय् न्ह्यथनाथें मण्डपया रुपय् न्ह्यब्वयातःगु खनेदु ।

नेवाः समाज दुनेया थीथी जातजातिया अन्तरसम्बन्ध, सामाजिक प्रतिष्ठा व दायित्वया लिधंसाय् थुगु समाजया जातीय संरचना थुकथं ब्वथलाः स्वयेफु -

१) थजात
२) दथुया जात
३) क्वजात
४) लःचले मजूगु जात
५) थी मज्यूगु जात

१) थजात

नेवाः समाज दुने शैव नेवाःतयगु धार्मिक कर्मकाण्डया निंतिं पुरोहित/गुरु जुयाः ज्या यायेगु दायित्व दुपिं ब्रम्हूत अथेहे बौद्ध नेवाःतयगु दथुइ बज्राचार्य व शाक्य जात दकलय् च्वय्यागु थजात खः ।

थजात दुनेया मेगु कवः कथं लायकू लिसे सतीपिं, जातीय रुपं प्रशासनिक अभिभारा क्वबिया वयाच्वंपिं स्यस्यःत लाः वः । स्यस्यःत छथरी व पाँचथरिया ल्याखं थवंथवय् विभाजित खनेदु । छथरी स्यस्यलं थःगु जात स्वयां क्वय्याम्ह भम्चा दुत हल धाःसा वयात आगमय् दुमकायेगसया लिसें जातं बाहेक यायेगु याइ । थुकथं स्यस्यःतयगु दथुइ नं थवंथवय् तःधं चीधंया विभाजन दु । छथरी व पाँचथरी स्यस्यःतयगु छुं छुं जात थन न्ह्यब्वयाच्वना - जोशी, राजभण्डारी, महाजु (अमात्य), प्रधानांग, मल्ल, हाडा, कसजु (कायस्थ), तचाभारी, मुनकर्मि, तिमला, साङ्गामि, कोङ्गास्य, खैंधौमाकु, गोंगः, पंमाय, कपतग्वः, राय, पलिखेल, प्रधान, खयगुलि, पिया, चिपालु, मास्के, न्याछ्योँ, जोन्छे, भद्रा, बैद्य, आचाजु (कर्माचार्य), कक्षपति, राजवंशी, मुलमि, तिनी (शिताचार्य) आदि ।

२) दथुया जात

थजात धुंकाःया मेगु तःधंगु जात धइगु ज्यापु जात खः । बुँज्या ज्यापुतयगु वास्तविक म्हसीका खः । बुँज्या बाहेक थुमिसं याना वयाच्वंगु लजगाःया ल्याखं नं जात च्वयेगु चलन दु । गथे सा लहीपिं सापू, म्येय् लहीपिं म्येयपु, सिँज्या याइपिं सिँकःमि, अथेहे दँकःमि, अवाले, कुम्हाः आदि । यें यलय् महर्जन, सिं, सुवाल, डंगोल आदि ज्यापु जात यक्व खनेदु । ख्वपय् नं लजगाःया लिधंसाय् ज्यापुतयगु जात च्वयेगु चलन दु अथे खयां नं अन नौ लिसें छ्यलाबुलाय् वयाच्वंगु थीथी विशेषतायात नं जात कथं च्वयेगु चलनं यानाः आः हे नं अन सलंसः मल्याक ज्यापु जात खनेदु । अन प्रचलित छुं छुं ज्यापु जाति थुकथं दु - सुबजु, दुवजु, वासुकला, कोजु, लवः माक, कवां, च्वलयख्वः, त्वाय्ना, कुसि, ग्वाहा, देशयमरु, खयगुलि, धौग्वारा, दुपोल, याकमि, खोतेज, न्हिसुतु, ग्वाँयमरु, न्हुछे, न्हयमाफुकि, हेंग्व, प्योंतग्वः, तुंई तुंई, ब्यातः, वासवंजः, याकदुबः, देकानां, छुस्याबागः, तलासि, आचाजु, मालकसि, मारिखुँ, प्याथ, सिँख्व, बखुछेँ, हाकुदुवः, स्वंगःमिखा, ख्वालापाला, गलजु, राजखल, चौगुथि, तुसि बाक्व मेमेगु ।

थुगु कवलय् ज्यापु जात धुंकाः तुलाधर, ताम्राकार (तमो, तमोट), राजकर्णिकार (मरिकःमि) सिँकःमि, लोहंकःमि, उराय् आदि जात दुथ्याः ।

३) क्वजात

थुगु कवलय् दुथ्याःगु जात थुकथं दु । खुसः (तण्डुकार), तिपे (ब्यंजनकार), गथु, (वनमाला, माली, मालाकार), पुलुपुलु (चालं दिवाकर), नौ (नापित), कौ (नकर्मि), पुं (चित्रकार), सायमि (साह. मानन्धर, सालमि), छिपा (रंजितकार), भा (कारंजित, महाब्राम्हण) ।

४) लः चलेमजूगु जात

थुगु कवलय् नाय् (खड्गी, साही), जोगी (दर्शनधारी, कपाली), निताजि जात खनेदु । नेवाःतयगु जातीय संरचनाय् थ्व निगुलिं जातयागु तःधंगु भूमिका दु । नायतयसं लजगाःया ल्याखं म्येय् स्यायेगु, ला दुरु मीगु, फलफुल मीगु ज्या याना वयाच्वंगु दु । साँस्कृतिक जिम्मेवारीया ल्याखय् मोहनिया कालरात्री

कुन्हु तलेजु देगःया मूचुकय् थुमिगु ल्हातं तःधंगु बलिपुजा यायेमाः। अथेहे लजगाःया ल्याखं जोगीतय्सं नं सुज्या, म्वाहालि पुइगु, दशमहाविद्याया थीथी पीठय् द्यःपाःलाः कथं ज्या यायेगु यानावयाच्वंगु दु। साँस्कृतिक रुपं कपाली जात नाथ सम्प्रदायया गृहस्थ साधक खः। थुमिसं नाथ सम्प्रदाय अन्तर्गत तन्त्र साधना यानाः उकिया लिधंसाय् थीथी ल्वय्या उपचार यायेगु याना वयाच्वंगु दु। थ्व स्वयां नं नेवाःतय्गु मृत्यु संस्कारय् मृतात्मायात प्रेत योनीं मुक्त यायेगु अनुष्ठान न्हय्न्हुमा बिइगु ज्या (जोगी चक्रपुजा) थुमिगु ल्हातं हे पुवंकेमाः। थुकिया लिसें गृहस्थ साधकतय्सं माघ लच्छियंकं जोगीया भेषय् कान्तां डबडब थानाः भिक्षाटन यायेगु याना वयाच्वंगु दु। थुपिं निगुलिं जातिया ल्हातं च्वय्या जातं लः चले याइमखु।

५) थीमज्यूगु जात

थुगु कवलय् थजाःगु जात दुथ्याकातःगु दु, गुगु जातिया मनूतय्त थी तकं मज्यू। चायेकं वा मचायेकं थि हे थिल धाःसा मेगु छुं नं ज्या याये न्हय्ः नीसी यायेमाः। पो (पोडे), द्यःला (मातंगी), च्यामखलः (कुचीकार), हालाहुलु आदि जात थुगु कवलय् लाःगु जात जुल।

नेवाः समाजया जातीय सम्बन्धयात ब्वयेबलय् च्वय् न्हयथनाथें न्हापांगु कवलय् लाःपिं गुर्जु (बज्राचार्य/शाक्य) व बःजु (राजोपाध्याय)पिंत मेपिं नेवाःतय्सं सम्बोधन याइबलय् बिज्याहुँ थेंज्याःगु आदरार्थी खँग्वः छ्यलेगु चलन दु। थ्वहे आदर, जय्मां ज्याया भ्वलय् जोशी/आचाजु (कर्माचार्य)पिंत नं यायेगु याः। थुगु कवः अन्तर्गत ल्यं दनिपिं मेगु दक्वं जातया मिजंतय्त मेगु कवःयापिंसं भाजु धइगु आदरार्थी खँग्वः छ्यलेगु चलन दु। दथु कवःया ज्यापुतय्सं म्हय् नायःया ल्याखं थजात नापं स्वापू तयाच्वनी। अथेहे स्वंगूगू कवःया नौनीतय्सं थः स्वयां च्वय्यागु दक्वं जातियागु लुसि ध्यंकेगु याइ। थःगु जातीय कवलय् धाःसा थवंथवय् लुसि ध्यंकी। तर ज्यापु स्वयां क्वय् व नायः स्वयां च्वय्या जातपिंत धाःसा नैनं लुसि ध्यंकी। अथेहे प्यंगूगु कवलय् दुथ्याःपिं जातपाखें च्वय्या कवलय् च्वंपिंसं लः चले याइमखु। अथेहे न्यागूगु कवलय् लाःपिनिगुपाखें च्वय्या कवलय् च्वंपिसं लः चले याइमखु। लिसें सीबलय् नं नीसी यायेगु चलन दु। दकलय् च्वय्या थजात नेवाःतय्सं बुसांनिसें सीबलय् तक याइगु छुं नं संस्कार क्वय्या थीथी कवःया जातिपिनिगु ग्वाहालि मदयेकं पूमवं।

थुकथं नेवाः समाजयागु समग्र संरचनाय् जातीय रुपं थौंतक नं नेवाःतय्सं थःगु साँस्कृतिक मूल्य मान्यतायात न्ह्याकाच्वंगु दनि। जीतय पहिचान व साँस्कृतिक धरोहरयात ल्यंकातःगु दनि। थुकी छम्ह मनुखं मेम्ह मनूयात यायेमाःगु मानवीय व्यवहार व ज्ञानयात वाःचायेकाः छम्ह मनुखं मेम्ह मनूयात थीमज्यूगु, छम्ह मनुख थिउगु लः मेम्ह मनुखं त्वनेमज्यूगु आदि प्रथा धाःसा बुलुहुँ न्हना वनाच्वंगु दु।

अथेहे भी नेवाःतय् थःगु मूल्य मान्यता कथं थकालि क्वकालि धकाः छसिकथं हनेगु बिस्कं हे साँस्कृतिक मर्यादाक्रम नं दु। नेवाःतय् भ्वःछुनाः भ्वय् नयेबलय्, सीकाःभू यायेबलय् व मेमेगु धार्मिक ज्याखँय् दकलय् च्वय् द्यःब्व अनंलि गुरु पुरोहित, वयां लिपा छसिकथं दकलय् च्वय् थकालि, वयां ल्यू छसिकथं च्याम्ह थकालि धकाः भ्वःछुइगु चलन आःतकं ल्यं दनि, स्वये दनि। सीकाःभू यानाः 'सी' बीबलय् नं थुपिं हे च्याम्ह थकालियात छसिकथं लःल्हायेगु चलन दु। थुकिं छेँया थकालि, हामायात विशेष कथं हनेगु व उमिसं याःगु ज्याखँयात कदर यायेगु थ्व भीगु थःगु हे पह खः। अथेहे भीगु समाजय् आःतक न्ह्यानाच्वंगु थीथी गं प्याखंयात दुवाला स्वयेगु खःसा द्यःपिं गछिं च्वनाः पुजा फया बिज्याइबलय् मूलम्ह द्यःयात दथुइ लाकाः मेपिं गंछिं चाःकछिं च्वनाः छगू मण्डप बांलुइकाः पुजा फयाबिज्याइ।

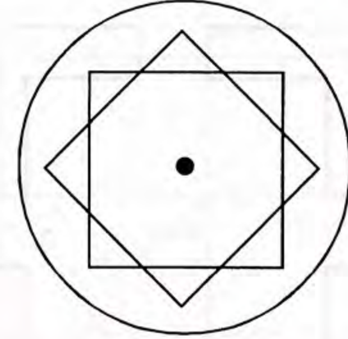
नेवाःतय्गु साँस्कृतिक धरोहरया आधारशिला धइगु तन्त्र खः। बौद्ध व शैव निगुलिं धर्मालम्बीतय्गु संस्कृतिइ तन्त्रयागु तःधंगु छाप दु। बौद्धतय्सं प्रज्ञा उपाय धकाः चक्रसम्बरयात व शैवतय्सं शिवशक्ति नापं तादात्म्य जुइगु थःगु आज्जु भाःपी। तन्त्र शक्तियात उच्चस्थान बियातःगु दु। थ्व ल्याखं नेवाः समाज धइगु मातृसत्तात्मक समाज खः धकाः पुष्टि याः। नेवाःतय्गु संस्कार, पद्धतियात दुवालेगु खःसा 'यत्र

नार्यस्तु पुज्यन्ते तत्र रमन्ते देवता धइगु उक्ति चरितार्थ जू। नेवाःतय्गु थाय्बाय् नगर, देयागु भू-बनौट तन्त्रपाखें निर्देशित यन्त्राकारया रुपय् अद्यापि दनिगु दसु कथं स्वनिगः, सक्व, पनौति आदि देयात कायेफु। यन्त्राकार रुपय् विकसित नेवाः देयात अभ छसिकथं थुकथं कुलेफु -

१) देया दथुइ लाय्कू, तलेजु देगः दु थ्व आध्यात्मिक व सामाजिक शक्तिया केन्द्रविन्दू खः। तलेजु द्यःया प्रतिकात्मक चिं श्रीयन्त्र खः। श्रीचक्र खः। अथे जुयाः हे तलेजुद्यःयात चक्रेश्वरी नं धाइगु खः।

२) देया लाय्कूयात दथुया ब्व नालाः थःने क्वःने यानाः निब्वय् ब्वथलातःगु दु। गथे येँय् कुमारी द्यःया खः सालीबलय् थःनेयाः व क्वःनेयाः धइगु दु। अथेहे ख्वपया बिस्काः जात्राय् नं भैलःखः सालीबलय् खःयात थःने क्वःने सालीगु चलन दु।

३) देया लाय्कू व तलेजु देगःयात दथुइ लाकाः च्याब्वय् ब्वथलातःगु दु। थुगु च्याब्व वा च्यागू दिशाया अधिष्ठात्री कथं च्याम्ह माजु (अष्टमातृका) पीगंद्यःपिनिगु पीठ व च्यागू हे दिप, च्याम्ह हे भैलः द्यः दु। च्याम्ह माजु (अष्टमातृका) धयापिं छसिकथं ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, कुमारी, भद्रकाली, बाराही, इन्द्रायणी, महाकाली व महालक्ष्मी खः। च्याम्ह माजुया नं शक्ति केन्द्र कथं त्रिपुरासुन्दरी (तलेजु)यात कयातःगु दु। थुकथं च्याब्वय् ब्वथलातःगु देया रुपय् भीसं ख्वप देयात कायेफु। ख्वप देया दथुइ त्रिपुरासुन्दरी महापीठ व देशं पिने च्यागू अष्टमातृकाया पीठ दु। त्रिपुरासुन्दरी पीठय् द्यःया न्ह्यःने भिंखुहः पलेस्वां हः दुगु छगू मण्डप दु। उगु मण्डपया अष्टकोण (यन्त्र) कियाः दथुइ फुति (विन्दु) कियातःगु दु, थुगु फुति नं अष्टकोणया अधिष्ठानया रुपय् त्रिपुरासुन्दरी माजुयात न्ह्यब्वयातःगु खः। उगु मण्डप थुकथं दु -

४) थुगु च्यागुलिं पीठयात ध्वाखां पिने लाकाः उकिया छेँ ध्वाखां दुनेया लागाय् दयेकातःगु दु। देया प्यंगू कुनय्, प्यंगू दिशाय् प्यंगू ध्वाखा दु। थुगु प्यंगू ध्वाखायात पिने लाकाः देया सिथं सिथं धार्मिक पर्वय् दे चाःहुलेत प्रदक्षिणा मार्ग दयेकातःगु दु। यें देया येँयाःबलय् उपाखा हूवनीगु प्रदक्षिणा मार्ग, ख्वपय् सायाःबलय् ताहासा चाहुइकीगु प्रदक्षिणा मार्गयात थन दसुकथं कायेफु। अथेहे पीगंद्यःपिनिगु द्यःछेँ प्रदक्षिणा मार्गया दुने लाःगुया दसुकथं येँदेया कंग अजिमाया पीठयात कायेफु। कंगद्यःया पीठ ध्वाखां पिने विष्णुमति खुसिया सिथय् लाःसा द्यःछेँ ध्वाखां दुनेया लागा यट्खा त्वालय् दु। थ्व छगू दसु जक खः। दक्व धइथें पीठया द्यःछेँ ध्वाखा दुने हे लाः। अथेहे ध्वाखां पिनेया पीगंद्यःपिनि पुजारीत अप्वः धइथें थीमत्यःपिं धकाः ब्वथलातःगु जातिया द्यःलाःपिं पुजारी दुसा ध्वाखा दुनेया द्यःछेँय् धाःसा च्वय्या जातनिसें दथुया जात तकयापिंसं पुजारीया ज्या याना वयाच्वंगु दु।

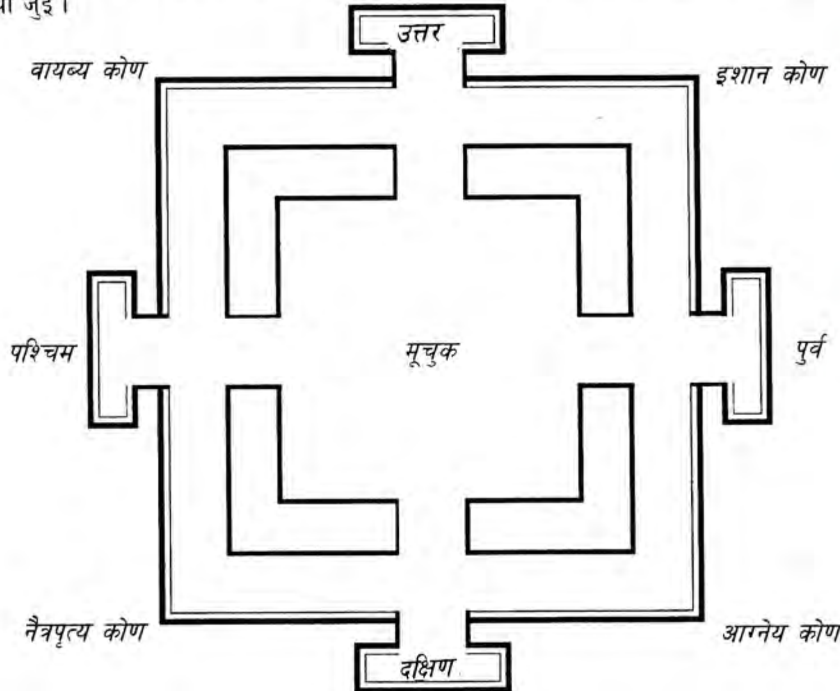
५) प्रदक्षिणा मार्ग छगू वृत्त मण्डलाकार रुपय् खने दइसा थुगु मण्डपया प्यंगू दिशाय् प्यंगू मू ध्वाखा दयाच्वनी, गुगु ध्वाखां देशय् दुहां वनेगु देशया सुरक्षाया ज्या याइ। थज्याःगु ध्वाखाया अवशेष आः

नं भीसं लुइके, खंकेफुनि। मण्डप आकृतिया यल देया प्यंगू दिशाय् ध्वाखाया अवशेष ला खनेमदु, तर अन देया सुरक्षा प्यंगू तःधंगु थुरं यानाच्वंगु दु। नेवाःतय्गु न्हियान्हिथंया जीवन चर्याय् ध्वाखां दुने व ध्वाखां पिने धायेगु चलन दु। ध्वाखा दुने थजात निसें क्वजात तकया वस्ती दइसा ध्वाखां पिने लः चले मजूपिं व थीमज्यूपिं कथं ब्वथलातःगु जातिया वस्ती जुयाच्वनी।

■ वास्तुकला

नेवाः समाजयागु संरचनाय् नेवाःतय्सं नाला वयाच्वंगु मौलिक वास्तुकलायात नं थन संक्षेपय् न्ह्यथनेगु सान्दर्भिक तायेका। वास्तुकला धइगु वास्तवय् भीगु समृद्ध प्राचीन वास्तुशास्त्रयागु छगू क्वातुगु ब्व खः। भीगु छैं, त्वाः, समाज, अले राष्ट्रयागु सुख शान्ति व समृद्धिया निंतिं थुगु शास्त्रं नं छगू व्यवस्थित छैं, चुक, ननि, बहाः, बही व नगरयागु संस्थापन पक्षयात कुलाच्वनी। नेवाःतय्सं नाला वयाच्वंगु वास्तुकला व वास्तुशास्त्रया दसि कथं भीगु प्राचीन वस्तीयागु अवशेष, पुलांगु लायकू, बहाःबहीयात कायेफु।

वास्तुशास्त्रया लिधंसाय् छैं दनेबलय् वास्तुभूमि (छैं दयेकेगु थाय्)या पूर्वपाखे स्नानागार, आग्नेय् कोणय् भुतू, दक्षिणपाखे द्यनेगु क्वथा, नैऋत्य कोणय् आगं/शस्त्रअस्त्र तयेगु थाय्, पश्चिमपाखे भुतूज्वलं तयेगु थाय्, वायुव्य कोणय् नसाज्वलं तयेगु थाय्, उत्तरपाखे मुलगु धुकू (भण्डारगृह) व इशान कोणय् पुजा क्वथा जुइ।

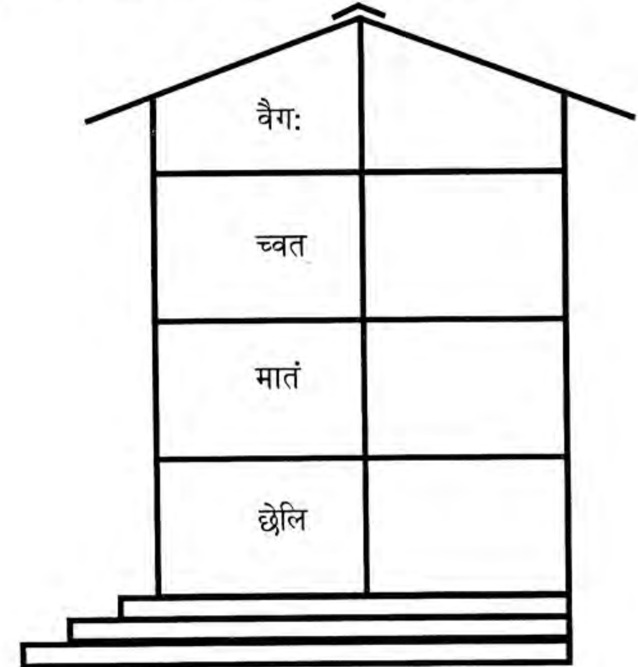
वास्तुशास्त्रया मान्यता कथं छैं दनेत ध्यानय् तयेमाःगु वा पालना यायेमाःगु छुं छुं खँ थुकथं दु -

- छैं दनेगु थाय्यागु चा तू मतू स्वयेगु।
- छैं दनीम्हेसियागु नामं उगु जग्गा तू मतू स्वयेगु।
- जग स्वनेगु साइत

मूलुखां गुखे स्वकेगु व मूलुखा छुइगु साइत

- पलिं चिइगु साइत
- छैंय् दुहां वनेगु साइत
- छैंय् दुहां वनाःलि छैंय् बौ बिइगु ज्या
- छैंयागु व्यवस्थापन व दिशा निर्धारण अथे धइगु भुतू, बैगः, बैठक आदि थाय्बाय्यागु व्यवस्थापन
- सुख, समृद्धिया निंतिं यायेमाःगु मेमेगु शान्ति स्वस्ती।

आः नेवाःतय्गु छैं बारे छुं कुलेगु कुतः याये। छैं दनेगु थाय् (वास्तुभूमि) क्वःछी धुनेवं छैं दनेगु ज्या न्ह्याइ। नेवाः छैं प्राचीन वास्तुशास्त्रया लिधंसाय् थःगु हे बिस्कं दर्शन मूल्य मान्यतायात कःघानाः दयेकातःगु छैं खः। नेवाः छैंयागु सामान्य प्रारुप क्वय् न्ह्यथनाथें जुइ -

नेवाःतय्गु छैं सामान्यतयाः निद्या दुगु जुइ। छद्या चुक, बहाःननिया लँय्पाखे क्वस्वःगु जुइसा मेगु ब्व दुने लाःगु जुइ। पिनेयागु ब्वयात फयांफक्व बांलाका तःगु दइसा दुनेयागु ब्वयात उलि प्राथमिकता बिइ मखु। नेवाः छैं छेलि, मातं, च्वत यानाः स्वतँजाः दुगु छैं जुइ। थुकी बैगः नापंयात तयाः तयेगु खःसा प्यतँजा दुगु छैं जुइ। छैं दिनाच्वंगु दकलय् क्वय्यागु ब्वयात छेलि (छेदिं) धाइ। थुकियागु द्यनेयागु ब्व खा, म्येय् आदि वस्तु लहीगु थाय् खः। पिनेयागु सार्वजनिक ब्व खुल्ला जुयाः चकंगु जुइ। थुकी कुति वायेगु थाय्, बजि ल्हुइगु , वसः हिइगु आदि ज्याखँय् छ्यलेगु याइ। छेलिं च्वय्यागु तल्लाया मातं धाइ। मातंया दनेयागु क्वथायात द्यनेत छ्यली। पिने स्वःगु ब्व बैठक क्वथा कथं छ्यली। अथेहे स्वतँजायात च्वत धाइ। च्वतया दुनेयागु ब्व आगं वा धुकू कथं छ्यला वयाच्वंगु दु।थुकिया पिने स्वःगु ब्व भ्वय् नयेत, धलं दनेत वा मेमेगु ज्याखँ यायेत छ्यली। दकलय् च्वय्यागु ब्वयात बैगः धाइ। बैगःयागु बछि दुनेयागु ब्व पुजा क्वथा, भुतू जुइसा ल्यंदुगु ब्वय् फिकु व कःसि दयाच्वनी।

नेवाः छैंयागु थ्व स्वंगू ब्व च्वत, मातं, छेलियात सर्गः, पृथ्वी व पाःताः धकाः धायेगु याः। बैगःयात सर्गः, पृथ्वी व पाःताः स्वयां नं च्वय्‌यागु थाय् कथं कयातःगु दु। अथेहे दिनचर्या व व्यवहार कथं थुकियागु स्वंगू ब्वयात सत्व, रजो, व तमो गुण व बैगःयात गुणातित अवस्था कथं नं ब्याख्या यानातःगु दु। जातीय सम्बन्धया लिधंसाय् नेवाःतय्‌गु छैंय् (थजात निसें दथुया जात तकयागु छें) थी मज्यूगु जात छेलि तक दुहां वयेदु। लः चले मजूगु जात मातं तक थहां वनी। च्वतय् ज्यापु तकया दक्व जात दुतपित जुइफु। बैगः ब्व धाःसा पारिवारिक छ्यलाबुलाय् जक सीमित यानातःगु दइ।

नासः व नासःद्यः

नासः झीगु नेवाः समाजय् यक्व हे छ्यलाबुलाय् वयाच्वनीगु खँग्वः खः। न्ह्यागु खँ ल्हाःसां, न्ह्याथे यानाक्यंसां हिसि दुम्ह अथवा न्ह्याम्हेयां याइम्ह मनूयात "नासलं लिउम्ह" धाइ। अथेहे मनूतय् सुयां मययेक मययेक खँ ल्हाना जुइम्ह सना जुइम्ह, हासिमोरा, हासिं मलाःम्ह वा बिसिद्धिम्ह मनूयात "नासः छखे लाःम्ह", "नासः तापाःम्ह" वा "नासः छतिं मदुम्ह" धकाः धाइ।

रमेशकाजी स्थापित

थःथम्हं साप हे हिसि दयेक खँ ल्हानाः वा हिसि दयेक सना जुया धकाः व मनुखं तायेकाः सुनाजूसां, खँ ल्हानाजूसां स्वयाच्वंपिं, न्यनाच्वंपिं मनूतयूत बांलाः मताइम्ह वा यइपु मतायेकीम्ह मनू जुल धाःसा वयात 'नासलं मलिउम्ह' धकाः धायेगु चलन भीगु समाजय् दु ।

थथे स्वयेबलय् 'नासः' धयागु, मेमेगु भासं अनुवाद हे जुइ मफइगु नेपालभाषाया थ्व गुगु खँग्वः दु, उकिया अर्थ सुं छम्ह व्यक्ति विशेषयाके गुणया रुपय् खने हे मदयेक दयाच्वनीगु बांलाः खः धयागु सिइदु । सुं नं मनूयात वयाके दुगु छुं नं कला प्रतिभायात फक्व पिने हयाः ब्वयेत दुनें दुनें घ्वाना हयाच्वनीगु गुगु लिघ्वासा वा शक्ति खः, व हे धाथेंया नासः खः, अले थ्व हे नासलं लिनाः हे व मनुखं ब्वइगु छुं नं कला बांलाइगु खः, मनूतय् स्वये यइगु खः । थुकियात चिकिहाकलं धायेबलय् थथे धायेफु कि नासः धयागु मनूया आन्तरिक प्रतिभाया श्रोत खः ।

नेवाःतयूसं नासःयात नं द्यःया रुपय् हनेगु व पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु दु । छाय्धाःसा नेवाःत धयापिं थः म्वायेत माःगु, थः म्वाना च्वँतले छ्यले माःगु वा ग्वाहालि कायेमाःगु गुलि नं दु व सकतांयात हे द्यः भाःपियाः पुज्याइपिं खः । नेवाःतय्गु निंतिं न्ह्याम्ह प्राणीयात नं म्वायेत मदयेक मगाःगु न्यागू तत्व -लः, फय्, मि, बँ व सर्गः नं द्यः हे खः, थः च्वनेत छ्यलेगु छें नं द्यः हे खः, थःपिंसं ज्या यायेत छ्यलेगु ज्याभः नं द्यः हे खः । थुलि तक कि आधुनिक विज्ञान आविष्कार याःगु हवाइजहाज, मोटर, मोटरसाइकल, कम्प्यूटर, प्रेस आदि न्ह्यागु मेशीनयात नं भीसं द्यः हे भाःपाः पुज्याना वयाच्वनागु दु । मोहनिबलय् नेवाःतयूसं थःथःपिनि पेशाया निंतिं छ्यला वयाच्वनागु न्ह्यागु वस्तु नं स्वनाः पुज्याइ । म्हपुजाबलय् थःगु म्हया लिसें न्हियान्हिथं छेँय् छ्यलेमाःगु वस्तु नं पुज्याइ । मोहनिबलय् सिँकःमि, दँकःमि, लुँकःमि, मरिकःमि न्ह्याम्हेसिनं नं थःपिनि छ्यलेमाःगु ज्याभः स्वनाः पुज्याइ, ज्यापुतय् बुँज्याय् छ्यलेमाःगु ज्याभः स्वनाः पुज्याइ । थुकथं थःपिंत माःगु न्ह्यागु न्ह्यागुंयात द्यः नालाः हनीपिं नेवाःतयूसं थःगु स्वभाव गुणय् हे दुबिनाः ग्वाहालि याःवइगु नासः अर्थात प्रतिभायात द्यः भाःमपिइगु ला खँ हे जुइमखु । उकिं नेवाःतयूसं नासःयात नं नासःद्यःया रुपय् पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु खः ।

स्वनिगःया गुलिखे नेवाःतय् दँय्दसं नासः पुजा यायेत गुथि हे स्वनातःगु दु । थज्याःगु गुथि अप्वः थें दाफा व मेमेगु बाजंखलःलिसें स्वाकातःगु दइ, अले न्हूगु पुस्तायापिंत दाफा वा मेगु छुं बाजं थायेगु स्यनाबिइगु नं बाजंगुरुं थ्व हे नासः पुजा कुन्हुं निसें स्यनायंकी । तर नासःद्यः धयाम्ह बाजं थाइपिं वा संगीतकारतयूसं जक हनातःम्ह द्यः मखु । म्ये हालीम्ह, प्याखं हुलीम्ह, अभिनय याइम्ह आदि न्ह्याम्हं हे कलाकारं नं हनीम्ह द्यः खः । हुलाप्याखं स्यंसां, दबूप्याखं वा नाटक स्यंसां दबुलिइ प्याखं पिलुइ न्ह्यः नासःपुजा निं यायेमाःगु भीगु चलन दु ।

नासःद्यः पुज्याइबलय् मेमेगु पुजा ज्वलं न्ह्यागु हे तःसां मतःसां किसली छगः मतसें मगाः, अले मोहनि फयाः सिन्हः मतिसें मगाः । किसली भागि यानाः नासःद्यःयात छानाः, नासःद्यःयाथाय् हे मोहनि फयाः हयागु मोहनि सिन्हः तितकि तिनि कलाकार नासलं लि धयागु नेवाःतय् विश्वास दु । थ्व गुगु विश्वास दु, उकी छुं छुं प्रतिकात्मक खँ सुलाच्वंगु दु । किसली धायेबलय् प्वंगु सलिखय् जाकि जायेक तयाः उकिया द्यःने ग्वय् छगः व ध्यबा छगः तयेगु खः । थुकिया अर्थ थःके मदयाच्वंगु प्रतिभा जायावयेके माल धाःगु खः । अथेहे मोहनि धयागु सम्मोहन खः । सम्मोहन धयागु सुयातं थः तसकं ययेके बिइगु खः, अले ययेके बिइगु धयागु हे थःके नासः

दयेकेगु खः । थुकथं नासः पुजा यायेगु धयागु हे थःके दुने दयाः नं सिइमदयेक सुलाच्वंगु प्रतिभायात आकार बियाः पिब्वये हयेत यायेगु साधना खः । नासः पुजा यातकि नासलं लिइ धयागु गुगु विश्वास बियातःगु खः, व छगू भीगु आत्मविश्वास बल्लाकेत कि भीके दुने दुगु प्रतिभा नं खुलस्त जुयाः पिहां वइगु खः ।

न्हापा न्हापा दबूप्याखं स्यनीबलय् कलाकारतयूसं खुयाहःम्ह बाहां नासःद्यःयात बलि बिइमाः, अले जक नासलं लिइ धकाः बाहां खुयाहयाः नासःद्यःयात बलि बियाः भ्वय् नयेगु चलन दु । अथे बाहां खूवनेबलय् खुइमफुत वा बाहां थुवालं वयात खुँ लात धाःसा उम्ह कलाकार नासलं लिइमखु धयागु नं दु । धाथें धयोगु खःसा थ्व नं छगू कलाकार जुइम्ह मनूयाके दुने सुलाच्वंगु प्रतिभा पितहयेगु तरिका खः । म्ये हालेगु, प्याखं हुलेगु, बाजं थायेगु, अभिनय यायेगु आदि गुलि नं कला दु, व कला पिब्वयेत मछाः धयागु तंके फयेकेमाः, मछाःम्ह मनुखं थ्व छुं नं याना नयेफइमखु । खुइगु धयागु मछालापुगु खँ खः, पाप खः, अपराध खः, तर थ्व छगू कला नं खः, खुइगु कला मदुम्ह मनुखं खूवनेगु धयागु तसकं हे थाकुगु ज्या खः । उकिं कलाकार जुइम्ह मनुखं थः गुरुया हःपाः कयाः द्यःयात लय्तायेकेगु नामय् खूवनेगु गुगु ज्या याइ, उकिं व कलाकार जुइम्ह मनूयाके आत्मविश्वास ब्वलंकाबिइ, मछाःया भाव तनावनी, चलाख जुइ, गुगु कि सुं छम्ह मनूयात कलाकार जुइत मदयेकं मगाःगु गुण खः । यदि थ्व खँ मखु धयागु खःसा खुयाहःम्ह बाहां बलि बियाः द्यः लय्ताइ धयागु गुगु तर्क खः, व बिल्कुल गलत खः । छाय्धाःसा द्यः धयाम्ह धर्मया प्रतिक खः, राक्षस वा शैतान अधर्मया प्रतिक खः । थ्व संसारय् मनुखं श्रृजना यानातःपिं गुलि नं द्यः दु, व दक्व हे धर्मया प्रतिक खत, अले धर्मया प्रतिक नासःद्यः खुइगु थेंज्याःगु अधर्मि ज्या यानाः कयाहःम्ह बाहां बलि कयाः लय्ताइ धायेगु नं छगू न्हिले पिइ मफइगु खँ जक खः । उकिं भी नेवाःतय् नासःपुजा धकाः गुगु याना वयाच्वंगु दु, व निश्चित रुपं हे प्रतिभाया साधना खः, सुं छम्ह द्यःया भक्ति मखु ।

नासःद्यःयात नृत्यनाथ, नाट्येश्वर आदि नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु । नासःद्यःयात महाद्यःया हे छगू रुप कथं कया वयाच्वंपिं नं दु । अथेहे नासःद्यःया मूर्ति धकाः नं थीथी कथंया पुलां पुलांगु मूर्ति लुयावःगु दु ।

थथे खःसां नेवाःतयूसं त्वाःत्वालय् नासःद्यः धकाः गुगु थापना यानातःगु दु, उम्ह नासःद्यःया गुगुं मूर्ति दइमखु, ल्वहंग्वारा हे जक दइ, बरु अन ग्वाखंचा प्वाः थें च्वंक स्वकुंलाःगु प्वाः छप्वाः तयातःगु दइ, अले व हे प्वाःयात नासःद्यः भाःपियाः पुज्याइ । थुकथं नासःद्यःया गुगुं वां मदुगुलिं हे सिइदु कि नासःद्यः धयाम्ह प्रतिभा द्यः खः, अले प्रतिभाया गुगुं मूर्त रुप दइमखु, गुगुं बां दइमखु । उकिं नेवाःतयूसं हना वयाच्वंम्ह नासःद्यः नृत्यनाथ नं मखु, नाट्येश्वर नं मखु, दक्षिण भारतयाम्ह नटराज नं मखु । नाट्येश्वर वा नृत्यनाथ वा नटराज खँग्वःया अर्थ छ्यला स्वयेगु खःसां थुपिं नासःद्यः मखु प्याखं हुलेगु कलाया द्यः वा प्याखं हुलाच्वंम्ह द्यः धयागु जक अर्थ वः, जबकि नासःद्यः धयाम्ह हुलाप्याखंया जक द्यः मखु, पूर्वीय कला शास्त्रय् वर्णन यानातःकथंया ६४ कलाया हे द्यः खः । थुकथं हे नेवाःत धयापिं नं न्ह्यागु कलाय् नं प्रविणपिं खः । अथे जुयाः हे गणेद्यः व भिंद्यः धुंकाः नेवाःतयूसं दकलय् अप्वः नासःद्यःयात हनातःगु खः । अले त्वाःत्वाःपतिं नासःद्यः दयाच्वंगु नं अथे जुयाः हे खः ।

देखा कयातयेधुंपिं बज्राचार्यतय्गु धापूकथं देखा बिइबलय् नासःद्यः धकाः छगू मूर्ति ब्वये हयेमाः। थ्व द्यः देखा मदुपिंत क्यनी हे मखु। पद्मनृट्येश्वर धकाः नां छुनातःम्ह थ्व द्यः धाथें ला पलेस्वांया द्यःने प्याखं हुलाच्वंम्ह लोकेश्वर हे खः। बज्रयानीतय्सं हना वयाच्वंपिं गुलि नं द्यः दु व गुगुं हे द्यःया स्वरुप मदु, झीसं आः स्वये दयाच्वंगु गुलि नं बज्रयानी द्यःया स्वरुप खः, व दक्वं तन्त्र साधनां हे प्रकट जुयावःपिं खः। थुकथं बज्रयानीतय्सं नासःद्यः धकाः हना वयाच्वंम्ह पद्मनृट्येश्वरया प्रतिक विश्लेषण याना स्वयेगु खःसां थुकिं छु धयाच्वंगु दु ले धायेबलय् सुं छम्ह मनू न्ह्यागु हे कुलय्, वंशय् वा जातय् बूम्ह खःसां वयागु प्रतिभा अलग हे खनेदइ, गथे पलेस्वांमा ध्याचलं थहांवःगु खःसां पलेस्वां ध्याचलं मथिइक ह्वयाच्वनीगु खः।

थुकथं थ्व फुक्कं खँयात दुवाला स्वयेधुंकाः थ्व खँ यच्चुक हे सिइदयावइ कि नासः धयागु प्रतिभाया मुहान खःसा नासःद्यः धयाम्ह प्रतिभा द्यः खः।

छाय् पुज्यायेगु योमरि ?

रमेशमान पिया

नेवाःत नखःचखःया ल्याखं तसकं तःमि। लच्छि लत्या हे मपाक नखः हनेगु नेवाःतय्गु थःगु हे मौलिक परम्परा खः। थुकथं काचाक्क स्वयेबलय् नेवाः धइपिं तसकं मोजमस्ति यायेमाःपिं विलासी जीवन हनेमाःपिं थें खनेदःवइ तर वास्तविकतायात दुवाला स्वयेबलय् नखःचखः हनेगु धइगु मोजमस्ति जक मखसें नेवाःतय्गु जीवन शैलीइ साँस्कृतिक मूल्य मान्यता व वैज्ञानिक आधार ध्वदूवइ। थ्वहे भ्वलय् झीसं हनीगु नखः योमरि पुन्हियात कयाः छुं खँ दुवाले त्यना।

थिंलाया पुन्हि थिंला पुन्हियात योमरि पुन्हि धाइ, थुकुन्हु योमरि दयेकाः वाकु पुज्यायेगु प्रचलन दु। थ्व प्रचलन गुकथं वल धइगु खँ क्वय् न्ह्यथनेतिनि। व स्वयाः न्ह्यव थन भ्रीगु नखःचखःया तिथि मिति क्वःछीगु पात्रोयात कयाः निं छुं खँ दुवालास्वये। नेवाःतय्गु दक्व धइथें नखःचखः चन्द्रवर्ष/चान्द्रमासया लिधंसाय् हना वयाच्वंगु दु। अथे धकाः भ्रीसं नाला वयाच्वनागु पात्रोय् सौरवर्षयात थाय् मदुगु मखु। स्वदँया छक्वः 'अनला' धकाः लच्छि तनेगु यानाः सौर वर्षयात नं कःघानातःगु दु। थथे जूगुलिं भ्रीगु नखःचखः न्ह्याब्लें धइथें छगू हे ऋतुइ लाःवइ। विशुद्ध चान्द्रवर्षया लिधंसाय् हनीगु मुस्मांतय्गु नखः छगू हे नखः गुब्लें बर्खासा गुब्लें चिकुलां लाः वइगु खः। योमरि पुन्हि न्ह्याब्लें चिकुलां लाःवइगु नखः खः। उकिं थुगु नखःया मुख्य नसा योमरि व चिकुलाया दथुइ तसकं सतीगु स्वापू दु। हेमन्त ऋतु व शिशिर ऋतु निगुलिं चिकुइगु ऋतु खः। गुष्म ऋतुइ सुर्दः उत्तरायण लानाः सुर्दःया राप तप्यंक म्हय् लाःवइ। थ्व भ्रीगु शरीरयात तसकं मनिं। हेमन्त व शिशिर ऋतु निगुलिं सुर्दः दक्षिणायन लानाः शरीरय् सुर्दःया राप बेथां जक लाःवइ गुकिं शरीरया बल बृद्धि यायेगुली ग्वाहालि याइ धइगु आयुर्वेदिक मान्यता खः। आयुर्वेदिक मान्यता कथं स्वस्थ शरीरया निंतिं थुगु ऋतुइ विशेष रुपं उर्जामूलक पौष्टिक भोजन, रसायन, पाक, आदि सेवन यायेमाः धकाः न्ह्यथना तःगु दु। थ्व ल्याखं योमरि पुन्हिया विशेष परिकार 'योमरि' पौष्टिक तत्वं जाःगु नसा खः।

आयुर्वेदिक मान्यता कथं व वैज्ञानिक प्रयोगशालाया रिपोर्टया ल्याखं नं योमरि छगू तसकं पौष्टिक तत्वं जाःगु नसा खः। पौष्टिक तत्व दुगु नसा जूगुलिं हे जुइमाः योमरि दयेकाः नयेगु चलन योमरि पुन्हि कुन्हु हे छन्हु जक मखसें मस्तय्गु जन्मन्हि, मचा जंकु, बुराबुरि जंकु, प्वाथय् दुपिं मिस्तय्त धौबजि नकीबलय् व मेमेगु गुथि पूजाबलय् नं योमरिया विशेष स्थान दु। हेमन्त व शिशिर थुपिं निगुलिं चिकुलाया ऋतुं स्वस्थ्य शरीरया निंतिं पौष्टिक तत्वं जाःगु र सादि, पाक वा नसा नयेगु उपयुक्त मौसम खः। थ्वहे मौसमयात ल्वःगु नसा योमरि नयेगु नखः हनाः भ्री पुर्वजपिंसं स्वस्थ शरीर निर्वाहया निंतिं नं नखः हना थकूगु खः।

थीथी नखःचखः लिसें छिंछिं कथं पौराणिक किम्बदन्ति नं घाना वयाच्वनी। थ्व नखःलिसे नं उज्वःगु किम्बदन्तित मदुगु मखु, अथे खयां नं थन किम्बदन्तिया आधारय् स्वयाः नं भ्रीसं नाला वयाच्वनागु परम्परा व मूल्य मान्यताया लिधंसाय् थ्वयागु साँस्कृतिक पक्षयात कयाः संक्षेपय् विश्लेषण यायेत्यना। नेपाःगाः (स्वनिगः)या प्राचीन अर्थतन्त्र धइगु कृषिइ निर्भर अर्थतन्त्र खः। थनया कृषिया प्रमुख बाली धइथें वा बाली खः। उकिं नेपाःगाःया दक्व धइथें मौलिक नखः चखः वा बालीया चक्रलिसें हे न्ह्यानाच्वंगु दु। नेवाः नखःया न्हापांगु नखः गथांमुगः निसें क्वचाइगु नखः सिथिनखः तकया दक्व नखःयात क्वथीक दुवाला स्वयेगु खःसा थ्व खँ स्पष्ट जुइ। उकिं योमरि पुन्हियात सामा दुतवये धुनाःलि न्यायेकीगु उत्सव खः धकाः धाःसां छुं पाइमखु।

योमरि पुन्हि कुन्हु तकया दुने म्हय्तय्सं तःसिं पुलाः ल्यंपुल्यं स्वनाः आनन्दया सासः ल्हानाच्वनी। बालाचःह्रेनिसें दिशि चःह्रे तकया ई धइथें अप्वः धइथें नेवाःतय् सीगुथि, सनाःगुथि

आदि थीथी गुथि हनेगु ई खः। थज्याःगु गुथि न्यायेकेत आर्थिक स्रोत वा आयस्ता धइथें थःथाय् पुलेहइगु वा बाली खः। उकिं थ्व ईया दुने बाली पुलेगु वा बाली दुकायेगु ज्या क्वचायेधुंकी। उकिं थ्व इलय् नेवाःतय्गु बैगःया शोभा नकतिनि पुलेहःगु बाली जाःगु भखारीं क्यनाच्वनी।

योमरि पुन्हि कुन्हु भखा-रीइ योमरि तयाः वाकु पुज्यायेगुली नेवाःतय्गु थःगु हे चलन खः। थन वाकुयात 'लक्ष्मीद्यः' 'कुथिलक्ष्मी' भाःपियाः पुज्याइ। पुज्यायेगु भवलय् पोचुंया गणेद्यः, पाथी/कुले ज्वंकाः कुवेर, हासा व तुफि ज्वंकाः लक्ष्मीद्यः अथेहे द्यःपिनिम्ह बाहां, तिछुँ, काउल्या, ख्याः आदि नं दयेकी। तर थुगु पुजाया मुख्य आकर्षण धइगु 'मायो' व 'बायो' धायेगु प्रचलन आःतक ल्यनाच्वंगु दनि। चाकु तयातःगु च्वकां क्वस्वःगु मरियात मायो अले माय् तयातःगु च्वकां थस्वःगु मरियात बायो धाइ। थ्व 'मायो' 'बायो' धइगु आगम परम्परा कथं श्रृष्टिया आदिपुरुष व आदिशक्ति, मां व बाः, मिजं व मिसाया प्रतिक खः। थुकथं पोचुंया 'मायो' 'बायो', च्वय् न्ह्यथनापिं द्यःत, द्यःया बाहां व योमरि (छेंजः व म्ह्यायम्स्तय्त नखत्या ब्वनेबलय् प्रसाद बिइत गाक्क) तयाः वाकु पुज्याइ। थुकथं वाकु पुज्याइबलय् वैदिक परम्परा कथं मखसें नेवाःतय्गु मौलिक तान्त्रिक परम्परा कथं समय् ज्वलं छानाः प्यन्हु तक त्वपुयाः पुज्याइ। प्यन्हु लिपा म्ह्याय्मचा (लक्ष्मीद्यः)या ल्हातं स्वां क्वकयाःलिं योमरि प्रसादया रुपय् छेंजःपिं सकसितं इनाबिइगु चलन दु।

नेवाःतय्गु मौलिक नखःचखः दक्व धइथें आगम पद्धतिया लिधंसाय् हना वयाच्वंगु खः। थुथाय् भ्रीगु नखः चखःयात छथ्वः विद्वत वर्गं वैदिक व पौराणिक ग्रन्थया लिधंसा कयाः वनापं स्वानाः ब्याख्या यायेगु याना हयाच्वंगु दु। वैदिक दर्शन व आगम पद्धतिया साधना पद्धति व साध्य नितां ज्वःमलाः। वैदिक दर्शनकथं ब्रम्ह छगू जक सत्य, जगत मिथ्या खः धाःसा जीवनया साधना दक्व धइथें निवृतिपरक जुइ व साधनाया अन्तिम ध्येय सन्यास अथवा मुक्ति प्राप्ति खः

प्राप्ति खः । मेखे आगम पद्धतिया साधनामार्ग निवृत्तिपरक मजुसे प्रवृत्तिपरक खः, थ्वं गुब्लें नं सन्यासयात बः ब्यूगु मदु, बरु जगतया दक्व योग्य वस्तुया उच्चतम उपभोग यानाः थ्वयात साधनाया हे अभिन्न अंग कथं स्वीकार यानाः इश्वरत्व प्राप्ति हे थ्वयागु अन्तिम साध्य खः धाइ । थुकथं नेवाःतय्‌गु मौलिक नखःया पुजा पद्धति, साधना, नखः हनेगु आदि कीर्तियात स्वयाः धायेगु खःसा थ्व वैदिक दर्शन नापं ज्वःमलाः । थुकथं योमरि पुन्हि नखतं नेवाःतय्‌गु थःगु हे पहया साँस्कृतिक मूल्य व मान्यतायात पिब्वयाच्वंगु दु ।

पिने जक मखु दुने नं दु म्वःल्हुइमाःगु तिर्थ

रमेशमान पिया

मिलापुन्हि निसें सिपुन्हि तकया थ्व लच्छि तिर्थ तिर्थय् वनाः म्वःल्हुइगु, तिर्थब्रत च्वनेगु परम्परा नेवाः संस्कृति दुने साँस्कृतिक विविधता दुगु खँया छगू क्वातुगु दसु खः ।सुथ न्हापां दनाः त्वाःबाःया सकलें धर्मय् ह्यःपिं पासापिं मुनाः थःपिंथासं दकलय् सतिक लाःगु खुसिइ वनाः म्वःल्हुइगु व माघ हालाः लँकथं लाःगु दक्व धइथें पीठ, देगः व द्यः चाःहिलेगु याइगु थ्व परम्परायात माघ स्नान नं धायेगु याः ।

थ्व इलय् स्वनिगः दुनेया तिर्थ जक मखु, स्वनिगलं पिनेया तिर्थय् नं उतिकं हे श्रद्धा तयाः चाःहिलेगु चलन दु । स्वनिगलं दुने बागमतिया सूर्यघाट, गौरीघाट, आर्यघाट, विष्णुमतीया भचाखुसि, लखुतिर्थ, टेकु दोभान, ख्वपया ख्वँढ, यलया शंखमूल, सक्वया सालीनदी स्वनिगलं पिनेया देवघाट, रिडि व मेमेगु तिर्थय् नं छगू कथंया मेला हे जुइ ।

थुपिं तिर्थ मध्ये सक्वय् च्वंगु सालीनदीयात स्वस्थानी बाखनय् छगू तसकं तःधंगु पवित्र तिर्थकथं वर्णन यानातःगु दु । सालीनदीइ मिला पुन्हिनिसें सिपुन्हि लच्छि तक थासंथाय्या भक्तजनत वयाः छथासं मुनाः धलं दनी । थ्व ल्याखं सिला ज्वःछि सालीनदीइ छगू कथं मेला थें हे चहलपहल जुयाच्वनी ।

सालीनदीइ धलं दनीपिनि मेमेगु धलं दनीपिनि स्वयां तसकं थाकु । लच्छि तक इमिसं चि नयेमज्यू, न्हिं छक्वाः जक सात्विक भोजन यायेमाः । थुकथं थाकुक तिर्थ ब्रत साधना यायेमाः । थ्वहे भ्वलय् धलं दंपिं सकलें भक्तजनत माघया औंशिकुन्हु सक्वं आर्यघाट वनी, अले अनं लिपा यें देया लायकू फम्पि, पनौति आदि थासय् लाःगु तिर्थय् वनाः धलं दंवनी ।

धलं दनेगु हे भ्वलय् मिजंतय्सं छ्यनय् सहस्रधारा तयेगु जलसँ च्वनेगु (लखय् म्ह दुंकाः शंख पुयाच्वनेगु) सिलाम्ह तुलेगु (थःगु छँय् निसें खुसिइ तक उगः तुला वंथें थःगु म्हयात ग्वाराग्वारा तुइकाः वनेगु) व म्ह दायेगु (छक्वः छक्वः ग्वतुलाः छक्वः छक्वः दनाः म्ह दादां वनेगु) आदि तसकं कष्टप्रद साधना पूर्वकेमाः ।

थज्याःगु साँस्कृतिक परम्परा नेवाःतय् दथुइ गुकथं न्ह्यानाच्वन धइगु सीकेत नेवाः संस्कृतियात बांलाक दुवाला स्वयेमाः । थथे दुवाला यंकेबलय् छगू जक धर्म वा सम्प्रदाययात जक बः कयां मगाः । नेवाः जाति मेमेगु जाति थें मखु । नेवाः थीथी धर्म, थीथी साँस्कृतिक मान्यता दुपिं व थीथी थर, वर्ण आदियापिं सकलें छथासं ल्वाकज्यानाः दयाच्वंगु जाति खः । नेवाः जाति दुने मुख्य यानाः निगू कथंया धर्मावलम्बित दु, छगू शैव अले मेगु बौद्ध । थुपिं निखलः धर्मावलम्बित नं कचामचाय् न्यनावनाच्वंगु दु अले छुं मत मतान्तर नं दु । अथे खःसां उगु शैव व बौद्ध निगुलिं मत छथाय् वनाः स्वानाच्वंगु दु निगुलिं मत दुनेया मान्यतायात कयेच्यानाः न्ह्यानाच्वंगु व क्वातुगु पक्ष धइगु आगम परम्पराय् दुथ्याःगु तान्त्रिक मान्यता खः । थ्वहे आगम परम्परां गथः चिनाच्वंगुलिं हे शैव नेवाः व बौद्ध नेवाःतय् दथुइ छगू हे मूल्य व मान्यता कायम जुयाः धार्मिक विवाद धइगु हे मदुगु व समन्वयात्मक समाजया प्रवाह न्ह्यानाच्वंगु खः ।

थुलि खँ क्वंःजी धुंसेलि आः थ्वहे मान्यताया लिधंसाय् 'तिर्थ'यात नं छक्वः दुवालाः स्वये । ब्रम्हाण्डया संरचना छु गुगु तत्वत जानाः जुयाच्वंगु खः, वहे वहे सकतां तत्व जानाः हे मनूया म्हया नं संरचना जुयाच्वंगु खः । थ्व मान्यता कथं भी मनूतय्गु म्ह धइगु नं ब्रम्हाण्ड थें हे पंचमहाभूत अर्थात, पृथ्वी, लः, मि, फय् व आकाशया हे उपज खः । भीगु म्हय् दुने व तत्वतय्गु प्रतिनिधित्व यानाच्वंगु न्हय्गू चक्र दु । व न्हय्गू चक्र खः - मूलाधार, स्वाधिष्ठान, मणिपुरक, अनाहत, विशुद्ध, आजावक व सहस्रदल चक्र ।

थ्व न्हय्गू चक्र दुने साधकं श्रृष्टिया संरचनाया लिसें इश्वरत्वया नं अनुभूति याइ । भी मनूतय्गु म्हय् थ्व न्हय्गू चक्र जक मखु, स्वंगू लाखं मल्याक नाडीं भुनाच्वंगु दु । उकी मध्ये सुषुम्णा, इडा, व पिंगला स्वंगू प्रमुख नाडी खः । सुषुम्णा नाडी दुगः क्वय् क्वसं च्वंगु मूलधार

चक्र निसें न्हास च्वंसं च्वंगु ब्रम्हरन्ध्र तक न्ह्यानाच्वंगु दु । अले सुषुम्णा नाडीया खवपाखें इडा व जवपाखें पिंगला म्ह दुनेया दक्व यंत्रत चाःहिलाः आज्ञा यंत्रय् थ्यंकाः छथासं मुंवनाच्वंगु दु । थ्व थाय्यात त्रिवेणी नं धायेगु याः । छाय्धाःसा म्ह दुनेया थ्व स्वंगू नाडी सरस्वती, गंगा व यमुनाया प्रतीक खः ।

थुकथं छु सी दः वल धाःसा भीसं माघ स्नान यायेगु धकाः प्रयाग आदि थाय् थासय्यागु त्रिवेणीइ वनाः तिर्थाटन यायेगु, तिर्थब्रत च्वनेगु वा तिर्थस्नान यानाः लखंलख दां फुकाः आत्म संतुष्टि कायेगु स्वयाः थःगु म्हय् दुने च्वंगु त्रिवेणीयात लुइकेगु स्वयेमाः। पिनेया तिर्थय् वनेबलय् भीत आत्म संतुष्टि ला दइ, तर धात्थेंया शाश्वत सुखया अनुभूति धाःसा जुइमखु । उकिं हे शास्त्रय् धयातःगु नं दु - अन्तःस्नान विहिनस्य वर्हिः स्नानेन किं फलम् ।

न्ह्यागु साधना वा अनुष्ठानया नं निगू पक्ष दइ । छगू स्थूल पक्ष अले मेगु सुक्ष्म पक्ष अर्थात भावपक्ष व कर्म पक्ष । भाव पक्ष धायेबलय् मन धकाः थुइके माःसा कर्म पक्ष धायेबलय् शरीर वा म्ह धकाः थुइकेमाः । थ्वहे म्ह व मनया तादात्म्यतां हे जक साधनाया सफलता क्वःजी । उकिया निंतिं साधना याइम्ह साधक, साधन व साध्य स्वतांया दथुइ सम्यक योगया आवश्यकता जुइ ।

साधकया मनःस्थिति दयेक दयेकं नं साधन व साध्य चूलाः मवल धाःसा, साधन व साध्य नितां चूलाः वयां नं साधकया मनःस्थित बमलात धाःसा, अथेहे साधन नं दु, व साधकया मनःस्थिति नं दु तर साध्य क्वःछी मफुत धाःसां नं छुं नं भिंगु ज्याया पूर्णता चूलाइमखु ।

थौं भीसं थीथी खुसि व त्रिवेणीयात तिर्थया रुपय् गुगु कया वयाच्वनागु खः, व वास्तवय् छगू साधनास्थल जक खः । अजाजुपिंसं थःपिनिगु कीर्ति स्वरुपं थीथी तिर्थय् घाट दयेकाः घाटया लिक्कं ल्वगियात तयेगु सतः, घाटवैद्य च्वनीगु सतः आदि गुलि नं दयेकाथकूगु खः व नं तिर्थयात छगू साधनास्थलया रुपय् स्वयाः हे व्यवस्था यानाथकूगु खः, सत्संग यायेगु थाय् म्वःल्हइगु व वसःपुनेगु थाय्, क्रियापुत्र क्रिया च्वनेगु थाय्, विरक्तत च्वनेगु मठ आदिया भग्नावशेष गुगु थौं नं ल्यनाच्वंगु दु, व फुक्कंया व्यवस्था भी अजाजुपिंसं गुगु यानाथकूगु दु, उकिं छु क्यं धाःसा तिर्थयात इमिसं साधना स्थलया रुपय् हे विकसित यानाथकूगु खः । छाय्धाःसा शरीरयात स्वच्छ, स्वस्थ्य व पवित्र मयायेकं छुं नं ज्या बांलाक तिप्यंके फइमखु । न्ह्यागु कथंया साधना यायेत नं साधकं थःगु शरीर निं पवित्र यायेमाः । अले व शरीरयात पवित्र यायेगु धइगु हे स्वच्छ व निर्मल खुसिया लखं म्वःल्हइगु खः । वास्तवय् छुं नं तिर्थया महत्व दयाच्वंगु स्वच्छ लखं यानाः हे खः ।

अथे जुयाः हे भी अजाजुपिंसं भीत तिर्थया महत्व क्यनाथकूगु खः ।

तर आः वयाः न्ह्यसः ब्वलना वयाच्वंगु दु, भी अजाजुपिंसं पवित्र धकाः धयाथकूगु तिर्थत छु आः नं पवित्र हे जूनि ला ? छु व तिर्थ साधनास्थल दयेके लायक जू नि ला ?

थौं पवित्र गंगाया नामं साःगाःति व च्वखि बाः वयाच्वंगु दु, छु आः नं व मोक्षदायीनी हे खः नि ला ? निश्चित रुपं मखये धुंकल ।

भी बुसांनिसें सीधुंकाः तकं भीगु साँस्कृतिक जीवन लिसे स्वानाच्वंगु व पवित्र तिर्थत, निर्मल खुसित थौं थपाय्धंगु दुर्दशाय् लानाच्वंगु दु, तर थुकी सुनानं च्यूताः तयाच्वंगु खनेमदु ।

थपाय्धंगु साँस्कृतिक सम्पदा, उकिया मूल्य व मान्यताया थुकथं दुर्गति जुयाच्वनं नं झीत उकी मिखा ब्वयेगु फुर्सत दयाच्वंगु मदु धाःसा आः नं झीसं छु धर्म साधना यायेत वहे अस्वस्थकर लः बाः वयाच्वनीगु खुसियात हे साधनास्थल दयेका च्वनेगु पाय्छि तिनि ला ? निश्चित रुपं मखये धुंकल ।

स्वनिगःया छगूयां छगू जक त्रिवेणी, वेणा, भद्रा व तमासा गंगाया संगम ख्वपदेया ख्वँइ खः । थन नं सक्वया सालीनदीइ थें तुं माघ लछि धलं दनेगु याना वयाच्वंगु दु । माघः हालाः खुसिइ म्वःल्हू वनेगु, सिलाम्ह तुलेगु, जलसँ च्वनेगु आदि माघया अनुष्ठान थन नं न्ह्यानाच्वंगु दु । थ्व थासय् दँबदँ न्ह्यः जूगु छगू दुखःद् घटना छक्वः थन न्ह्यब्वयेगु नं सान्दर्भिक हे जुइ ।

माघ लछि तक धलं दनेगु भ्वलय् छम्ह मनुखं सुथय् सुथय् न्हिंन्हिं जलसँ च्वनेगु याःगु जुयाच्वन । उकुन्हु सिपुन्हिया दिं । व न्हियान्हिथं थें जलसँ च्वनाः थहां वल अले चिकुयाः मि पंवन, अले मि पँपँ हे व अन हे सित । धर्मया नामय् छम्ह स्वस्थ्यम्ह मनूया इह लीला थुकथं क्वचाल ।

घटना ला थुलि हे जक खः, तर न्ह्यसः थ्व न्ह्यःने वःगु दुकि धर्मया नामय् झीगु समाजया अशिक्षित वर्गयापिं मनूतय्त मू हायेके धुंकूम्ह दुगुचाया रुपय् गुलि तक छ्यलाच्वनीगु खइ ? मखु धइगु खःसा धर्मया ठेकेदारतय्सं आः नं अज्याःगु घच्चायापुक नवःगु खुसिइ उकथंया धार्मिक अनुष्ठान मिखा तिसिनाः न्ह्याकाच्वंगु हे दनि । थुकिया अर्थ छु ? बागमती लिसे पशुपती महाद्यः ब्यागलं च्वंगु दँ दँ दयेधुंकल ।

थौंकन्हय् पशुपतिनाथयात अन च्वंगु वृद्धाश्रमया लिक्कसं ट्युबबेलं लः थकयाः स्नान याकाच्वंगु दु । माघया औंशि कुन्हु सक्वया हरिहर स्वरुपा माधवनारायण भक्त हरगणतय्गु दलबल नापं बागमति खुसिइ माघ स्नान यायेत ग्वलय् हयाः सदां थें थुगुसी नं स्नान याकीतिनि । आः व हरगणतय्गु स्वास्थ्यया च्यूताः सुनां कयाबीगु ?

उकिं झी साधकतय्सं थुइकेमाल, साधना यायेगु तिर्थस्थल पिने जक मखु झीगु दुने नं दु । उकिं पवित्रताया निंतिं साधकं थुल व सुक्ष्म तिर्थस्थल निथास उतियंकं म्वःल्हुइमाः ।

नवदुर्गा जलय् बिज्याइगु न्हि भलभल अष्टमि

रमेशमान पिया

ख्वप देशय् भलभल अष्टमि गुकथं हनी धइगु खँ न्ह्याके न्ह्यः ख्वपदेया संरचनायात कयाः संक्षेपय् दुवालेगु कुतः याये । ख्वप देया निर्माणया श्रेय इतिहास कथं च्यागूगु शदिया जुजु आनन्द मल्लयात दु । ख्वप देया निर्माण तान्त्रिक मत कथं महत्वपूर्ण यन्त्र अष्टकोणया रुपय् देयात उगु यन्त्रया बान्कि वयेकाः दयेकातःगु खनेदु ।

माक्व तान्त्रिक मन्त्र दीक्षा गाथा (गथु) जातयापिं मनूतय्त स्यनाबियाः थ्व नवदुर्गा द्यःयागु दँय्दसं प्याखं न्ह्याकेगु ज्या छुनाबिल। नवदुर्गा द्यःया द्यःछेँ, गःछेँ त्वालं थौंतकं नं ख्वपय् मदिक्क नवदुर्गा प्याखं न्ह्यानाच्वंगु हे दनि ।

■ द्यः गण म्हसीके

नवदुर्गा द्यःगणय् दक्वं यानाः ख्वाःपाःया ल्याखं भिंस्वम्ह द्यःपिं दुथ्याः । गुपिं थुकथं दु - महाकाली, भैलःद्यः, कुमारी, स्वेतभैलः, महाद्यः, सिम्बाः धुम्बाः, बाराही, गणेश, माहेश्वरी, इन्द्रायणी, वैष्णवी, ब्रम्हायणी । थुकी मूर्ति क्वबियाः हइम्ह द्यः सिफःद्यःयात महालक्ष्मी धायेगु याः । नवदुर्गा द्यःयात गुम्ह मातृका गणया पुचः कथं नं कायेगु याः । तर थन च्वय् न्ह्यथनाथें ख्वपदेया संरचनाय् स्पष्ट रुपय् च्यागू पीठ, च्याम्ह मातृका व थुपिं च्याम्ह मातृकाया अधिष्ठात्रीया रुपय् त्रिपुरासुन्दरीयात देया दथुइ लाक थापं यानातःगु खनेदु । तर थ्व गण प्याखनय् गुम्हम्ह मातृका खनेमदु। ख्वाःपाः पुयाः प्याखं पिदनीपिं थःपिनिगु ल्याखं न्हय्म्ह मातृका व क्वबिया हइम्ह सिफःद्यः (महालक्ष्मी) यानाः च्याम्ह जक मातृका खनेदु । गुम्हम्ह त्रिपुरासुन्दरी धाःसा थुकी सुक्ष्मरुपं सुलाच्वंगु दु। गण प्याखं नापं स्वाःपिं गथुतय्त त्रिपुरासुन्दरी धइम्ह द्यः गुम्ह खः धकाः न्यन धाःसा उमिसं स्पष्ट लिसः बिइगु यानाच्वंगु मदु। गुम्हेसिनं बाजं, गुम्हेसिनं थ्व भैरवया शक्ति भैरवी जूगुलिं भौतिक रुपं मब्यूगु खः धाइ। भौतिक रुपं थ्वहे प्रतिक खः धकाः यकिन याये मफुसां थ्व गणनृत्य दुने सुक्ष्मरुपं थ्वयागु अस्तित्वयात स्वीकार याःगु दु। थ्व द्यःगण पिहां बिज्याइबलय् दकले न्हापां छम्ह गथु देपागु ल्हातं पात्र (मनूया मस्तक) जवगु ल्हातं दबदबचा थानाः पिहां वइ, वया ल्यू सिफःद्यः (महालक्ष्मी)या मूर्ति छम्हेसिनं कुबिया हइ। थ्वयां नं ल्यू सिफःद्यःयात कलात्मक कुसां कुइकाहइ । थ्व धुंकाः छसीकथं सिम्बाः, धुम्बाः व कुमारी, थ्वयां ल्यू भैरव, महाकाली व बाराही, अनंलि ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, वैष्णवी व इन्द्रायणी, दकलय् ल्यूने गणेद्यवं महाद्यःयागु ख्वाः थःगु ल्हातय् यखानाहइ । श्वैत भैलःद्यः धाःसा न्या लाकीगु इलय् जक पिदनीगु जूगुलिं थ्व औपचारिक भ्वलय् दुथ्याइ मखु ।

■ भलभल अष्टमी (भगष्टि)

गथांमुगः चःह्रे कुन्हुं निसें शुरु जुयाः सिथि नखःया दुने क्वचाइगु नेवाःतय्गु नखःचखःया गुगु मान्यता दु, व थ्व नवदुर्गाया प्याखनय् नं लागू जू। सिथि नखः न्ह्यःया आइतवाः वा बिहिवाः कुन्हु लाकाः नवदुर्गाया दकलय् लिपांगु प्याखं इक्षु धाःगु थासय् हुइकाः क्वचायेकी । सिथिनखः निसें भलभल अष्टमि तकया दुने ख्वपया दक्वं धइथें छेँखापतिं थन क्षमा पुजा वनेगु चलन दु। छाय्धाःसा थुगु दँया निंतिं द्यः भलभल अष्टमि तक हे ल्यनाच्वनी । भलभल अष्टमि धयागु तछलागाया अष्टमि कुन्हुयात धाइ, तर थन सप्तमि कुन्हु बहनी हे अष्टमि क्यन धाःसा थुकुन्हुया न्हियात हे भलभल अष्टमि कथं नालेगु चलन दु। भलभल अष्टमि न्ह्यःया आइतवाः वा बिहिवार दिन स्वयाः द्यःपिंत द्यःछेँ पितहयाः तलेजुइ यंकाः गोप्य रुपं सीजा नकी। सीजा नयेधुंकाःलिं द्यःपिं शक्तिहिन जुजुं वनी। सीजा नयेधुंकाः द्यःपिं द्यःछेँय् लिहां बिज्याइ। तर थुथाय् लाक न्हापा न्हापा थें द्यः गणया नकिं नं द्यःपिंत लसकुस यानाः दुकाइ मखु। द्यःपिं अथें द्यःछेँय् बिज्याइ। थनं लिपा भलभल अष्टमि कुन्हुया सन्ध्याकाःईती द्यःछेँ दुने माःगु अन्तिम पुजा विधि विधान क्वचायेकाः नकिंनं मूलुखाय् च्वनाः दक्व द्यःपिनिगु ल्हातय् स्वां छम्हू छम्हू बियाः अन्तिम बिदाइ बी ।

ख्वप देयात च्याब्वय् ब्वथलाः च्याकुनय् च्याम्ह माजु पीगंद्यःत छसीकथं, ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, महालक्ष्मी, कुमारी, भद्रकालि (वैष्णवी), बाराही, इन्द्रायणी, महाकाली स्वानातःगु दु । थुकिया लिसें थ्व थःपिनिगु नामं च्यागू हे घाट, च्यागू हे श्मशान (दिप) व थःथःगु लागा ब्वथलातःगु दु । थुपिं पीगंद्यःत थःथःगु लागाया थुवाः खः । अथेहे देया दथुइ मथुइ लाक्क त्रिपुरासुन्दरी विन्दू रुपय् अष्टमातृका गणया नं नकिंया रुपय् देया दथुइ लाक्क थापना यानातःगु दु । थ्व यन्त्रया मान्यता नापं ज्वःलाकाः देया राज्य व्यवस्थाया संरचना नं उकथं हे जूगु खनेदु । राज्यया शक्तिकेन्द्र जुजु (लाय्कू) देया दथुइ, थजात निसें लः थ्याःगु जात तक यन्त्रया वृत्त थें दे चाःहुलेगु लँपु प्रदक्षिणामार्ग माने ध्वाखां दुने व अले वयां नं क्वय्या थीथी जातयापिं ध्वाखां पिने च्वनेगु व्यवस्था यानातःगु दु। थुकथं अधिकार शक्ति सम्पन्न थजातया वस्ति लाय्कू नापं सतिक खनेदुसा अधिकारं तापानाः वंलिसे वीस्तं नं तापाना वंगु खनेदु । अधिकार व कार्यक्षेत्रया वर्गिकरण जातीय रुपं जूगुलिं नं वस्तिया व्यवस्थाय् थुकथं प्रत्यक्ष प्रभाव लाःगु खः। अथेहे यन्त्रया पुच्छारय् प्यंगू द्वार दुथें थ्व देया प्यंगू दिशा प्यद्वाः मूलुखाया अवशेष आःतक नं ल्यंदनि ।

■ नवदुर्गा : ऐतिहासिक किम्बदन्ति

मल्ल जुजु गुणकामदेवया पालय् ख्वपदेया पूर्व पाखेया ज्वला धइगु गुँइ नवदुर्गा द्यः गछिं च्वनाः बिज्याइगु जुयाच्वन ।उगु इलय् ज्वलागुं जुनाः वनीपिं दक्व धइथें मनूतय्त थ्व द्यःपिंसं ध्वदुइवं स्यानाः प्वःसः कया बिज्याइगु जुयाच्वन। छन्हु ख्वपया नांजाःम्ह तान्त्रिक साधक सुनन्द आचाजु नं वहे लँपु जुनाः वनाच्वंगु जुयाच्वन। संयोगं नवदुर्गा द्यःगछिं थ्वयात नं ध्वदुइवं न्ह्याब्लें थें हे स्यायेत्यंबलय् आचाजुं जितः स्याये न्ह्यः जिगु अन्तिम प्रार्थना छगू न्यनाब्यु धकाः द्यःपिनिगु न्ह्यःने बिन्तिभाव यात। द्यःपिं वयागु अन्तिम प्रार्थना न्यनेत तयार जुल। आचाजुं अन्तिम प्रार्थना थज्याःगु कथं यात कि द्यःपिं वयात स्यायेत गुगु थासय् मुनाच्वंगु खः, उगु थासं इकिधिकि नं सने मफयावन। आचाजुया मन्त्रया बलं थःपिंत चिनातःगु थुइकाः द्यःपिंसं वयात स्याये मखुत धकाः अःखबतं प्रार्थना यातसा आचाजुं नं द्यःपिंत लय्तायेकाः थःपिंसं ज्वनावंगु कलखय् द्यःपिंत तयाः थःगु छेँय् हयातल। सुनन्द आचाजुया निगू स्वंगू वंश तक थ्व द्यःयात लय्तायेका तयेत सफल जुलसा अनं लिपाया वंशं द्यःयात कःघाना तये मफया वंगुलिं उब्लेया मेम्ह तान्त्रिक सोमरा राजोपाध्याययात थ्व द्यःगंछि लःल्हाना बिल । सोमरा राजोपाध्याय उब्लेया तसकं नांजाःम्ह तान्त्रिक खः व न्हिं छधू ख्वपं काशी वनाः म्वःल्हुयाः प्याःगु वसः ख्वपया स्वंगः ल्वहं धाःगु थासय् वयाः तिस्यू वइगु जुयाच्वन। थ्व बःजुं नवदुर्गा द्यःपिं पुज्याना तयातःगु छकू क्वथाया ताःचा छपु धाःसा थः मथ्याःम्ह कलाःयात मब्युसें तयातःगु जुयाच्वन। थ्वहे कलाम्हसिनं बःजु न्हिंन्हिंथें म्वःल्हू बिज्याःगु पाखय् लाकाः खापा खनाः स्वःबलय् दक्व द्यः गण अनं तमं पिहां बिज्यानाः दक्कले न्हापां वहे बःमनीयात स्यानाः प्वःसः कयाबिज्यात। अनंलि 'भः ध्वाखा' धयागु थासय् थ्यनेवं मूबाहां (फा)यागु नं प्वःसः कयाबिज्यात । थुलि धुंकाः सोमरा बःजु काशीं लिथ्यंकः बिज्यात । थम्हं न्हियान्हिथं लय्तायेकाः पुज्याना तयाम्ह द्यः थुकथं तमं पिहां बिज्याःगु खनाःसोमरा बःजुं द्यःपिं थःगु छेँ लित यंकेत तसकं कुतः यानाबिज्यात। तर सफल मजुल। द्यःगणं आः ख्वपदेया रक्षा यायेगु निंतिं अलग्ग हे पिने च्वना बिज्यायेगु मनसुवा यायेवं सुनन्द आचाजुया खलः व सोमरा बःजुपिंत

थुकुन्हुयात द्यःजलय् बिज्याइगु धायेगु चलन दु । थुकुन्हु द्यःपिं ख्वपदे छचाः चाःहुइकाः ब्रम्हायणी पीठय् थ्यनाःलि ख्वाःपाः दक्व छ्वयेकाछ्वइ । ख्वाःपाः छ्वयेकीगु सर्वसाधारण मनूतय्त क्यनीमखु । ख्वाःपाः छ्वयेकाः ल्यं दुगु नौ भतिचा मेगु न्हूगु ख्वाःपाः दयेकेत गोप्य रुपं गथुतय्सं ल्यंकातइ । थुकथं नवदुर्गा मेगु मोहनी मथ्यंतलेयात जलय् बिज्याइ । थुलि ईया दुने सिन्हाज्या धुंकाः सामाज्याया ई थ्यनाच्वनी । न्हूगु सामाया लिसे लिसें मोहनीया चालं कुन्हु वहे ब्रम्हायणी पीठं नवदुर्गा द्यःया जन्म जुइ ।

गुंला बाजं म्हिगः व थौं

रमेशकाजी स्थापित

विश्वया छगू नांजाःगु सौँस्कृतिक जाति धयातःपिं नेवाःत संगीतया खँय् नं उतिकं च्वन्ह्याः धयागु खँ हाकनं लिसा कयाः धयाच्वने माली मखुत । नेवाःतय् ऋतु पतिकं हालीगु थीथी हे ऋतु म्येत दु । थीथी नखः, चखः, जात्रा पर्व, पुजा उत्सवय् हालीगु थीथी हे म्ये दु । उलि जक मखु, न्हिच्छि चच्छिया दुने वइगु भिंखुगू पहरय् हालेगु भिंखुपु हे म्ये दु ।

छम्ह नेवाः बुसांनिसें सिनाः सिथं यंकेबलय् तक नं म्ये हालिगु मखुसां थीथी धुन व बोल पिहां वयेक थायेगु व पुइगु बाजं नं थीथी हे दु । थज्याःगु हे अल्याख बाजं मध्ये छता बाजं खः -गुंला बाजं ।

गुंला बाजंया दकलय् तःधंगु विशेषता थ्व खःकि थ्व बाजंया नां हे गुंलाया नामं छुनातःगु दु । मेमेगु भ्री गुलि नं बाजं दु, व फुक्क बाजं न्ह्यागु नं नखःचखः, पर्व व लाय् थाइगु वा पुइगु बाजं खःसां उगु बाजंया थःथःगु स्वतन्त्र नां दु । अथेला गुंलाबाजंया नं अलग अलग हे नां दु - धाः, भुस्याः, तुस्याः, ताः, नाय्खिं, दंगःखिं, म्वाहालि आदि । तर थ्व फुक्क बाजंया छज्वलंया नां कायेबलय् थुकिया नां गुंला बाजं हे जुइ । अथे ला थ्व बाजंया विशेषज्ञ वा गुरुपिनिगु धापू न्यनेगु खःसा गुंला बाजं धकाः धाः बाजंयात हे धाइगु खः, अले मेमेगु ज्वलंबाजं गुलि नं दु, व फुक्कं सहायक बाजं जक खः ।

सामान्य कथं थुइकीपिंसं थुइकीबलय् धाःसा धाः छगःयात जक गुंला बाजं धाइमखु, धाःया लिसें मेमेगु नं छज्वलं हे दुगु बाजंयात हे गुंला बाजं धकाः थुइका काइ । अथे खःसां थ्व खँ ला स्वीकार मयासें मगाः कि गुंला बाजं ज्वलंया मुख्यगु बाजं धाःबाजं हे खः ।

गुंला बाजं थायेगु चलन भ्रीथाय् गुब्लेनिसें वल धयागु खँ आःतक सुनानं त्याजिक धायेफुगु मदुनि । अथे खःसां गुलि गुलिसिनं थीथी बौद्ध ग्रन्थया लिधंसा कयाः थथे धया वयाच्वंगु दु कि थ्व बुद्धया इलंनिसें हे दुगु बाजं खः । बसन्त ऋतु थ्यंकः वलकि लुम्बिनीइ बसन्त ऋतुयात लसकुस यायेत न्यायेकीगु पर्व 'सालभाञ्जिक'य् थ्व बाजं थाइगु खः । जुजु सुद्धोदनया लाय्कुली राजकुमार सिद्धार्थया निंतिं दयेकातःगु न्यातँ जाःगु रम्य, न्हय्तँ जाःगु सुरम्य व गुतँ जाःगु सुभ नांयागु दरवारय् च्वनाः सिद्धार्थ गौतमं थ्व बाजंया धुन न्यनिइगु खः । लिपा कौशलया जुजु बिदुभं कपिलवस्तु हमला यानाः ध्वस्त याना बिसेंलि कपिलवस्तु त्वःताः यें देशय् दुहांवःपिं शाक्यतय्सं हे थ्व बाजं नं ज्वनावःगु खः । अनंलि सम्भवतः लिच्छविकालं निसें हे गुंला बाजं खलः दयेकाः गुंला लच्छि हे थ्व बाजं थायेगु चलन थौंतक नं न्ह्यानावयाच्वंगु खः ।

यें देशय् गुंला लच्छियंकं सुथय् सुथय् स्वयम्भूया दर्शन व पुजा यानाः बाजं थानाः देय् चाःहिलाः थःथःगु थासय् तक लिहां वइगु याइगु व गुंला हे सापारुं बहाः बहिलिइ बहिद्यः ब्वइबलय् बहिद्यः स्वःवनेत थाना वनिइगु बाजं जूगुलिं हे थ्व बाजंयात गुंला बाजं धायेगु चलन वःगु जुइफु । तर यें छगू त्वःताः यल, ख्वप, थिमि, भ्वँतय् नं थ्व बाजं दुसां अन गुंला लच्छियंकं थायेगु चलन मदु । यलया नौबाजालिसे धाःसा गुंला बाजंया क्वातुगु स्वापू दु । धाः, नगरा, नाय्खिं, दमःखिं, दबदब, मृदङ्ग, धौंधौंचा व क्वंचाखिं नापं यानाः गुता बाजं थाइगुयात नौबाजा धाइगु खः । नौबाजाया ज्वलनय् दुथ्याःगु मुख्य बाजं नं धाः हे जूगुलिं नौबाजंयात यलया गुंला बाजं कथं हे नाला कयातःगु दु । अले नौबाजं नं गुंला लच्छियंकं मखुसां सापारु कुन्हु छन्हु जकसां स्वयम्भुइ वयाः थाःवयेगु चलन दु । थथे जूगु कारण यलं स्वयम्भू तापाःगुलिं न्हिंन्हिं वयेगु सम्भव मजुयाः हे खयेफु ।

खला येंय् नं न्हापा न्हापा नौबाजा दु धाइ । आः मदये धुंकल । अथेहे गुंला बाजनय्

नं न्हापा जूसा बाँसुरी, बय् व न्यकू बाजं नं दुथ्याकातःगु खः । आः वयाः म्वाहालि वा ट्रम्पेट जक पुइगु जुयावल । अथेला स्वयम्भुइ च्वय् जक जूसां न्यकू बाजं पुइगु चलन आः नं दनि । न्हापा न्हापा जूसा सीपिनिगु नामं न्यकू पुइकाः स्वयम्भु छचाः गःचाः हिलेगु याना वयाच्वंगु खः । थौंकन्हय् थथे यानाच्वनेगु सम्भव मजुयाः न्हापालाक सीपिनिगु नां दक्वं निं मुन, अले व सीपिं दक्वसिगु नामं छक्वलं न्यकू पुयाः स्वयम्भूया च्वय् हे चाःहिलेगु जुयावःगु खः । थथे न्यकू पुइकेगुया तात्पर्य सीम्ह मनू नरकय् मवनेमा धकाः हे खः । थथे सीपिंत हे तरे यायेफुगु बाजं जुयाः हे खइ, गुंलाबाजंयात द्यःबाजं धकाः नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु ।

थ्व ल्याखं स्वयेबलय् गुंला धर्मलिसे स्वाकातःगु बाजं जूगुलिं हे थुकियात गुंला बाजं धाःगु खइ धकाः अनुमान यायेफु । तर गुंला धर्म छाय् याना वयाच्वन ले धकाः दुवाला स्वयेगु खःसा थुकी नं वैज्ञानिकता सुलाच्वंगु लुयावइ । गुंला धयागु दच्छिया दुने वइगु भिंनिला मध्ये दकलय् अप्वः वा वयाः खुसिबाः वइगु, चलः वनीगु, भुखाय् ब्वइगु आदि प्राकृतिक प्रकोप जुइगु ला खः । थ्व यामय् थीथी भ्वय् ल्वय् न्यनावनीगु, मनूत थीथी कथं हे म्हं मफइगु आदि जुइगु खः । अथे जुयाः अज्याःगु छुं नं ल्वचं कयेकाः म्हं मफयेका च्वने म्वायेकेत थःगु म्हयात मेमेबलय् स्वयाः अप्वः हे बिचाः यायेमाः । थज्याःगु इलय् गुंला धर्म धकाः धर्मलिसे स्वाकाः सुथ न्हापनं दनाः सुथसिया तसकं निंगु फसय् द्यः दर्शन यायेगु नामं गुगु चाःहिलेगु यानातल खः, व उसाँय्यात बांलाका तयेत ग्वाहालि जुइमा धकाः हे खयेफु । अले गुंला धर्मया भ्वलय् गुंला बाजं खलः दयेकाः सुथ न्हापानं देय् थ्वक्क बाजं थानाः चाःहिलेबलय् द्यनाः नकतिनि दना वयागु कारणं सुषुप्त जुयाच्वंगु थःगु व मेपिनिगु मन व मष्तिष्कयात जागृत यायेगु यानावःगु जुइफु, गुकिं यानाः म्हयागु छगू छगू दत्तले अंग न्हिच्छि तक जागृत जुयाच्वनी । थुकथं गुंला धर्मया नामं थुगु यामय् वइगु प्रकोपपाखें रक्षा यानातःगु जुल ।

अथे ला गुंला धर्म जक मखु, भ्रीगु जीवनयात सुथांलाक न्ह्याकेत यायेमाःगु गुलि नं ज्या दु व फुक्कं धर्मलिसे स्वाकातःगु लुयावइ । अथे जुयाः हे थीथी यामय् प्रकृतिं सयेकीगु व थःपिसं हे दयेकाः नयेमाःगु थीथी नसा त्वँसा अनिवार्य रुपं नयेमा धयागु ल्याखं छम्ह छम्ह द्यःया

पुजा वा जात्रा लिसे स्वाकाः नखःचखः दयेकाः थ्व नखःबलय् थ्व नये हे माः धकाः नियम दयेकातःगु खइ। अभ्र बांलाक दुवाला स्वयायंकेगु खःसा नेवाःतय्सं गुलि नं शिल्पकलाया विकास यानावन व फुक्क धर्मया त्वह दयाः हे याना वनेफुगु खः ।

संगीतय् स्वयेगु खःसा अथेहे खः । थौं भीके सलंसः ताजिया गुगु बाजं दु, अले व बाजं थायेगु तालया लिसें ई स्वयाः स्वयाः हालेगु राग आदिया विकास जुयावंगु दु, व फुक्कं धर्मया बः कयाः हे विकास यायेफुगु खः । उकिं थ्व फुक्क दसुयात न्ह्यःने तयाः खँ ल्हायेबलय् गुंला लच्छियंकं सुथ न्हापनं गुंलाबाजं थानाः देय् चाःहुलेगु गुगु यानातःगु खः, व नं धर्मया बः कयाः मनूयात स्वस्थ्य यायेगु ज्या यानातःगु हे खः धकाः धायेफु ।

देह व चित्त शुद्धिया नखः गुन्हिपुन्हि

रमेशमान पिया

गुगुं नं जातिया संस्कृति धइगु उगु जातिं नालाच्वंगु धर्म व दर्शनया पहिचान खः । धर्म धइगु सामाजिक मूल्य, मान्यता, दर्शन, व्यक्ति विशेषया आचार व्यवहार नाप स्वापू दुगु खँ खःसा संस्कृति उकिया भौतिक परिणति खः । उकिं न्ह्यागु जातिया संस्कृतिं नं उगु जातिं नालाच्वंगु धर्म दर्शनया सन्देश बियाच्वनी । संस्कृति धइगु खँउवः छुं नं वस्तु विशेषया नां मखसे समग्रताया परिचायक खँउवः खः ।

जाति विशेषया भाय्, नसा-त्वँसा, वसः पुनीगु पह, सामाजिक व्यवहार, नखःचखः, उमिगु आचार व्यवहार, थ्व सकतां हे संस्कृतिया प्रमुख आधार खः । थ्व समग्र आधारं जाति विशेषया गुगु बिस्कंगु पह (संस्कार) ब्वलनी वहे इमिगु संस्कृति उमिगु पहिचान जुइ ।

थन थःगु मौलिक संस्कृतिं बिलिबिलि जाःगु नखः गुन्हिपुन्हियात कयाः छुं खँ कुलेगु कुतः याये । नेवाःतय्सं दक्व धइथें नखःचखः चान्द्रमासया लिधंसाय् हनाच्वंगु दु । नेवाःतय् नखः हनेगु थःगु हे विशिष्ट परम्परा दु । नेवाः नखःया श्री गणेश गथांमुगः चःह्रे कुन्हुंनिसें जुइसा इतिश्री सिथि नखः कुन्हु जुइ। सिथिनखः निसें गथांमुगः तक नेवाःतय्गु नखःया दिपाः जुइ। थथे धइगु थ्व दिपाः ज्वःछि सिन्हाज्याय् व्यस्त जुइ मालीगुलिं खः । नेवाःतय्गु उद्‌गमस्थल स्वनिगः, कृषिया निंतिं उर्वर भूमि, थनया जीवनचर्याया प्रमुख आधार कृषि जूगुलिं थनया प्रमुख बालि वाया प्राकृतिक घःचाः लिसे लिसें नखःचखः नं चाहुलाच्वंगु दु ।

गुन्हिपन्हि नखःया मान्यता शुद्धता व पवित्रतापाखे केन्द्रित जुयाच्वंगु दु । गथांमुगः चःह्रेकुन्हु छेंय् बौ बियाः गृहशुद्धिया ज्या यायेगु जुइसा गुन्हिपुन्हि कुन्हु देह शुद्धि यायेगु ज्या प्रमुख जुइ। शुद्धता व पवित्रता धइगु स्वस्थ शरीर बिना असम्भव। स्वस्थ्य शरीर दुने जक स्वस्थ चित्तं बास याइ । चित्त स्वस्थ मजुइकं धर्मया साधना हे पूवनी मखु । उकिं धयातःगु दु, 'शरीर माद्यं खलु धर्म साधनम्' । धर्म साधनाया लँपुइ शरीर ला माध्यम जक खः । गथे खुसि छिनावनेत माःगु ताँ । ताँ बमलात, वाराक्वारा सन, त्वःधुल धाःसा खुसि छिइ थाकुइ । दच्छि यंकं यायेमाःगु ज्यात पूवनी मखु, उकिं थुगु नखतं निगू पक्षयात जोड बियातःगु दु, छगू शारीरिक स्वस्थ्यता, मेगु चित्तया शुद्धता, गुकियात थन अलग अलग ब्वथलाः बिचाः यानास्वये ।

शारीरिक स्वस्थता

भी अजा अजिपिं दक्वं धइथें प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपं बुँज्याय् निर्भर जुया वःगुलिं भीगु दक्व नखःचखः बुँज्याया गति कथं न्ह्यानाच्वंगु खः धइगु खँ च्वय् हे धायेधुन । सिन्हाज्या ज्वःछिया दुने जुइगु तच्वःगु शारीरिक परिश्रमं कमजोर जूगु शरीर उकिसनं गृष्म ऋतु पुलाः वर्षा ऋतुया चपेतं पित्तया प्रकोप जुइ । वर्षा ऋतुस पूर्वीय फय्या चाप तच्वइगुलिं यानाः तापक्रम असन्तुलन जुइ गुकिं यानाः त्रिदोष (कफ, पित्त व वात)या प्रकोप जुइ । लिच्वः कथं पाचन शक्ति कमजोर जुइगु, झाडावान्ता आउँ ल्वचं दुःख बिइ । थुकथंया ल्वचं मुक्त जुइत भी पूर्वजपिंसं थीथी पौष्टिक तत्वं जाःगु बूबःया रस क्वाति त्वनेगु यानावःगु खः । क्वाति धइगु क्वा (पाक)ति.क्वाति जूगु खः । आयुर्वेदय् रसादि दयेकेगुयात नं क्वाथ धाइ । संस्कृतं क्वाथ धइगु छुं चिजयात ताउतक पाखवंक दायेकाः रस कायेगुयात धाइगु खः । भीसं नं क्वाति दायेकेगु निंतिं छन्हु निन्हु न्ह्यवंनिसें बूबः प्वयाःलि ताउतक दायेकाः थुकिया रस त्वनेगु याइ । उकिं क्वातिं शरीरयात स्वस्थ यायेगुली तःधंगु ग्वाहालि याइ । थुकथं क्वाति वर्षा ऋतुया निंतिं तसकं अनुकूल नसा खः । स्वस्थ शरीर या निंतिं पोषणयुक्त नसा खः ।

चित्तया शुद्धता

गुन्हिपुन्हिया मेगु पक्ष खः चित्तया शुद्धता वा पवित्रता । नयेगु नसा शुद्ध जुइवं शरीर स्वस्थ जुइ, अन्तःस्करण शुद्ध जुइ । शुद्ध अन्तःस्करणं चित्तयात पवित्र याइ । पवित्र चित्तं ज्ञानया लुखा चायेकेगुली ग्वाहालि याइ । उकिं साधकत थुकुन्हु तिर्थय् वनाः म्वःल्हुइगु व तिर्थ ब्रत च्वनेगु चलन दु । तिर्थय् म्वःल्हुइगु, तिर्थ ब्रत यायेगु, तिर्थ चाःहुलेगुली नं चित्त शुद्ध यायेगुली ग्वाहालि जू । थुकुन्हु शिवमार्गीतय्सं थासंथासय् वनाः महाद्यः दर्शन यायेगु व पुज्यायेगु याइ, बौद्धमार्गीतय्सं गुंला लच्छियंकं बहाः बही व स्वयम्भू चैत्यया परिक्रमा याइ । ख्वप देशय् कालीदह व नगरकोटया महाद्यःपुखू यल देया कुन्ति महाद्यः व रसुवा जिल्लाया १४००० चाःचू फिट च्वय् लाःगु सिलु तिर्थय् तःधंगु मेला जुइ । यँया ग्वलं मृगस्थलीया गोरखनाथ यें लाय्कूया छगू फल्चां पुन्हिकुन्हु सिलु यंकेगु ज्या कानफट्टा जोगी (नाथ सम्प्रदाय)तय्सं याइ । अथेहे थ्वकुन्हु पशुपति महाद्यः सिलु थ्यंकः बिज्याइ धइगु पौराणिक मान्यता कथं महाद्यः सिलु बिज्याइबलय् चिकुइ धइगु ल्याखं महाद्यःया म्ह छम्हं कचिकां भुंकाः तयेगु परम्परा थौंतक नं न्ह्याना हे च्वंगु दनि ।

थ्व कुन्हु स्वनिगःया शिवमार्गि छःथरि व पाँचथरि नेवाःत व राजोपाध्याय थरया ब्रम्हू बाज्यापिं थःगु छेँय् सतिक लाःगु खुसिइ वनाः मेगु दच्छितकया निंतिं जना (जनै) हिली । जना हिलेगु निंतिं छन्हु न्ह्यः हे ब्यंकाः, सँ खानाः नीसी यायेगु चलन दुं । तर थौंकन्हय् छः थरि व पाँचथरि नेवाःतय्गु दथुइ कम हे जक जना दुपिं खनेदु । ब्रम्हूतय् नं सँ खायेगु व खुसिइ वनाः हे जना हिलेमाःगु वाध्यताया हिउपाः वःगु दु ।जना हिलेगु निंतिं सुथ न्हापां राजोपाध्याय बःजुपिं खुसिइ वनाः म्वःल्हुइ, अले म्होसतय् त्रिपुण्डया स्वभ्वः सिन्हः तिनाः सामूहिक रुपं बेदोक्त मन्त्रोचारण यायां जना हिली । नेवाः बःजुपिंसं सामूहिक रुपं याइगु थ्व शुद्धीकरण संस्कार स्वयेबह जू । थुकथंया सामूहिक वेदपाठय् उपाकर्मय् दुथ्याःपिं बःजुपिं जक च्वनाबिज्याइ । गुकिं थाकुलिपिं न्हयम्ह बःजुपिंत सप्त ऋषिश्वर व सगोलय् दुथ्याःपिं मेपिं सकसितं पितृगणया रुपय् आदर यानाः पुज्याइगु प्रचलन आःतक नं ख्वपया ख्वँन्हय् (हुनमानघाट) जूनि । थुकथं जना हिलेगु ज्या क्वचायेवं थवंथवय् जना ल्हातय् चिकेगु याइपिं उकिं लिपा थःथःगु जजमानतय्त जना चिकेगु ज्याय् व्यस्त जुइ, थ्व जना चिकेगुयात कयाः छत्वाःचा पौराणिक किम्वदन्ति थन न्हयथने सान्दर्भिक हे जुइ ताया । छगू इलय् स्वर्गया जुजु इन्द्र व दानव बलिया दथुइ घमासान युद्ध जुयाः इन्द्र बुसेंलि, इन्द्रं थः गुरु वृहस्पतिया थासय् वनाः थः बूगु खँया वृतान्त कन । गुरुं वयात ल्हातय् जना चिना बिसेंलि लिपा वनाः दानव बलि नापं इन्द्रं युद्ध त्याकल । थन गुगु ल्हातय् जना चिइगुया खँ दु व जना यँद्याः पुन्हि कुन्हु यमद्यः (इन्द्र)यात चिकेगु प्रचलन आः नं ल्यं दनि । थुकथं शैव नेवाःतय् पुरोहित तगिलय् (ब्रम्हू, आचाजु व जोशीजु) दुथ्याःपिं ब्रम्हूतय्त नं उपनयनं संस्कारय् गुरुपाखें कयातःगु दीक्षायात थौंया हे दिनय् आवृत्ति यानाः पवित्र यायेगु ज्या याइ ।

गुन्हिपुन्हिया रोचक पक्ष छगू मेगु नं दु, व खः स्वनिगःया ज्यापुतय्सं थ्व नखः ब्यांचायात पुज्यानाः ब्यांजा नकाः हनीगु । सिन्हाज्याया इलय् अप्वः कीत सीगुलिं उकिया लुमन्ति व ब्यांचाया गुणयात कदर यासें ज्यापु परिवारय् छेँय् नीसी यानाः जा थुयाः बुँइ यंकाः ब्यांचायात भाग तयाः पुज्याइ । वा पीगु ज्या यायेबलय् चायेकं वा मचायेकं गुणकारी जीव ब्यांँचा आदि अनेतने जीवनतय्गु गुगु हिंसा जुइ उकिया प्रायश्चित कथं ब्यांजा नकेगु प्रचलन वःगु जुइमाः ।

न्ह्याथे हे जुइमा थ्व ब्यांजायात श्रमजीवी ज्यापुतय्‌गु प्रकृतिया अनमोल श्रृष्टि जिवाजन्तु प्रतिया चकंगु नुगः व शुद्ध मनया देछा मधासे मगाः ।

थुकथं गुन्हिपुन्हि क्वातिया नखः, देह शुद्धि व चरित्रया पवित्रताया निंतिं ग्वयातःगु नखः खः ।

झीसं छाय्‌ नयेगु समय्‌बजि ?

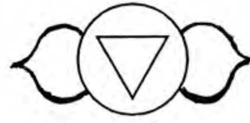
रमेशमान पिया

ला ला छकू वयेक समय्‌बजि । झी यँयाः पुन्हिया दिनय्‌ थ्वइगु थ्व सः आः जक मखु सलंसः दँ न्ह्यःनिसें झीगु नेवाः समाजय्‌ प्रत्येक यँयाः पुन्हिबलय्‌ थ्वया वयाच्वंगु सः खः । थुकिं छु क्यं धाःसा यँया पुन्हि धइगु समय्‌बजि नखः खः ।

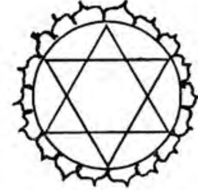
नेवाःतय्सं दच्छियंकं हनीगु थीथी नखःचखतय् गथे नखःपतिं छुं न छुं नसा त्वँसायात प्रमुख थाय् बियातइगु खः, उकथं थ्व यँयाः पुन्हिया नखःबलय् 'समय्बजि'यात प्रमुख थाय् बियातःगु खः। थ्व नखःया नसाज्वलं खय् 'समय्बजि' धुंकाःलि हाथु थ्व व फकं सनाःयात थाय् बियातःगु दु। नेवाः संस्कृति, धात्थें धायेगु खःसा तन्त्रप्रधान संस्कृति खः । नेवाःतय्गु जीवनचर्या तन्त्रं निर्देशित जुयाच्वंगु खनेदु। थ्व खँया दसि थ्वहे खः कि थौं तक नं नेवाः समाजय् थ्व बौद्ध थ्व शैव धइथे ज्याःगु भेद ब्वलंगु मदु। नेवाःतय्सं सलंसः दँ न्ह्यवनिसें हे थ्व शैव व थ्व बौद्धया भेदभाव मयासें तान्त्रिक परम्परायात नाला वयाच्वंगु दु।

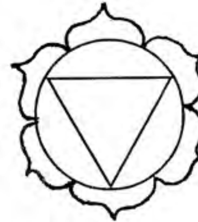
तन्त्र धइगु भोग व योगया समन्वयात्मक साधना पद्धति खः । थुकियात बांलाक नालाः जीवन हने फयेवं भोग प्रतिया आशक्ति बुलुहुं म्हो जुयावनीसा त्याग प्रतिया भावना झंझं अप्वयावइ । तन्त्रं न्ह्याब्लें नं वस्तुया त्याग मखुकि वस्तु प्रतिया आशक्ति भावया त्याग यायेगुली बः बी । तन्त्रं संसार त्कतेमाःगु खँ ल्हाइमखु बरु संसारिकतां मुक्त जुइगु लँ क्यनी । संसार त्वःताः मनूत फकीर ला जूवनी तर वया नुगलं संसारप्रतिया मोह त्याग याये मफुत धाःसा फकीर जुयाया अर्थ हे छु दत ? अथे जूगुलिं तान्त्रिक परम्परां आहार यात मखु कि आचार व व्यवहारय् शुद्धता हयेगु बः बी । वैदिक संस्कृतिइ अभोग्य तमोगुणी आहार धकाः तिरस्कार यानातःगु ला न्या, ख्यैं, अय्लाः, थ्व सकतां तान्त्रिक पद्धतिइ वयाः साधना मदयेकं मगाःगु अंग जुयाबी ।

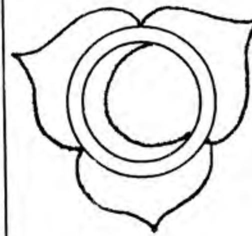
खँ ला नेवाःतय्गु न्ह्यागु नखःचखःबलय् नं 'समय्बजि'यात उतिकं महत्वपूर्ण थाय् बियातःगु दु। तर यँयाः पुन्हियात 'समय्बजि नखः'या रुपय् हे हना वयाच्वंगुया

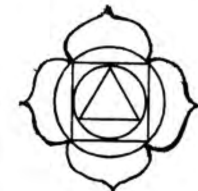

आज्ञा चक्र

विशुद्ध चक्र

अनाहत चक्र

मणिपुरक चक्र

स्वाधिष्ठान चक्र

मूलाधार चक्र

खास मतलब दु। समय्बजि धइगु स्याःबजि, मुस्या, पालु, छ्वय्ला व थ्वँ अय्लाःया मंकाः स्वरुप खः। झीगु साँस्कृतिक मान्यता कथं थ्व पंचतत्वया प्रतीक खः। व मान्यता कथं झीगु म्ह हे नं पंचतत्वया छगू स्थूल रुप खः। पंचतत्व धइगु पृथ्वी, जल, आकाश, वायु व अग्नि खः। झीगु म्हय् दुने थुपिं तत्वत स्वाभाविक रुप दयेमाक्व स्वयां म्हो वा अप्वः जुल धाःसा झी उसाँय् मदइ। थ्व प्राकृतिक चिकित्सा पद्धतियागु मान्यता खः।

झीगु प्राचीन चिकित्सा पद्धति नं छगू कथं 'पंचतत्व सिद्धान्त'या लिधंसाय् याइगु उपचार विधि खः। थ्वहे कारणं झी आजुपिंसं पंचतत्वया गुण मात्रायात ध्यान बियाः झीगु उपासना पद्धतिया अभिन्न अंगया रुपय् समय्बजि झीगु न्ह्यःने न्ह्यचीका तःगु खः।

थुकथं हे पंचमकार (मद्य, मांस, मत्स्य, मैथुन व मुद्रा) न्याता वस्तु ला, न्या, ख्यैं वः व अय्लाः नं पंचतत्वया प्रतीक खः। अथेहे तान्त्रिक अनुष्ठान छगू अंग बलिपुजा नं पंचतत्वया हे रुप खः। पंचबलि धायेबलय् भोग बिइपिं मेय्, दुगु, फै, हँय्, खा आदि पशुत नं पंचतत्वया न्यागू अलग अलग हे गुण व स्वभावयापिं खः। थुकथं हे हानं नेवाः परम्परा कथं याइगु पुजाय् छ्यलीगु थीथी वस्तु नं पंचतत्वया हे प्रतीक खः। गथेकि लः, स्वां, सिन्हः जाकि व जजंका। नैवैद्यया रुपय् छाइगु मरि (पंचमेल) ला झन ज्यामितीय रुपं हे पंचतत्वया आकृति कियातःगु मरि खः। चतुष्कोण (पृथ्वीतत्व), त्रिकोण (अग्नि तत्व), अर्धचन्द्राकार (जलतत्व), षटकोण (वायुतत्व), गोलाकार विन्दू रुपया लड्डु (आकाशतत्व) थुगु न्याता मरिया ज्वलंयात छज्वलं छायेगु चलन नं दु। थुपिं सकतां झीगु उपासना पद्धतिया स्थूल रुपत खः।

झीगु म्ह हे नं पंचतत्वया छगू स्थूल रुप खः धकाः च्वय् हे नं धाये धुन। शुक्ष्म रुपय् झीगु म्हय् दुने नं पंचतत्वया थःगु हे थाय् दु। दुगः क्वँय्या क्वय् च्वंगु ब्वयात पृथ्वी तत्व (योगया भाषां मूलाधार चक्र) धाइ। वयां च्वय्या लिंग क्षेत्र जल तत्वया थाय् खः, गुकीयात स्वधिष्ठान

चक्र धाइ। तेपुचाया जःखः अग्नितत्व, मणि पूरक चक्रया थाय् खः। नुगःपाया जःखः च्वंगु ब्व वायुतत्व, अनाहत चक्रया थाय् खः। थुकी नं च्वय् वयाः मिखा फुसिया च्वसंया म्होसयात आकाशतत्व आज्ञाचक्रया थाय् धाइ। योगिक मत कथं मणिपूरक चक्रय् च्वंम्ह शक्तियात आज्ञा चक्रय् च्वंम्ह थः भाःत शिवनाप नापलाकेगु थुगु साधनाया पद्धति अन्तिम ध्येय खः, गुगु थासय् थ्यंकाः साधकं थःगु साध्यय् तक थ्यंका सुख व आनन्दया अनुभूति याइ व जीवन सार्थक जूगु तायेकी। भ्मी नेवाःतय्गु सामाजिक रहन सहन व न्हिया न्हिथंया जीवनय् नं थ्वहे तान्त्रिक व योगिक सिद्धान्तयात नालाः भ्मी आजुपिंसं यानाथकूगु छगू ब्यवस्था मध्ये थ्व यँयाः पुन्हिबलय् समय बजि नयेगु नं खः। यँयाः पुन्हिबलय् समय् बजि नयेगु तन्त्र सिद्धान्त कथं यायेगु साधनया हे छगू अंग खः।

हाथु छाय् हायेकी ?

रमेशमान पिया

नेवाःतय्सं हनीगु तःगू नखःचखः मध्ये तःजिगु व न्ह्यइपुक हनीगु छगू नखः यँयाः नं खः। यँयाःबलय् त्वाःत्वाः पतिकं यमद्यःचा (इन्द्र) ब्वइ थें हे हाथुद्यः (भैरव) नं ब्वयेगु याइ। यँयाः पुन्हि कुन्हु समय्बजि इनीबलय् भैरद्यःया ख्वाः लूगु क्वंचा वा त्यपय् भैलःक्वंचा भैरद्यःया म्हुतु दयेकातःगु प्वालं हाथु हायेकाः त्वनेगु याइ। छाय्धाःसा अय्लाः धइगु नं समय्ज्वलंखय् हे दुने लाः।

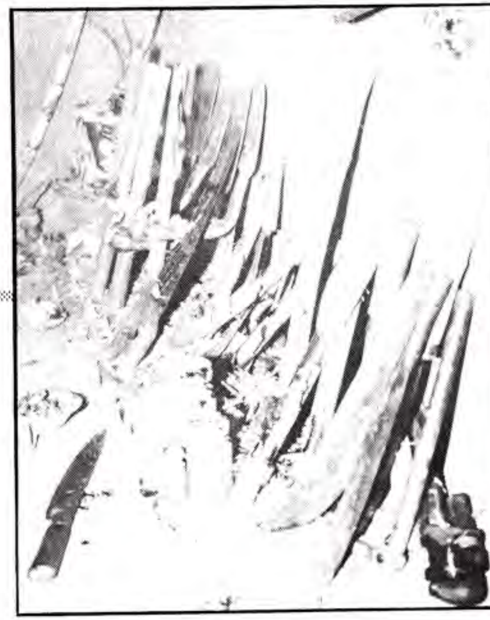
समयबजि पंचतत्वया प्रतीक खः, गुकी मध्ये अय्लाः अग्नीतत्वया प्रतीक खः । तर समयबजि नयेबलय् अय्लाः, थ्व, अन्ति वा सोमां लुयाः जक त्वंसां गाःगु खः, छाय् थ्व हाथु हे हायेकाः सना च्वनेमाःगु, थ्व धाःसा बिचाः यायेबहगु खँ खः । झीसं दकलय् न्हापां थुइके माःगु खँ छु धाःसां भैरद्यः धइगु महाद्यःया येता (दक्षिण) पाखे स्वःगु ख्वाः महाद्यःया रौद्र रुप खः, अले थ्वहे रौद्र रुपया नां भैरव खः । महाद्यःया अघोर रुप नं धायेगु यानातःगु थुगु ख्वालं तेजतत्वया प्रतिनिधित्व यानाच्वंगु दु । पौराणिक ग्रन्थय् व्याख्या यानातःकथं थ्व ख्वाः तसकं ग्यानापुसे च्वनी । प्रलयकालया सुपाँय् थें च्वंगु, मिखा तसकं ततःग्वःगु हाकुसे ख्युँसे च्वंगु ख्वाः, न्हाय्पनय् नागया कुण्डल व गःपतय् नं नागया हे हार क्वखायातःगु रुपं जुइ । पशुपतिइ पुन्हि पतिकं जुइगु महास्नान, महाभोग व बलि पुजाया दकलय् न्हापां येतापाखे स्वयाच्वंगु ख्वाःयात आव्हान यानाः पुजा न्ह्याकी ।

भैरद्यःया वर्ण वँचुसे च्वनी । सवःभक्कु प्याखंया भैरव, वंघःया आजुद्यः, गथु प्याखंया आजु, न्यतमरु अजिमा प्याखं, सिखालि प्याखं व ख्वप नवदुर्गा प्याखंया भैरव सकसिगुं वर्ण वँचुसे हे च्वनी । वँचुगु वर्ण धइगु आकाश तत्व खः । पंच तत्वया पृथ्वी, जल, अग्नी, वायु व आकाशतत्व मध्ये आकाश तत्व, अन्तिम तत्व वा शून्य तत्व खः । शून्य धइगु शक्तिया केन्द्र खः । आज्ञा चक्रया अधिष्ठान खः । आज्ञा चक्रया अधिष्ठाता देव शिव (भैरव) खः । थुकथं हाथु हायेकीगु भैरद्यः दुगु क्वंचा (भैलः क्वंया) वा त्यप आकाशतत्वया प्रतिमूर्ति जुल ।

भैरद्यः स्वरुपया क्वंचाय् दुने च्वनीगु थ्वँ, अय्लाः गरम स्वभाव उर्जामूलक त्वनेगु पदार्थ जूगुलिं थ्व अग्नीतत्व खः । थुगु तत्वया अधिष्ठानथाय् मणिपूरक चक्र धाइ । थुकिया अधिष्ठात्री देवी शक्ति खः । तान्त्रिक विधिं याइगु न्ह्यागु पुजाय् नं शक्तियात दकलय् च्वय्या थाय् बियातःगु दु ।शक्ति मदयेकं छुं नं ज्या याये फइमखु, सृष्टि तकं दी धइगु तान्त्रिक मतया विश्वास दु । शक्ति मदयेकं शिव शव (सीम्ह) जक खः धकाः यक्व हे तान्त्रिक सफुली च्वयातःगु दु ।

आगम परम्परा कथं पशुपति महाद्यःया प्यंगू दिशा व च्वय् क्वय् स्वयाच्वंगु नापं, यानाः खुपाः ख्वाःपाः दु । खुपाः ख्वाःया खुम्हं द्यःपिं शक्ति खः । व द्यःपिनि नां छसिकथं थुकथं दु - भूवणेश्वरी, कब्जीका, गुह्यकाली, दक्षिणकाली, त्रिपुरासुन्दरी व तारा । थुलि जक मखु तान्त्रिक पुजाय् वैदिक परम्पराया द्यःपिं ब्रम्हा, विष्णु महेश्वरपिंत नं शक्तिया आसन दयेकातःगु दु ।थुकथं स्वयेबलय् पंचतत्वया स्थूल रुप समयबजियात पूर्णता बिइत हे भैरद्यःया म्हुतुं हाथु हायेकाः त्वनेगु यानातःगु खःसा हाथु हायेकेगु धइगु शिव शक्तिया तादात्म्यता खः । हाथु हायेकेगु तान्त्रिक अनुष्ठानया थ्व छगू पक्ष जुलसा मेगु छगू पक्षय् नं बिचाः यायेबह जू, व खः येँयाःबलय् गथे दच्छिया गुलि नं सीपिं दु इपिं स्वर्गय् थ्यनेमाः धकाः आशिका यानाः मतकू वनेगु, दागिं लिसे बीवः ह्वःवनेगु, बौमतं दे चाःहिकेगु, दलूचा खायेगु, कुमारी परिक्रमा याःगु लँपुइ मत तयेगु आदि याइगु खँ हाथु हायेकेगु नं अज्याःगु हे छगू ज्या खः । यंलागा पारु निसें औंशितकयात पितृपक्ष धाइ । थ्वहे इलय् पितृ दक्व तरे जुइमाः धकाः सोह्र सराद्ध याइगु खः । सोह्र सराद्ध वैदिक परम्परा खः गुगु परम्परा कथं पितृयात तर्पण यायेत पिण्ड दयेकाः पंचामृत (घ्यः, दुरु, धौ, कस्ति, साखः) तयाः पुजा यायेमाः । तान्त्रिक पद्धति कथं हाथु हायेकेगु धइगु नं सोह्र सराद्ध खः । थुकी पंचतत्व रुपी समयबजि व भैरःद्यःया म्हुतुं हाःगु हाथु थ्व सीपिनिगु नामय् तर्पण याइ । सीपिनिगु मुक्तिया कामना यायेधुंकाः समयबजि प्रसाद कयाः हाथु त्वनेगु याइ । तान्त्रिक अनुष्ठान कथं थ्व छगू तसकं गुह्य पद्धति खः ।

झीगु संस्कृतिया यक्व हे महत्वपूर्ण पक्षयात थुकथं गुह्य यानातःगुलिं यानाः हे झीसं थःगु संस्कृति झंझं मथुया वनाः त्वःतु त्वःतुं हयाच्वंगु व विदेशी संस्कृतिं झं झं क्वत्यला हयाच्वंगु खः ।

मोहनि व दशैं व हे मखु

रमेशकाजी स्थापित

नेवाःतय् यक्व हे नखःचखः दु । नेवाःतय् थें नखःचखः झीगु देशय् मेमेगु छुं नं जातिया मदु । झी नेवाःतय् दच्छियंकं हे छुं कि छुं नखःचखः, जात्रा, पर्व, मेला आदि भ्वःलिक हे वयाच्वनी । अथे जुयाः धाइनापं दु -प्यन्हुइ मपाः नखः वइ ।

नेवाःतय्गु थज्याःगु हे थीथी नखःचखः व मेला पर्व मध्ये गुलिखे मूमूगु नखःचखः व मेला पर्व नेवाः मखुपिनिगु चाड पर्व कुन्हु हे लानाच्वंगु दु, अले गुलिं गुलिं उकुन्हु हे मखुसां लिक्क लिक्क लानाच्वंगु दु। नेवाःतय्गु तःजिगु नखः म्हपुजा कुन्हु गुलिं गुलिं जातियापिनि 'गोबर्द्धन पुजा' धकाः सौ व बैल पुज्यायेगु चलन दु। अथेहे यैंया नेवाःतय्गु तःजिगु नखः पाहांचःह्रेया कन्हय् कुन्हु नेवाःतय् त्वाःत्वालय् मह्रःजा नकेमाः, अले थ्वकुन्हु हे सरकारी स्तरं 'घोडा जात्रा' न्यायेका वयाच्वंगु दु। भ्री चथाःबलय् मेपिनि तीज पर्व हनीगु जुयाच्वंगु दु। थुकथं भ्रीगु नखःकुन्हु हे मेपिनिगु चाड पर्व स्वात्तुमत्तुस्वानाः वयाच्वंगुलिं छखे भ्री दथुइ हे छगू थज्याःगु भ्रम ब्वलनाच्वंगु दु कि मेमेगु जातिं हना वयाच्वंगु व भ्रीसं हना वयाच्वनागु नखःचखः जात्रा पर्व छता हे खः, खालि नां व हनेगु पहः जक पानाच्वंगु खः। मेखे सकारि संचार माध्यमं याइगु प्रचार प्रसारया प्रभावय् लानाः भ्रीसं नं मचायेक हे म्हपुजायात गोवर्द्धन पूजा, पाहांचःह्रेयात घोडा जात्रा, चथाःयात तीज धकाः धायेग याना हयाच्वनागु दु। थ्वहे भ्वलय् गुलिख्य नेवाःतय्सं नेवाःतय्गु छगू तःजिगु नखः मोहिन धयागु नं मेमगु जातिं हनीगु नखः, 'दशैं' खः धकाः थुइकेगु यानाहयेधुंकल। नेवाःतय्त लानाच्वंगु भ्रम मध्ये थ्व छगू तःधंगु हे भ्रम खः।

धाथें ला दशैं व मोहनि नखःया दथुइ ज्वःलाःगु छतायां छता जक खँ थ्व खः कि थ्व निगुलिं नखः कौलाथ्व पारुं निसें शुरु जुइ, अले पुन्हिकुन्हु क्वचाइ। थ्व छता त्वःताः मेमेगु छुं हे खँ ज्वःलानाच्वंगु मदु।

कौलाथ्व पारुकुन्हु भ्री नःलास्वां पिइ। नःलास्वां पिइधुंकाः सप्तमि तक भ्री छुं नं यायेम्वाः। अष्टमि कुन्हु कूछिभ्वय्, नःमि कुन्हु स्याक्वत्याक व दस्मि कुन्हु चालं क्वकाइ। यैंय् क्वःने च्वंपिनि दकलय् तःधंगु नखः पंचमि कुन्हु याइ। पचिंमधः जात्रा धकाः उकुन्हु पचलि भैलःद्यःया जात्रा याइ, अले व जात्रा जुइगु क्वःनेया लागाय् च्वंपिं सकसियां मोहनिया मुख्यगु भ्वय् जुइ। थुकथं हे थःनेया असंत्वाः लागाय् च्वंपिनि दस्मि कुन्हु छुं यायेम्वाः, उकुन्हु छन्हु सुलं च्वनाः एकार्सि कुन्हु तिनि चालं क्वकाइ। अथे जुयाः थ्व न्हियात असं चालं धकाः धाइ। पचिंमधः व असंचालं न्यायेकीपिं त्वःताः मेपिं सकलें हे नेवाःतय् मुख्य मोहिन नखः अष्टमि, नःमि व दस्मि हे खः। वयां लिपा चतुर्दशी कुन्हु तक नखत्या ब्वनेगु जुयां च्वनी, अले चतुर्दशीकुन्हु तकया दुने ल्यनाच्वंगु नःलास्वां, नःलास्वां पिनागु चा व पूजा यानाः मुनाच्वंगु स्वां जाकि आदि फोहर दक्व मुनाः वाये यंकी। थुगु चतुर्दशीयात सीघःपुन्हि धाइसा थ्वयां कन्हय् कुन्हुयात कतिंपुन्हि धाइ। थुकुन्हु छैंय् छैंय् आलःमत खाइ। थुकथं मोहनि क्वचाइ।

दशैं नखः हनीपिनि अथे मखु। इमि कौलाथ्व पारुकुन्हु घटस्थापना धकाः कलश स्वनाः पुज्याइ। गुलि गुलिसियां कलशया लिसें खड्ग नं स्वनी। वयां लिपा सप्तमि तक इमि नं छुं यायेम्वाः। अस्तमि व नःमि कुन्हु खसि स्यानाः भ्वय् नयेगु व दस्मि कुन्हु विजया दशमि धकाः थः स्वयां थकालिपिंथाय् वनाः 'टिका' काःवनेगु याइ।

सरकारी स्तरं हनीगु दशैं धाःसा भचा पाः। सप्तमि कुन्हु हनुमानध्वाखाय् फुलपाटी, अस्तमिकुन्हु चान्हय् कालरात्री पूजा जुइ। नःमि कुन्हु हनुमानध्वाखाया जमरा घरया पिने च्वंगु

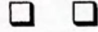
चुकय् न्यय्प्यम्ह म्येय् व न्यय्प्यम्ह दुगु पाली। अथेहे उकुन्हु कोतय् नं म्येय् पाली। थुकुन्हु तलेजु देगलय् सकसितं दुतछ्वइ तर उकुन्हु मूलम्ह तलेजु भवानी अन दइमखु, मूलम्ह तलेजु ला अस्तिमि कुन्हु जमरा घरय् कुहां बिज्याकी, अले दस्मि कुन्हु थहां बिज्याकी। तलेजु द्यः भगवती वा दुर्गाया स्वरुप खः। ख्वपय् नवदुर्गा गंछिं पिहां बिज्याकीगु नं मोहिनबलय् हे खः। थुकथं दशैं धयागु दुर्गा उपासनाया नखः खः। दुर्गाया गुंगु रुप शैलपुत्री, ब्रम्हचारिणी, चन्द्रघण्टा, कुष्माण्डा, स्कन्दमाता, कात्यायिनी, कालरात्री, महागौरी व शक्ति सिद्धिदात्रीयात नवरात्री धकाः गुन्हु तक हे पूजा आजा यानाः शक्तिया आरधना यायेगु ल्याखं हनीगु नखः खः।

दशैं धयागु नं निगू दु, छगू आश्वीन महिनां वइगु बडादशैं, मेगु चैतं वइगु चैते दशैं। तर नेवाःतय् मोहनि अथे निक्वः मदु, छक्वः हे जक दु। मोहनि नखः नं खला शक्तिया आराधना यायेगु हे नखः खः। तर दुर्गा शक्तिया आराधना मखु कि थःके हे शक्ति दया वयेकेगु आराधना यायेगु नखः खः। उकिं नेवाःतय्सं मोहनि दुर्गा पुजा यानाः मखु, आगमय् मोहनी फयाः पुजा यानाः चालं कुन्हु व हे मोहनि सिन्हः चिनाः ह्याउँक्वखां क्वखायाः थःत सिद्धि लाकेगु कथं हना वयाच्वंगु दु। थ्व नखःया नां मोहनि जुयाच्वंगु नं लाःसा थ्व हे मोहनि सिन्हःया कारणं जुइफु। अस्तमि कुन्हु नेवाःतय्सं थःथःगु जातीय लजगाः यायेत छ्यलेमाःगु ज्याभः पुज्यानाः लःल्हाना कयाः छेँजःपिंसं पालंपाः ज्या यानागु भाय् याना क्यनेमाः। थुगु ल्याखं स्वयेबलय् मोहनि धयागु थःगु लजगाःयात माःगु ज्याभः दक्वय्सनं मोहनि लाके बिइगु व थःपिंसं नं मोहनि तिनाः जीवन सुथां ला न्ह्याकेत सिद्धि कायेगु ल्याखं थ्व नखः हनातःगु जुइमाः। चालं कुन्हु खड्गसिद्धि कायेगु यानातःगु नं जीवनय् सफल जुइ फयेमा धकाः हे खः। स्याक्वत्याक्व कुन्हु खंक्व दक्व हे द्यःपिंत तुमा व पालुमा नापं तयाः पुज्याइ। बाहां स्यायेमाःथाय् बाहां स्याइ, अले बहनी सीकाःभू याइ। दशैं न्यायेकीपिनि सीकाःभू धयागु हे यायेम्वाः। थुकिं नं दशैं व मोहनि धयागु पाः धकाः क्यं।

दशैं व मोहनि पाःगु मेता छगू आधार नवरात्री नं खः। मेपिंसं नवरात्री धकाः न्हाचः धयाथें दुर्गाया गुंगू रुपयात गुन्हु तक पुज्यानाः आराधना उपासना याइगु खःसा भ्री नेवाःतय्

थ्व गुन्हु अर्थात नवरात्री नवरथ वनेगु धकाः चान्हय् चान्हय् गुंगू हे तिर्थय् म्वःल्हू वनेगु याइगु खः । अथे म्वःल्हूवनेबलय् नं दुर्गापुजा यायेम्वाः ।

दशैं हनीपिनिगु विश्वास कथं दशैं धयागु देवी दुर्गां महिषासुर दैत्ययात स्याःगु, दुर्गाया हे मेगु रुप चामुण्डां शुम्भ, निशुम्भ नांयाःपिं निम्ह दैत्य दाजुकिजापिं स्याःगु लसताय् हनेगु नखः खः । अथेहे विजया दशमी धकाः रामं रावणयात स्याःगु लसताय् न्यायेकातःगु विजय उत्सव खः । तर, नेवाःतय्सं हनाच्वंगु मोहनि नखः सुनां नं सुयातं स्याःगु लसताय् न्यायेकूगु उत्सवया ल्याखं मखसे थःगु हे शक्ति बल्लाकेगु ल्याखं न्यायेकातःगु नखः खः । अथे जुयाः हे दशैं नखः हनीगु पहः व मोहनि नखः हनीगु पहः भ्याः भचा हे ज्वःमलाःगु खः । ज्वःलाःगु छुं दुसा थुलि जक दु कि थ्व निगुलिं नखः व हे व हे इलय् लानाच्वंगु दु ।

मोहनि मातृशक्तिया आराधना यायेगु नखः

मोहनि नखः शक्ति आराधनाया नखः खः । मोहनिबलय् छैंखा पतिकं नःलास्वां पिनाः गुन्हु तक मातृशक्ति नवदुर्गा भवानीया उपासना याइ । अथेहे गुन्हु तक नवरथ वनाः पीगंधः पुज्यायेगु झीगु थःगु हे मौलिक संस्कृति खः । नेपाः देया स्वनिगः पिठं जायाच्वंगु पूण्यभूमि खः । नेवाःतय्गु बस्तिइ छुं नं कथंया पिठ व अजिमा द्यः मदुगु त्वाः हे लुइके थाकुइ । थ्व ल्याखं नेवाःत समग्र रुपय् शक्तिया उपासकत खः धइगु खँया पुष्टि जू ।

रमेशमान पिया

थ्व सन्दर्भय् स्वनिगःया ख्वप देशय् मोहनिबलय् पुज्याइपिं पिगंद्यःपिनिगु बारे थन संक्षेपय् चर्चा याये त्यनागु दु। पीगंद्यः धइपिं पिठगणया द्यःपिं खः। थ्व गणयात अष्टमातृका आम्नाय नकिं व च्याम्ह माजु नं धायेगु याः। मोहनि ज्वःछि सुथ न्हापां नवरथ वनाः पिठ दर्शन यायेगु व बहनी मत व्यू वनेगु, पिठय् स्वां तकि तयेगु चलन दु। कउलाथ्व पारु नःला स्वनेगु निन्हुकुन्हु निसें महानवमि तक नवरथ धाइ। थ्व नवरथ ज्वःछि छसीकथं दर्शन याःवनीगु पिठ व घाट थुकथं दु

कउलाथ्व पारु नःलास्वनेकुन्हु ब्रम्हायणीपिठ, ब्रम्हायणीघाट, द्वितिया माहेश्वरी पिठ- माहेश्वरी घाट, तृतिया कुमारी पिठ- पसिखेल घाट, चौथि भद्रकाली (वैष्णवी) पिठ, चुपिंघाट, पञ्चमि बाराहि पिठ- मंगलतिर्थ, षष्ठि इन्द्रायणी पिठ-सिद्धपुखू, सप्तमि महाकाली (चामुण्डा पिठ)- कासां खुसि, महाअष्टमि महालक्ष्मी पिठ-यातुवहाः (कमलपुखू) महानवमि त्रिपुरा सुन्दरी- खोंद्वय् (हनुमान घाट) दशमि (यालं) कुन्हु ब्रम्हायणी घाट।

नवरथया पारु निसें महाअष्टमि कालरात्री कुन्हु तक पुज्याइपिं च्याम्ह द्यःपिं अष्टमातृका खः। महानवमि कुन्हु पुज्याइम्ह द्यः त्रिपुरासुन्दरी अष्टमातृका गणय् दुमथ्याःम्ह च्याम्ह माजु स्वयाः नं विशिष्ट स्थान दुम्ह गण नकिं खः। थ्वयात तलेजु भवानीया हे मूल रुप कथं नं पुज्यायेगु याः। स्वस्थानीया पिठ उत्पत्ति प्रकरणय् सति देवीया जीर्ण जूगु म्हया दुगः क्वँय् कुतुंवनाः त्रिपुर ासुन्दरी पिठ उत्पत्ति जूगु धकाः च्वयातःगु दु। थुकथं त्रिपुरासुन्दरी लगायत च्याम्ह माजुपिंसं कः घानातःगु थायबाय्यात कयाः धायेगु खःसा ख्वप दे यन्त्राकार रुपय् खनेदःवइ। ख्वपदेया दथुइ लाक्क त्रिपुरासुन्दरी विन्दू रुप षटकोणया रुपय् अले अष्टमातृकागण च्यागू दिशाय् भ्वः मिले जुइक अष्टकोणया रुपय् अवस्थित दु। थुगु क्वथाया पूर्वीय कोणया प्रतिनिधित्व ब्रम्हायणी निसें शुरु यानाः छगू मण्डलाकार रुप खनेदःवइ।

भी पुर्वजपिंसं थःपिनिगु धर्म दर्शन मूल्य मान्यता जीवनया पलाः पलाः पतिकं प्रतिविम्बित जुइ कथं समाजया संरचना याना थकूगु खँ यन्त्राकार रुप ख्वपदे छगू दसिया रुपय् आःतक नं भीगु न्ह्यःने ल्यनाच्वंगु दनि। थुकथंया सामाजिक संरचना नेवाःतय्‌गु पुलांगु वस्ति छुं नं छुं रुपय् दये हे माः। स्वनिगःया यें व यलय् नं देया दथुइ लाक्क तलेजु देगः व देशं पिने मण्डलाकार रुपय् अष्टमातृका, दशमहाविद्या आदि पिगंद्यःपिनिगु पिठ दनि। अव्यवस्थित रुपं जूगु शहरीकरण व साँस्कृतिक अतिक्रमणया कारणं राजधानीया प्राचीन स्वरुपय् गाक्कं हिउपाः धाःसा वःगु दु।

आः च्वय् न्ह्यथनागु अष्टकोण, त्रिकोण व षटकोणयात कयाः तान्त्रिक दर्शनया मान्यता कथं दुवालेत कुतः याये। अष्टकोण धइगु अष्टमातृका पिगंद्यःपिनिगु प्रतिक च्यागू त्रिकोण दुगु यन्त्र खः। तान्त्रिक दर्शनया मान्यता कथं थ्व सम्पूर्ण चराचर जगत विश्व ब्रम्हाण्ड धइगु हे शिव तत्व (मिजं) व शक्ति तत्व (मिसा)या समयोग खः। शिव शक्ति आत्मकं ब्रम्ह आत्मा ब्रम्ह धइगु हे शिवशक्तिमय खः। शिवतत्वया प्रतिक थस्वःगु त्रिकोण सत् चित् आनन्द व शक्तितत्व क्वस्वःगु त्रिकोण ज्ञान, ईच्छा व क्रिया शक्ति खः। थ्व निगू त्रिकोणया समयोग धइगु षटकोण खः। षटकोण धइगु शिव हे शक्ति खः। शक्ति हे शिव खः धइगु अद्वैत अवस्थाया द्योतक समाधिया प्रतिक रुप त्रिपुरासुन्दरी खः। थ्व वेदान्तया अद्वैत दर्शनयात तन्त्र मतया स्याचुगु लिसः खः। उकिं

भीगु स्वनिगःया दक्व धइथें पिठय् षटकोण यन्त्र छु नं छुं कथं दयाच्वनी। थुकिया छु दसि यँय् भद्रकालीया पिठ फुसय् तयातःगु इलांयात कायेफु। अतिकं कलात्मक रुपं कियातःगु उगु षटकोणय् दथुइ भद्रकालीं व चाकःछिं मेपिं अष्टमातृका गणपिं दु। अथेहे भद्रकालीया द्यःछैं, कंग अजिमाया द्यःछैं, न्यत अजिमाया द्यःछैं व मेमेगु पिठय् नं षटकोण कियातःगु दु। थ्व बाहेक मेगु अलग थस्वःगु व क्वस्वःगु त्रिकोण तयाः पुज्यायेगु प्रचलन नं भीगु संस्कृति दु। थस्वःगु त्रिकोणया क्वातुगु दसि भीसं नासःद्यःयात कायेफु। स्वनिगःया दक्व धइथें नासःद्यःया देगलय् तोरमय् बाहेक नासःद्यःया मूर्ति मदु। नासःद्यःया रुपय् मूल अधिष्ठानय् अंगलय् थस्वःगु स्वकुंलाःगु त्रिकोण जक ध्वदुइ। थ्वहे वास्तवय् शिव तत्वया प्रतिकात्मक रुप खः। अथेहे भैरद्यः मूर्ति मदुगु थासय् पुज्यायेमाल धाःसा थस्वःगु त्रिकोण थ्वया जवं खवं छसीकथं धों व खिचायात तुति व ल्हाः वांन्याकाः च्वयाः पुज्याइ। थ्व भैरवया उग्ररुप श्मसान भैरवया प्रतीक खः। अथेहे मातृ शक्तिया अलग उपासना यायेमाल धाःसा क्वस्वःगु त्रिकोण च्वयाः पुज्यायेगु याइ गथे आगमय् थापिं (कलसय्) क्वस्वःगु त्रिकोण अथेहे गुह्येश्वरीया मूल कलस च्वय्या भागय् त्रिकोण कियातःगु दु। थुकथं त्रिकोणया अलग्ग अलग्ग उपासना धइगु सगुण उपासना खः। तान्त्रिक उपासना पद्धति दुने सगुण व निर्गुण नितां नं उपासना पद्धति दुथ्याः। थुकिया पुष्टि महानिर्वण तन्त्रय् 'कायार्थ सगुंणात्वंच वस्तुत ःनिर्गुणा स्वरुपाः' धकाः च्वयातःगु दु। थ्व उपासना पद्धति साधक वर्गया हैसियत स्वयाः वर्गिकरण यानातःगु खः।

तन्त्र परम्पराकथं साधकतय्‌त स्वंगू वर्गय् ब्वथलातःगु दु। पशुकल्प, वीरकल्प व दिव्यकल्प। पशुकल्पया साधकतय्‌सं थःत दास व मातृशक्तियात थुवाः (मालिक) कथं दासी हे धकाः उपासना याइ सा वीरकल्पया साधकतय्‌सं सोऽहं 'छ' हे जि खः धकाः अभेद उपासना याइ, गुगु अवस्थाय् 'छ' व 'जि'या अस्तित्व पूर्ण रुपं लोप जुइ मखुनि। अन्तिम चरणया साधकतय्‌त दिव्यकल्पयाय् साधक धाइ, थ्व तर्क दुथ्याःपिं साधकतय्‌सं नाऽऽहं जि छुं हे मखु धकाः थःगु अस्तित्व, अभिमानयात मातृशक्तिया न्ह्यःने आत्मसमर्पण याइ। थुकथं पशुकल्प व वीर कल्पया साधक सगुण उपासक खःसा दिव्यकल्पया साधक निर्गुण उपासक खः। साधकतय्‌गु वर्ग स्वयाः भीगु आगम परम्पराय् उपासना पद्धतिइ नं भेद खनेदुगु खः।

आगम परम्परा कथं दीक्षित साधकतय्‌सं थःगु साधनाया अन्तिम ध्येय साध्य मातृशक्तिनाप तादाम्यताया निंतिं धइगु साधनाया मेगु छगू पक्ष खः कुल कुण्डलीनी जागरण। थुकियात तन्त्रयोग नं धायेगु याः। थुगु मत कथं भीगु म्हय् थीथी अंगय् थीथी यन्त्र दु। थुपिं यंत्र मध्ये भीगु म्हया दुगः क्वँय्या दकलय् क्वय्या भाग मूलाधार चक्र मातृशक्ति कुण्डलीनीया निवासस्थान खः। अथेहे म्होसया च्वय् ललातक्षेत्रया सहस्राहार चक्र शिवया अधिष्ठान खः। मूलाधार यंत्रया मातृशक्ति दुगःक्वँचय् च्वंगु सुषुम्ना नाडी जुयाः सहश्राहार यंत्रय् च्वंम्ह शिव नापलाइ। थुगु अवस्थाय् साधक सम्पूर्ण अहमया नाश यानाः सून्यताया अनुभूति याइ। मेकथं धायेगु खःसा परम सुख ब्रम्हानन्दया अनुभूति याइ। साधकया थुगु अवस्थायात गुणातित अवस्था वा समाधीयागु अवस्था नं धायेफु। थ्व षटकोण, श्रीयन्त्र (श्री यन्त्र)या अनुभूतिया अवस्था खः। उकिं त्रिपुरासुन्दरी (तलेजु)यात थ्वहे अवस्थाया प्रतिक कथं श्रीयन्त्रया रुपय् कुल चक्रेश्वरी कथं पुज्यानातःगु खः। आगम परम्परा कथं दीक्षित साधकतय्‌सं पुजा यायेगु भ्वलय् न्यास (प्राण्याम)

यायेगु थीथी आसन व मुद्रा ज्यायेगु आदि थ्वहे ल्याखं याना वयाच्वंगु खः ।

नवरथ ज्वःछि छेँखा पतिकं नःलास्वनाः मातृशक्तिया आह्वान यासें न्ह्याकीगु पुजा दशमी कुन्हु साधक थःहे मातृशक्तिं युक्त जुयाः पायो वनाः महिषासुरया प्रतिक भुयूफसि पालेव नवरात्रया अनुष्ठान पूर्ण जुइ ।

■ नेवाःतय्गु मोहनि, नेवाः मखुपिनिगु मोहनि छु पाः ?

सनातनी (शैव, शाक्त व वैष्णव) मतालम्बीतय् दथुइ मूलतः शैव व शाक्त सम्प्रदायं शक्ति उपासनाया निंतिं हना वयाच्वंगु नखः मोहनि थौं ब्याक्कं नेपाः देयागु हे तःजिगु नखः कथं हनेगु याना वयाच्वंगु दु । मेखे विशेष यानाः पूर्वया जनजाति तामाङ्ग, मगःतय्सं थ्व उमिगु मौलिक नखः मखु धकाः थ्वयात महनेगु खँ उमिगु जातीय संगठनं क्वःछ्यूगु खँ न्यने दुसा स्वनिगलय् दुने नं थेरबादी बौद्ध समाज नं थ्वहे भ्वलय् भ्वःछूवःगु खनेदु । गुगुं नं जाति सम्प्रदायं छुं नं नखः चखः थःगु जातिया मौलिक संस्कृति दुने दुथ्याःगु खः लाकि मखु धकाः खँल्हाबल्हा न्ह्याकेगु धइगु व जाति विशेषया अधिकारया खँ खः । थ्व ल्हाये नं माः । थन भ्री नेवाःतय्सं हना वयाच्वनागु मोहनि नखः खँय्, पर्त्यातय्सं हनीगु नखः नाप ज्वःमलाः । थ्वया थःगु हे मौलिक पह, बिस्कं पहिचान व दार्शनिक आधार दु । थुकियात कयाः थुगु च्वसुइ चर्चा यायेगु कुतः याये ।

मोहनिबलय् बौद्ध बज्रयानी नेवाःया म्ह्याय्मचा कुमारी माजुयात तलेजु भवानीया रुपय् पुज्याइ । थ्व भ्रीगु थःगु हे मौलिक विशेषता खः । भ्री नेवाःतय्सं हना वयाच्वनागु मोहनि नखःयात मुक्कं पौराणिक ग्रन्थया लिधंसाय् जक ब्याख्या यायेगु पाय्छि मजू । भ्रीसं हना वयाच्वनागु मोहनि नखः धइगु सलंसःदँ न्ह्यवंनिसें भ्री अजा अजिपिंसं स्वनाथकूगु आगम परम्परा कथं निर्देशित खः । उकिं भ्रीगु साँस्कृतिक धरोहरय् तान्त्रिक मतया अहम् भूमिका दुसा वैदिक मतया गौण जक । थुकिया अःखः खँय्तय्गु संस्कृतिइ वैदिक मतया क्वातुगु प्रभाव खनेदुसा तन्त्रया प्रभाव नगण्य । वैदिक सम्प्रदाय धइगु निगमवादि निवृत्तिपाखे उन्मुख समाज खः । थ्वयागु अन्तिम साध्य धइगु सन्यास खः । आगम सम्प्रदाय धइगु तान्त्रिक मत पाखें निर्देशित प्रवृत्तिमूलक समाज खः । आगम साधकतय्सं वैदान्तितय्सं थें कोरा सिद्धान्तया जक खँल्हानाः छेँ बुँ त्वःतावनी मखु । तान्त्रिक मतं सु नं साधकतय्त छेँ बुँ त्वःताः वाणप्रस्थ वा सन्यास जीवन हनेगु खँ ल्हाइमखु । थ्वं ला प्रकृतिया श्रृष्टिइ गुलि नं भोग्यवस्तु दु उकियात आध्यात्मिक उद्देश्य तयाः उच्चतम भोग यायेगु खँल्हाइ । उकिं आगम

परम्परा धइगु भोग व योगया नं समन्वयात्मक ढंगं जीवन हनेगु पद्धति खः । उकिं नेवाःतय्सं हनीगु मोहनि नखः नं भोग व योगया समन्वयात्मक ढंगं जीवन हनाः मातृसत्ताया अनुभूतिया निंतिं याना वयाच्वंगु उच्चतम साधना खः । नवरथ ज्वःछिं साधना यानाः चालं कुन्हु साधक थःहे मातृशक्तिं युक्त जुयाः पायो पिहां वइगु थुकिया क्वातुगु दसि खः । नेवाःतय्गु मोहनिया थ्व मौलिक विशेषता खः ।

छुं नं नखःचखःया ल्यूने वया थःगु हे दार्शनिक मूल्य मान्यता दयाच्वनी अथेहे अलग्ग अनुष्ठान पद्धति नं। मोहनि नखःया अनुष्ठानयात कयाः दुवालेबलय् थ्वया निताजि अनुष्ठान पद्धति ध्वदूवइ ।

■ बाह्य अनुष्ठान

मोहनि नखः मातृशक्तिया आराधना यायेगु नखः जूगुलिं थ्वया समग्र अनुष्ठान मातृशक्तिइ हे केन्द्रित खनेदु । कउलाथ्व पारु निसें कउलाथ्व नवमी गुन्हु तकया न्हियात नवरथ (नवरात्र) धाइ । थ्व गुन्हु तक सुथसिया नसंचा इलय् च्याम्हमाजु (अष्टमातृका) पीगंद्यः दर्शन यायेगु चलन दु ।

थुकिया लिसें दश महाविद्याया मातृकापिंत नं थ्व इलय् विशेष रुपं पुज्यायेगु चलन दु, गुपिं थुकथं खः - १) काली २) तारा ३) षेदशी ४) भुवनेश्वरी ५) भैरवी ६) छिन्नमस्ता ७) धुमावती ८) मातंगी ९) कमला १०) बंगलामुखी । च्वय् न्ह्यथनाथें च्यान्हु तक पुज्याइपिं पीगंद्यः (अष्टमातृका) छम्ह हे महाशक्तिया अलग अलग स्वरुप जक खः । महानवमी कुन्हु पुज्याइम्ह त्रिपुरासुन्दरी । तलेजुद्यः अलग स्वरुप मखसे विन्दूरुप अद्वैत स्वरुप खः मेकथं धायेगुसा अष्टकोणया च्यागू थीथी कोण अष्टमातृका खः । उकिया दथु अथवा विन्दू रुप तलेजु भवानी प्रतिक कथं श्रीयन्त्र वा श्रीचक्रयात पुज्यायेमाःगु चलन दु । श्रीयन्त्रयात संक्षेपं धायेगु खःसा शिव व शक्तिया समायोग खः ।थुकथं नवरथया बाह्य अनुष्ठानयात दुवालेबलय् छगू हे महाशक्तिया पृथक स्वरुपया आराधना यायेधुंकाः शिवशक्ति युक्त तलेजु भवानीयात पुज्यानाः नवरथ क्वचाइ । थ्व ल्याखं तन्त्र शास्त्रया उद्घोष 'शिव-शक्ति-आत्मकं ब्रम्ह' धइगु धापू थुथाय् वयाः पुष्टि जूवइ ।

■ गुह्य अनुष्ठान

नेवाःतय्गु दक्वं धयाथें नखःचखः तान्त्रिक मूल्य मान्यता कथं हनेगु याना वयाच्वंगु दु । तन्त्रोक्त विधिकथं हनीगु अनुष्ठान पद्धति दक्व थासय् ज्वःमलाः । थथे जूगुया हुनि धइगु साधकतय्गु वर्गीकरण खः । तन्त्र पद्धतिया मान्यता कथं साधक स्वंगू वर्गया दइ १) पशुकल्प २) वीरकल्प ३) दिव्यकल्प । थुकथं साधकतय्गु वर्गिकरण साधकतय्गु भावया लिधंसाय् यानातःगु खः । पशुकल्प दक्कलय् क्वय्या तहया साधक खः। थुगु कल्पया साधकं 'दासोऽहं'या भावं पुज्याइ । थथे धइगु मातृशक्तियात मालिक, थःयात च्यः (दास) भाःपीगु खः । वीरकल्पया साधकं 'दासोऽहं'या भावं स्वयाः छपलाः थहां वयाः 'सोऽहं' भावं पुज्याइ । थुथाय् साधक थम्हं थःत ल्वःमंकाः मातृ सत्तायात जक लुमंकेगु कुतः याइ । दक्कलय् च्वय्या तगिंया साधकयात दिव्यकल्पया साधक धाइ । थुगु अवस्थाय् थ्यंम्ह साधकयाके छुं हे भाव ल्यं दइमखु । साधक विलकुल शून्य भावय् च्वनाच्वनी । थ्व शून्यता 'नाऽहं'या भावावस्था खः । साधनाया थ्व उच्चतम

भाव जगतय् थ्यंम्ह साधकयाके नत थःगु अस्तित्वया भाव दइ नत मातृसत्ताया हे। थुकथं आगमय् वा नःलास्वां कुथिइ नवरथ ज्वःछिं मातृशक्तिया आराधना यानाः दशमि कुन्हु म्ह छम्ह जिगिजिगि खाकाः खड्ग पाछायाः पायो वइगु धइगु वीरकल्पया साधना खः। थुथाय् साधकं थःगु साध्य मातृशक्तियात थुलि सतीगु अनुभूति याइ कि साधक व साधनया अस्तित्वया भाव झ्याः जक हे नं दइमखु।

थुकिया मेगु ब्व खः पंचमकारया छ्यलाबुला। आगमं परम्पराकथं साधकयात अस्तपास (भय्, घृणा, शंका, जुगुप्सा, कुलि, शक्ति, शिलि)या बन्धनं मुक्त यायेगु निंतिं वीरकल्प व दिव्यकल्पया साधकतयत् जक त्वःताःतःगु पंचमकार (मद्य, मांस, मुद्रा, मत्स्य, मैथुन) झी नेवाःतय्गु आगंछेँ, जक मखु दक्व धइथें पुजाआजाया विशेषता जुइधुंकल। थुलि जक मखु, तान्त्रिक मान्यताया गनं प्रभाव मदुगु हिंसा कर्म मयाइगु परिवारय् नं मोहनि नखः हनेबलय् तु, लैं, पालुमा आदि पालाः छायाः नं पञ्चमकारया ज्या कयाच्वंगु दु।

थुकथं झी नेवाःतय्सं हनावया च्वनागु थ्व मोहनि नखः गैर नेवाःतय्सं हनाच्वंगु मोहनि स्वयाः पाःगु व थःगु हे पहया साँस्कृतिक मूल्य मान्यता व म्हसीका नं दुगु नखः खः।

नेवाःतय्सं पुज्याइम्ह झिंछम्ह लक्ष्मीद्यः

प्रेममान चित्रकार

लक्ष्मीद्यः धायेवं झी स्वन्ति लुमनावइ। लक्ष्मीद्यः स्वन्तिइ जक पुज्याइ। मेबलय् न्ह्याम्ह पुज्याःसां लक्ष्मीद्यःया नामं पुजा जुइमखु। तर थुकी अझ थुलि जक मजुसे अथे धयागु नखःचखःबलय् जक लक्ष्मीपुजा याइगु मखसे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षय् लक्ष्मी पुजा यायेगु नेवाः तजिलजि आपालं आपाः लुयावः।

दकलय् न्हापां लक्ष्मी द्यः सु खः धयागु खँय् छकः कुले। धात्थें धायेगु खःसा लक्ष्मी छम्ह मिसा खः । म्ह्याय्मचा खः । भौमचा खः । मां खः । अजि खः । सुयां तता खःसा सुयां केहेँ खः । अभ्र कलाः तकं जुइ । थ्व खँय् सुयां निप्वाः म्हुतु जुइमखु । थुपिं फुक फुकं हे लक्ष्मी हे खः । थुपिं कवय् खः । थथे धयागु अर्थय् मिजं दानी दाता जूसा मिसा कवय्, कुलया, कर्मया अभ्र कर्म बिउगु पलया संरक्षक खः । मिजंतय्सं भविष्यया बिचाः मयासे न्ह्यःने वःगु जक स्वया ज्याखँ न्ह्याकाच्वनीसा, मिसां लिज्ञां तक तयाः तितिपापा यानाः भविष्यया बिचाः याइपिं खः । खय्त ला मिसात धायेवं फुक फुकं मिसाया स्वभाव छगू हे जुइ धइगु ला मदु । शास्त्रय् नं दु, मिसाया नं प्यंगू जात वा प्यथी दु धाइ । व थथे खः - पद्मिनी, हष्तिनी, शंषिनी व डाकिनी । थ्व प्यथी मध्यय् दकलय् भिंम्ह पद्मिनी खः । वयां लिउ हस्तिनी खः । वयां लिउ शंषिनीसा मभिंम्ह डाकिनी खः । थथे खयां नं आपाः यानाः मिसा धर्तिया प्रतिक भूतत्वय् लाःम्ह जूगुलिं डाकिनी जातयापिं कम हे जक जुइ । मेपिं हस्तिनी व शंषिनी जुयाः सर्व गुणं सम्पन्न पद्मिनी जुइगु खः । गुलि नं ततःधंपिं देवीपिं खः वसपोलपिं पद्मिनी हे जुइ । थुकथं बिचाः यायेबलय् व प्रतिमा विज्ञानया कथं द्यः देवीपिंके दयेमाःगु लक्षण प्रमाण थथे दु । पद्मिनी जातयाके पद्म नयन, मुस्कान मोही, मोहिनी रुपि, कृचित केश (न्ह्याय्पंया लिक न्हकुसं कुलिकुलि चिनाः चा तूम्ह) अलंकार विच्छेश्वरि थथे धयागु स्वतु कपाः लूम्ह, गथे महाद्यःया बेताचिं थें जुयाः स्वतु खनेदुम्हसा अथेहे म्ह व छ्यों स्वाइगु गःपतय् नं स्वतु हे लूम्ह जुइमाः । हानं मेगु हस्ते पद्म चिन्हावति (पाःल्हातय् पलेस्वांपवः) दुम्ह आदि जुइमाः ।थुलि लक्षण प्रमाणं युक्तम्ह मिसायात पद्मिनी धाइ । थुपिं धन जन संतानं परिपूर्ण जुइ । थुकथं मिसाया जातय् प्यंगू जात मध्ये दकलय् बांलाःगु भिंगु जातयापिं देवी जुइ, भाःपी नं माः ।

भ्रीगु नेपाः देया नेवाः तजिलजिइ हिन्दू जुइमा वा बौद्ध जुइमा सकसिनं हना वयाच्वनागु स्वन्ति नखःया वा दँया दकलय् लिपांगु दिं कौलागा औंसि कुन्हु हनीगु लक्ष्मीपुजा खः । च्वय् नं धायेधुन, स्वन्तिइ जक पुज्याइगु मखु । चायेकं वा मचायेकं मेमेगु इलय् नं पुजा जू । खय्त ला सन्ध्या टाइम्सया विशेष तँसापतिइ भाजु ज्यापु पंचया च्वखँय् कौलाथ्व कतिं पुन्हि निसें कौलागाया औंसि तकं न्हिं छम्ह लक्ष्मी भाःपाः भिंखुम्ह लक्ष्मी पुजा जुइगु पुलांगु खँ च्वयातःगु दु । थ्व पाय्छि खः । थथे खयां नं थौंकन्हय् तना वनेधुंकल । हाकनं मेगु कथं खँ ल्हायेबलय् भ्री नेवाः तजिलजिया कथं भिंखुम्ह लक्ष्मीद्यःतय्त लय्लय् पतिं पुन्हिं औंसि लाकाः छम्ह छम्ह लक्ष्मी द्यः पुज्यायेगु नं चलन दुगु जुयाच्वन । भिंखुम्ह लक्ष्मीया लय्पतिं छम्ह यानाः भिंनिलाया भिंनिम्ह व विशेष पर्व पर्वय् लाकाः प्यम्ह यानाः दक्वं यानाः भिंखुम्ह लक्ष्मी पुजा यायेगु नं चलन जुयावंगु जुयाच्वन । तर थ्व चलन नं तनावने धुंकल । आः ञलाया तृतियाया गातिलाः कुन्हु बसुन्धरा पुज्यायेगु, मोहनिबलय् महालक्ष्मी पुज्यायेगु, कौलागा औंसिकुन्हु धनलक्ष्मी पुज्यायेगु व थिंला पुन्हि कुन्हु कुथिइ यःमरि, लोंचामरि आदि स्वनाः धान्यलक्ष्मी पुज्यायेगु चलन जक ल्यंदनि । थुकथं मेगु फुकं तनावंसां थ्व प्यम्ह पुज्यायेगु थौं तकं मतंनि धायेमाल । थथे धयागु अर्थय् गातिलाःया बसुन्धरा देवी पं. भाजु हेमराज शाक्यजुया धापू कथं भिंखुम्हं लक्ष्मी बसुन्धराया सेवक जूगुलिं

न्हापां ञलाय् तृतिया पुज्यानाः अनं लिपा मोहनिया महालक्ष्मी निसें मेपिं लक्ष्मी पुज्यायेगु भ्वः न्ह्याइ । आः थन लुमंकेबह जूगु खँ खः, व प्रतिमा विज्ञानय् नं छकः बसुन्धरायात लुमंकेबलय् थथे जूवइ । बसुन्धरा भिंखुम्ह लक्ष्मीया प्रतिविम्ब खः । बसुन्धराया प्रतिमा विधान थथे दु - स्वपाः ख्वाःपाः स्वयाः उं मुल म्हासु, जव कुमकुम व खव ह्याउँ खः । ल्हाः खुका दु । खुका ल्हाःया ज्वँसा थथे खः - जवगु न्हापांगु ल्हातय् जपमाः, खवय् सफू, मेगु जवय् त्रिरत्न, खवय् वागुंइ । थुकथं हे मेगु निकाय् न्हापा जवं अभय व सा अन्तया खवय् अमृत कलस ज्वनाबिज्याःगु जुल । थुलि वसपोलया ज्वँसा व आशन पद्माशन जुयां नं कलश हे तुतिइ तयाबिज्याःम्ह खः ।

थथे च्वय् च्वयागुया फुक फुकं प्रमाण कथं भिंखुम्ह लक्ष्मीया प्रतिनिधित्व जूगु जुल । १) थथे खः - दकलय् न्हापां लक्ष्मी दक्वया नं तःधंम्ह महालक्ष्मी जुल । वयांलि २) सिद्धिलक्ष्मी च्वय् च्वयागु खुका ल्हाःया ज्वँसा व पद्मासनं कलसय् आशन याना बिज्याःम्ह धइगु हे सिद्धि प्राप्त जुइगु जुल । ३) बुद्ध लक्ष्मी सफुलि अध्ययन जक मजुसे शिक्षा पारंगत जुइवं बुद्धि स्वभाविक हे बृद्धि जुइगु खः । ४) विश्वलक्ष्मी - त्रिरत्न ज्वनाः बिज्याःगु धइगु अर्थय् बौद्ध धर्म कथं कायेबलय् बुद्ध, धर्म व संघ खः। थ्व हे बुद्ध, धर्म व संघया प्रतिक कथं त्रिरत्न जुल । शास्त्र कथं थ्वयात ज्ञान बुद्धि, थःगु कर्तव्य कर्मया कथं धरोहरय् जूवनीगु धर्मसा बांलाःगु सव संगतं जुइगु व्यवहार बोलि आचरण आदियात कयाः थःथःगु सव संगतं जुइगु व्यवहार, बोलि, आचरण आदियात कयाः थःथःगु छ्यों, छ्योंया दुने च्वंगु न्ह्यपुया प्रतिक धयागु हे मणि खः । मणि धयागु हे रत्न खः । थुकथं हलिंया गुलि नं प्राणित दु, व सकलसिकें दइगु जूगुलिं थ्व ज्वनातःम्ह लक्ष्मी विश्वलक्ष्मी जूवंगु जुल । ५) भूवन लक्ष्मी - भिगू दिशा, पूर्व, पश्चिम, उत्तर व दक्षिण प्यंगू सा पूर्व व उत्तरया दथुइ इसान कुं (कोण) पुर्व व दक्षिण कुंया अग्नि कुं दक्षिण व पश्चिम कुं बायू कुं अले पश्चिम व उत्तरया कुं तैदित्य कुं खः । थ्व च्यागू दिशा जुलसा आकाश व पाताल भिगू मेगु देव भुवन, भोग भुवन (नरक) व ऐश आरामया तुषिता भुवन इन्द्रयाथाय् यानाः दक्वं यानाः भिंस्वंगू भूवन (त्रयोदश भुवन) याम्ह बसुन्धरा देवी जूगुलिं भुवन लक्ष्मी जूवंगु खः । ६) मन्दः लक्ष्मी - वसपोल त्रयोदश भुवनय् न्हियान्हिथं वायु समान चाचाःहुलाः बिज्याइम्ह.खः । ७) गृहलक्ष्मी - सकसियां

छैंय्छैंय् म्ह्याय्मचा, भौमचा आदि सरह पूर्णकलसया आशन थें स्थिर आशन यानाः छैंय् माःगु तकं परिपूर्ण याइम्ह खः । ८) धान्यलक्ष्मी - वसपोल प्रकृतिया वरदान सकसितं पालन जुइगु अन्नया प्रतिक वा गुँइ ज्वनाबिज्याःम्ह खः । ९) खड्गलक्ष्मी - थन खड्गया अर्थय् सुयातं पालेगु, स्यायेगु मखसे अज्ञानया छेदन यानाः ज्ञान बुद्धिं बिइगु धइगु अर्थय् खड्ग लक्ष्मी जूवंगु खः । १०) सन्तान लक्ष्मी - थन वसपोल अमृतया कलस ज्वनाबिज्याःगु धयागु सुं नं सन्तानया उसाँय् मदु मजुइमा धइगु कथं जुल । ११) सत्यलक्ष्मी - सत्यमेव जयते धइगु तःधंगु प्रज्ञा पारमिताया सफू व धुवसत्य हे सत्य जूगुलिं वसपोलया खवगु ल्हातय् सफू जूवंगु खः । १२) मोक्षलक्ष्मी - थ्व संसार अनित्य धयागु प्रकृतिया नियम जुल । थ्वहे हुनिं सकल प्राणिया मोक्ष प्राप्तिया निंतिं वसपोल पद्माशनय् च्वनाबिज्याःगु जुल । १३) प्रतिलक्ष्मी - छम्ह नापं मेम्हेसिया ख्वाः ज्वःलाइमखु । थ्व नं प्रकृतिया वरदान हे खः । थ्वहे हुनिं स्वपाः ख्वाः प्रतिक कथं जुल । १४) ज्ञानलक्ष्मी - बुद्धि व ज्ञान काचाक्क स्वयेबलय् व थें व थें च्वंसां आपालं पाः । ज्ञान शिल, स्वभाव, बांलाःगु हनाबना, सुयातं नुगलय् स्याक खँ मल्हायेगु आदि आदि खः । १५) राज्यलक्ष्मी - छैंखा छैंखा, त्वाःत्वाः जक मखु देय्या हे संरक्षक जुइकथं बांलाक छगू देशं मेगु दे नापं बांलाःगु बोलि बचंया नापनापं राज्य तक जनतायात सुख बीफुम्ह लानि (महारानी) कथं कयातःगु खः । १६) धनलक्ष्मी - थ्वयात मेगु भासं वायुलक्ष्मी धाःसां ज्यू । थथे धयागुया अर्थ धनया उं म्हासु म्हासु नःगु वायुया प्रतिक खः । झीगु म्हय् वायु मदुसा झी म्वाये नं फइमखु । थथे धयागु अर्थय् झीगु शरीर मात्र छगू थाय् जक खः, थ्व छगू कथं पसः कवः, हाकनं मेगु कथं थ्व पंजः जक खः । यदि थ्व थाय् पसः कवः जक दयाः लाय् (Investment) मदुसा पसः जुइमखु । थथे धाये थें तुं हे झीगु शरीरय् नं यदि वायु मदुसा झी मनू जुइमखु । प्राणि जुइमखु मात्र छगू मूर्ति कथं जक जुइ । थ्व हे हुनिं पंचतत्व मध्ये न्हापांम्ह वायू तत्वया बुद्धरत्न सम्भवया उं (वर्ण) म्हासुम्ह जूवंगु खः । थ्वहे बायुया हे प्रतिक धकाः धनया अर्थय् दां तिसा वसः अन्न आदि फुक्कंयात धन हे भाःपियाः लुँ, वहयात तकं पुज्यायेगु कथं धनलक्ष्मी खःसा वसुन्धराया नं म्हासुगु वर्ण जूवंगु खः । थुकथं लक्ष्मीया खँय् बिचाः यायेबलय् झी नेपाः देया नेवाः तजिलजिइ आपालं आपाः नखःचखः हनेमाः । व नखःचखः थीथी द्यः देवीपिनिगु पुजा यानाःलि प्रसाद कथं समय् नइ, भ्वय् नइ । थथे समय् नःसां भ्वय् नःसां दकलय् न्हापां छैंय् सा छैंब्व वा लक्ष्मी ब्व धकाः तयेगु चलन आःतकं दनि । अझ थुलि जक मखु, न्ह्यागु नखःचखः वा छुं पर्व गुथि हे जूसां छैंय् च्वंपिं आगंद्यःनिसें पीगंद्यः व लक्ष्मीद्यः तकं पुज्याइ । थथे हे ततःधंगु आगं पुजा न्याःसां न्ह्यागु पुजा न्याःसां पुजाया अन्तय् चाकु पुजा धकाः चक्र पुजा यायेगु चलन गुगु खः, थ्व पुजा मिसा पुजा खः अले थ्व अप्रत्यक्ष रुपं लक्ष्मीपुजा हे खः ।

जिं च्वय् च्वया थें प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपय् लक्ष्मीपुजा जुया वयाच्वंगुलिं थ्व स्वन्ति नखतय् प्रत्यक्ष हे कथं लक्ष्मी हे पुजा धकाः ध्वाथुइक हे धयावयाच्वंम्ह लक्ष्मीयात कार्तिक लक्ष्मी धायेगु तसकं हे बांमलाःगु खँ खः । थथे धयागु अर्थ लक्ष्मी -हिन्दू शास्त्रया भासं देवी लक्ष्मी जूगुलिं, कार्तिक लक्ष्मी धायेबलय् छुं शास्त्रनापं स्वापू नं दइमखु । बरु ख्यालि कथं जक जुयाः न्हिलेगु

न्हिइकेगु खँग्वः थें जक जूवनी । छाय्धाःसां कार्तिकय् खिचातय् जक ब्याहा जुइ थ्व खँ आपाःस्यां सिउ । थथे कार्तिक लक्ष्मी धायेगु स्वयाः कौलागा कौलालक्ष्मी धायेमाः । हाकनं मेगु कथं खँ ल्हायेबलय् वि.सं. कथं कार्तिक, मंसिर धकाः धाइ । थ्व विक्रम संवत् कथं गतेनं नखःचखः हनीगु नं मखु । थ्वया तिथि नं मदु । उकिं कौलागाया औंसि कुन्हु पुज्याइम्ह लक्ष्मीयात गुकथं कार्तिक लक्ष्मी धायेगु पाय्छि जुइ ? थुकथं हे कुलावनेबलय् झी नेपाः देया परापूर्वकालं निसें न्ह्याना वयाच्वंगु चन्द्रमाया गणित कथंया पात्रय् दच्छियंकंया लाया नां बछलां निसें कौला तकया झिंनिला यानाः हाकनं प्रत्येक ला ला पतिं शुक्ल पक्ष तिमिला व कृष्णपक्ष धकाः खिमिला तकं दयेका तल । थथे धयागु झिंन्यान्हु तिमिला, झिंन्यान्हु खिमिला । थथे दयेकाः दँया न्हापांगु दिं कछलाथ्व पारु कुन्हु वइगु स्वसः व न्ययन्यान्हु (३५५) भिंतुने कथं म्हपुजा यानाः नुगः, मस्तिष्क, म्ह फुकं फुकं हे न्हू जुइकथं (Renovetation) यानाः थःथः लजगाः ताःलाकाः न्ह्याकी । अले देया दकलय् लिपायागु दिं कौलागाया औंसि कुन्हु दच्छिया दुने गुलि कालबिल जुल व फुक फुकंया थः म्ह्याय्मचा सरह लक्ष्मीद्यः न्ह्यःने ल्याःचाः यानाः ल्यंगु फुक्कं वसपोलयात लःल्हानाः पुज्यायेगु खः । थथे धयागु गुलि गथे धनसम्पत्ति ल्यन व आः संरक्षण यानाः तयाति धयागु अर्थय् खः, मेगु मखु । जिं थन थथे च्वयागुया अर्थ झीथाय् थुकिया अर्थ अनर्थ जुयावनाच्वंगुलिं खः । लक्ष्मी धायेवं अथें धन सम्पत्ति धलिमं कुतुं वइमखु । मेहनत यायेमाः, परिश्रम यायेमाः, अले जक नां दइ, दां दइ । आः थौंकन्हय् थज्याःगु खँ ल्वःमंकाः भारतय् थाःम्ह (छापय् यानाहःम्ह), झीगु संस्कृतिया संस्कारयात हे स्यंकाः, शास्त्रयात हे अर्थया अनर्थ जुइक मनस्थिति हे स्यंक अल्सिया मा पिकाः, छुं ज्या लजगाः, मेहेनत, परिश्रम, सीप छुं हे मयासें व लक्ष्मी द्यः जक पुज्यायेवं अथें धन सम्पत्ति लुयावइ थें, बुयावइथें प्राप्त जुइगु भाःपिकाः द्यः पिहांवल । व मनू झंगः लाइम्ह, झीगु शास्त्र नाप गनं पाय्छि मजूम्ह व ज्वँसा थ्व ज्वँसा मदुम्ह निपा ल्हातं लुँ, वहया दां असर्फि छ्वार्र ह्वलाच्वंम्ह लक्ष्मी पुज्यायेगु जुयावल । थ्व पाय्छि मखु । झीसं पुज्यायेम्ह लक्ष्मी ला ज्या यायेगु जोश, जाँगर , उत्साह उमंग कथं छगू Sprit दुम्ह सुयातं नुगलय् मस्याकुसें सकसितं लुदंक, न्ह्यइपुक, सर ल सुयातं नुगलय् मस्याकुसें ख्याः यायेथें दां, धन सम्पत्ति कमय् यानाहइम्ह ख्याः जवय् वा खवय्

गनं नं दुम्ह व छैंया, जहान परिवारया रक्षक, कजि, दुगु सम्पत्तिया ल्या:चा: तइम्ह कुवेर नापं दुम्ह जुइमा: । हाकनं लक्ष्मी द्य:नं भी म्ह्याय्मचा बाह्रा: पिकायेबलय् थें ज्वलान्हाय्कं सिन्ह:मू ज्वना: मेगु निका ल्हातं अभय व वर बिया: काउले म्हय् पला: तयाबिज्या:म्ह ख्यलय् लखय्, जंगलय् हिमालय मखु, प्रत्येक छैंया धुकू कथं आपा: तुयू ज:मदुथाय् च्वंम्ह जुइमा: । थ्वहे हुनिं कौलागाया औंसि गुकुन्हु तिमिलाया ज: दइमखु, शुद्ध खिमिला जुयाच्वनी, उगु हे चान्हय् भी लक्ष्मीद्य: पुज्यायेगु ख: । थ्व हे भीगु लक्ष्मीपुजा ख:, मेगु मखु ।

भीसं पुज्यायेम्ह लक्ष्मीद्य: गज्या:म्ह ?

रमेशमान पिया

नेवा:तय्‌गु बिस्कं साँस्कृतिक महत्वं जा:गु नख: मध्ये स्वन्ति नख: नं छता ख: । स्वन्ति धइगु क्व:पुजा निसें किजापुजा तक न्यान्हु ययंकं हनीगु नख: ख: । थ्वयात यमपंचक नं धाइ । थुगु च्वसुइ यमपंचकया लक्ष्मी पुजायात जक कया: छुं खँ दुवालेगु जुइ ।लक्ष्मीपुजा यमपंचक दुने दुथ्या:गु स्वन्ति नख:या छगू अंग जूगुलिं थन संक्षेपय् यमपंचकयात कया: नं छुं कुलेगु कुत: यायें ।

यमपंचक धइगु यमराजं मर्त्यमण्डलय् च्वनावंगु न्यान्हुया लुमन्तिइ हना वइच्वंगु यमराजनाप स्वापू दुगु पुजा जुल । स्वन्ति नखःया न्हापांगु निन्हु क्वःपुजा व खिचापुजा कुन्हु क्वः व खिचायात यमराजया दूत कथं पुज्याना वयाच्वंगु खः । थ्व खँया पुपिट गृहस्थतयसं न्हिथं याना वयाच्वंगु 'बलि वैश्वदेवः यज्ञ' यात कायेफु । गुगु यज्ञया रुपय् गृहस्थतय्सं दकले न्हापां क्वः व खिचायात यज्ञया भाग फ्याइ । अथेहे लक्ष्मीपुजा कुन्हु सुथय् पुज्याइम्ह सा सीम्हेसित वैतरणी खुसिइ छिका बिइम्ह देवी कथं गरुडपुराणय् विस्तृत व्याख्या यानातःगु दु । थन भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः थुलि हे खँय् जक सीमित मखु, गुकियात कयाः क्वय् उल्लेख याये तिनि । अले मेगु न्हि खः म्हपुजा । थुकुन्हु छेँया थाकुलि नकिनं छेँजः सकसियां ताःआयु तक म्वाये खनेमा, शरीर स्वस्थ जुयाच्वनेमा धकाः आशिका यानाः म्हपुजा याना वयाच्वंगु खः । थुलि जक मखसें मृत्युया ब्वनापौ ज्वनावःम्ह यमराजयात तक नं मन्दः च्वयाः म्हपुजा यायेगु प्रचलन भीगु समाजय् न्ह्यानाच्वंगु दु । स्वन्ति नखःया अन्तिम न्हि किजापुजा कुन्हु छम्ह चलाखम्ह ततां थः किजायात यमराजं काःवःबलय् ग्वय्स्वां मगंतले, चिकं मन्दः मगंतले, अले ख्वःसिं ख्वला ध्वमगीतले पिइमाः धइगु बाचा याकाः थः किजायात यमराजया पंजां मुक्ति याःगुया लुमन्तिइ तता केहेँपिंसं दाजुकिजापिनिगु ताःआयुया कामना यानाः पुज्याइगु न्हि खः । थुकथं यमपंचकया थीथी किंवदन्ति दुवाला स्वयेबलय् ध्वदुइगु मूल पक्ष खः मृत्यु अर्थात यमराज ।

■ ऋतुनाप स्वापू

भीसं हनेगु नखःचखः प्रकृतिया हिलावं वनाच्वनीगु ऋतुनाप नं उतिकं स्वापू दु । मोहनी नखः व स्वन्ति निगुलिं शरद ऋतुइ लाइगु नखः खः । शरद ऋतुया आगमन निसें मोहनी नखः हनाः थुगु ऋतु क्वचाइगु इलय् स्वन्ति नखः हनेगु जुइ । शरद ऋतुयात कयाः आयुर्वेदिक सफुली 'रोगीनीं शारदी माता' धकाः शरद ऋतु धइगु हे ल्वय्या जननी खः धकाः च्वयातःगु दु । आयुर्वेद कथं दक्वं ल्वय्या रोगराज ज्वर वइगु ल्वचं थुगु ऋतुइ उपद्रव न्यायेकी । थुकिं छु क्यं धाःसां शरद ऋतु धइगु रोगव्याधी अप्वइगु ऋतु खः । आः थें न्हापा न्हापा ल्वय्या निदान यायेगु वैज्ञानिक प्रविधिया विकास मजूनिगु अवस्थाय् रोग व्याधिं मुक्त जुइत सृष्टि, स्थिति (पालन) व संहार स्वंगुलिं पक्षया प्रतिनिधित्व यानाच्वंपिं शक्ति मध्ये पालन शक्तिया प्रतिनिधित्व यानाच्वंम्ह शक्ति महालक्ष्मीयात पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु खः । थुकथं मेगु रोचक पक्ष खः सामाज्या, दछियंकया मेहनतया फल (अन्न) दुत वइगु ई । लक्ष्मीद्यः धैम्ह अन्नया अधिष्ठात्री खः । अन्न मदयेकं शरीरया निर्वाह सम्भव मजू । उकिं श्रमयात इश्वरीइ आराधना कथं नालाः भीगु समाजया किसान वर्ग आःतकं अष्टमि पतिकं बसुन्धरा महालक्ष्मीया धलं दनेगु याना वयाच्वंगु दु । थुकथं लक्ष्मीपुजा कुन्हु नकतिनि दुतवःगु बाली, वा, जाकिया लिसें पोचुंया लक्ष्मीद्यः दयेकाः पुज्यायेगु भीगु थःगु हे परम्परा खः ।

■ मोहनिनाप स्वापू

लक्ष्मीपुजा कुन्हु पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः मोहनि नखःनाप नं स्वापू दुम्ह द्यः खः । मोहनिबलय् छगू हे महाशक्तिया थीथी स्वरुप कथं पीगंद्यः (अष्टमातृका), नवदुर्गा आदि पुज्याइ । उकिसनं विशेष यानाः त्रिशक्ति महाकाली, महालक्ष्मी व महासरस्वति पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु खः । स्वन्तिया लक्ष्मीपुजा कुन्हु पालन शक्तिया अधिष्ठात्री महालक्ष्मी द्यःयात पुज्यायेगु खः । भी नेवाःतय्सं मोहनिबलय् नःलास्वांकुथि वा आगमय् स्यानाम्ह बाहांया ला (खँला) तयाः लक्ष्मीद्यःयात ब्व छ्यायेगुया लिसें खँला तयाः गुंगू थनेगु याना वयाच्वनागु दु । नखःपतिकं विशेष स्वां व विशेष परिकार दयेकाः पुज्यायेगु भीगु परम्परा खः । थ्व ल्याखं लक्ष्मीद्यः पुज्यायेत लक्ष्मी स्वां व द्यःब्व लक्ष्मी

मिमिया घासा विशेष परिकार खः । लक्ष्मीद्यः पुजा यायेगु खँय् भी नेवाःतय्सं यानावयाच्वनागु पुजा व गैर नेवाःतय्सं याइगु पुजाया पद्धति ज्वःमलाः । भीसं लक्ष्मीद्यःयात तान्त्रिक विधि कथं पञ्चोपचार, पञ्चमकार युक्त सम्हय् ज्वलं तयाः पुज्याइ, उकिं भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः, आगम परम्परायाम्ह द्यःकथं थुइकेमाः ।

■ मिसा जातिया सम्मान

भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः धइम्ह म्ह्याय्मचाया प्रतिक खः । लक्ष्मीपुजा कुन्हु द्यः पुज्याये न्ह्यः लक्ष्मी द्यः सालेगु ल्याखय् म्ह्याय्मस्तय्सं पिखालखुं निसें द्यः पुज्यायेगु थासय् तक बँ थिलेगु, मत तयेगु, स्वां क्वकायेगु आदि प्रमुख ज्याया अधिकार म्ह्याय्मस्तय्त लःल्हानाः म्ह्याय्मस्तय्गु सम्मान यानातःगु खः । थुकिं भीगु समाजय् नारी जातिया उच्चस्थान दु धइगु खँ पुष्टि जू । धात्थें धायेगु खःसा यत्र नार्यस्तु पुज्यन्ते, रमन्ते तत्र देवता धइगु हे थ्व खः । नेवाःतय्सं थीथी अवसरय् थीथी लक्ष्मीद्यः पुज्यायेगु यानावयाच्वंगु दु । गथे छेँया 'गृहलक्ष्मी' वाकु (भकारी)यात 'कूथी लक्ष्मी' आदि । थुकथं लक्ष्मीद्यःया स्वरुप मुद्रा आदि पुजाया प्रकृति व साधकया भाव अनुरुप पाः । भीगु समाजय् कतिंपुन्हि निसें लक्ष्मीपुजा कुन्हु तक सोह्र लक्ष्मी पुज्यायेगु प्रचलन नं थ्वहे अनुरुप खः । मेकथं धायेगु खःसा थ्व छगू हे शक्तिया थीथी स्वरुपया आराधना खः । थ्व सन्दर्भय् दुर्गा सप्तसती चण्डीइ शक्ति तत्वयात दक्व प्राणी मात्रय् माया, चेतना, बुद्धि, निद्रा, क्षुधा, छाया, तृष्णा, लज्जा, शान्ति, मातृ आदि थीथी रुपय् च्वंम्ह छम्ह हे देवीयात नमस्कार धयातःगु दु । छगू हे शक्तिया अनन्य स्वरुपयात पुज्यायेगु भ्वलय् भी नेवाःतय्सं लक्ष्मीद्यःया ज्वँसा सिन्हःमू म्ह्याय्मचाया ल्हातं स्वंके बियाः म्हयय्मस्तय्त 'लक्ष्मीद्यः'या सम्मान बियातःगु खः ।

■ लक्ष्मीद्यःया स्वरुप, आसन व मुद्रा

लक्ष्मीपुजा कुन्हु पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः मूर्तिइ पुज्याइगु मखसें पुंतय्सं च्वयातःम्ह द्यःहे पुज्याइगु खः । थुकुन्हु प्यका ल्हाः दुम्ह सिंहासनय् अर्ध पद्मासनय् फ्यतुनाः जवगु पुलि काउल्याया म्हय् दिकाच्वंम्ह लक्ष्मीद्यःयात पुज्याइ । थ्वया जवगु ल्हातं ज्वलान्हाय्कं व खवगु ल्हातं सिन्हःमू ज्वनातःगु दइ । अथेहे मेगु निका ल्हाः अभय व वर मुद्रा ज्यानाच्वंगु जुइ । थज्याःम्ह लक्ष्मीद्यःया जःखः कुवेर व ख्याः दइ । थौंकन्हय् बजारय् तःताजि रुपय् लक्ष्मीद्यःया किपा न्याये दुगु कारणं व भी नेवाःतय्सं थःगु स्वरुपया लक्ष्मी द्यः पुज्यायेमाः धइगु साँस्कृतिक मान्यताया प्रचारया म्हति यानाः न्ह्यःने ध्वदूगु स्वयेबलय् बांलाःगु किपा जुइवं न्यानाः पुज्यायेगु प्रचलनं थाय् कयाहयाच्वंगु दु । थुकिं यानाः भीगु साँस्कृतिक मान्यता थ्यंकं न्हना वनीगु स्थिति वयेधुंकूगु दु । आः च्वय् न्ह्यथनागु स्वरुपया लक्ष्मीद्यःयागु साँस्कृतिक मान्यतायात कयाः छकः दुवाला स्वये । भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः ह्याउँगु वर्णयाम्ह खः । ह्याउँगु वर्ण अग्नी तत्व (शक्ति तत्व) या प्रतिक खः । छुं नं द्यः पुज्यायेबलय् द्यःया स्वरुप व रंग विशेषयात नं ध्यानय् तयेमाः । आगम परम्परा कथं त्रिशक्ति (महासरस्वती, महालक्ष्मी व महाकाली) धइगु तुयुगु, ह्याउँगु व हाकुगु वर्णयापिं द्यः खः । थ्व स्वंगू रंगया द्यःपिनिगु ध्यान यात धायेवं वा द्यःपिनिगु यथा रुपय् ध्यान याये मास्ति मवःसा, स्वंगू रंग जकया ध्यान याःसां नं त्रिदोष (कफ, पित्त व वात) मुक्त जुयाः स्वस्थ जीवन हनेखनी धइगु आयुर्वेदिक मान्यता दु । भी पूर्वजपिंसं व्यवस्था याना थकूगु त्रि-सन्ध्याया ल्यूने नं स्वस्थ जीवनया रहस्य सुलाच्वंगु दु ।

लक्ष्मीद्यःया जवगु ल्हातं ज्वलान्हाय्कं व खवगु ल्हातं सिन्हःमू ज्वनातःगु दइ । भीसं लक्ष्मीद्यः पुज्यायेबलय् नं थ्व नितां ज्वलं स्वनाः पुज्यायेमाः । ज्वलान्हाय्कंया मण्डलाकार क्षेत्रय् ॐ च्वयाः

स्वनेमाः। ऊँ धइगु ब्रम्हवाचक ब्रम्हया प्रतिक खँवः खः। लक्ष्मीद्यःया खवगु ल्हाःया ज्वँसा सिन्हःमू कुण्डलिनी शक्तिया प्रतिक खः। सिन्हःमूया ठोस स्वरुप धइगु द्यःयात छायेत तइगु भुइसिन्हः थल जक खः। थुकिया सुक्ष्म स्वरुपयात कयाः विश्लेषण यायेगु खःसा अति गौण तान्त्रिक मान्यता ध्वदूवइ। 'सिन्हःमू" पुसा तये धुंकाःया स्वरुप धइगु त्रिकोणाकार देगः थें खनेदइ। थुकिइ मण्डलाकार खुतँजाः व च्वका गजू नापं यानाः न्ह्यतँजाः खनेदइ। थ्व सिन्हःमू मानवदेहया छगू प्रतिकात्मक स्वरुप खः। आगम सफुली शिव वाक्य धकाः 'अहमं विन्दू रजः शक्ति' धकाः च्वयातःगु दु। थन सिन्हःमूया गजू शिवया प्रतिक विन्दू रुप खःसा भुइसिन्हः रजः रुप शक्ति कुण्डलिनी खः। अले मण्डलाकार खुतँजा धइगु क्वं निसें छसिकथं मूलाधार चक्र, स्वाधिस्थान चक्र, मणिपुर, चक्र, अनाहत चक्र, विशुद्ध चक्र व आज्ञा चक्र खः। थ्व दक्वं चक्रयात स्वानातःगु दथुथां भ्हीगु शरीरया दुगः क्वँय् शुषुम्ना नाडी खः। थ्व शुषुम्णा नाड़ी जुयाः मूलाधार चक्रय् च्वंम्ह शक्ति आज्ञा चक्रय् च्वंम्ह शिव नापं लाइगु सिन्हःमूया सन्देश खः। तन्त्र शास्त्रय् 'शिव शक्ति आत्मकं ब्रम्ह' भ्हीगु चैतन्य हे शिव व शक्तिया समायोग खः धकाः तःथाय् उल्लेख दु। थ्व सन्दर्भय् ज्ञान, सङ्कलिनी तन्त्रया छगू श्लोकय् थुकथं च्वयातःगु दु -

इदा भागिरथी गंगा पिंगला यमुना नदी
तयोमध्यगता नादी। सुम्षुम्णाख्या सरस्वती ॥
त्रिवेणीसंगमा यत्र तीर्थराजः श उच्यते।
तत स्नानं प्रकुर्दीत सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

भ्हीगु शरीर दुनेया प्रमुख स्वंगू नाडी इदा, पिंगला व सुषुम्णायात छसिकथं गंगा, यमुना व सरस्वती खुसि कथं कयातःगु जुल। थ्व स्वंगू खुसिया संगम त्रिवेणीयात तिर्थराज धाइ। थुगु तिर्थय् म्वःल्हुल धाःसा दक्व पापं मुक्त जुइ धइगु च्वय् न्ह्यथनागु श्लोकया शाब्दिक अर्थ जुल। भ्हीगु म्हय् दुने थ्व तिर्थराजया थाय् आज्ञाचक्र खः। मूलाधार चक्रया शक्ति तत्व दुगः क्वँय्या सुषुम्णा नाडी (सरस्वती/लुति) जुयाः आज्ञा चक्रय् थ्यनेवं त्रिवेणी जुइगु खः। उगु त्रिवेणीइ थ्यंकाः म्वःल्हुइ फत धायेवं दक्व पापं मुक्त जुयाः शाश्वत सुखया अनुभूति यायेदइ। भ्हीगु शरीर भ्हीसं खना च्वनागु स्वरुप जक मखु थुकियात प्याखं ल्हुइकाच्वंगु शुक्ष्म शरीर धइगु चैतन्य जगत खः। थुकिया अनुभूति धइगु शाश्वत सुख आगम परम्पराया साध्य खः। लक्ष्मीद्यःया मेगु निका ल्हाः अभय व वर मुद्रा ज्यानाच्वंगु जुल। थुगु मुद्राया सन्देश धइगु 'मामेकं शरण बज्र' धइथें खः। शरणय् वःम्हेसियागु दक्व भार लक्ष्मीद्यः थःपिंसं कुबिया काःगु सन्देश खः।

थुकथं भ्हीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः सिंहासनय् अर्ध पद्मासनय् फ्यतुनाच्वंम्ह खः। अ पद्मासन धइगु पद्मासनया बछि रुप खः। फ्यतुना च्वनेगु तःताजि आसनत मध्ये हठयो पद्मासनयात दकलय् च्वय् तयाः ब्याख्या यानातःगु दु। थन पद्मासन धइगु पलेस्वां थें च्वनेगु आसन धयातःगु खः, गथे पलेस्वां लखय् बुयाः, लखं हां ववं नं लः पाखें निर्लिप्त जुइ, अथेहे पद्मासनय् न्ह्याब्लें बँय् चुया च्वनेमाःगु तुति पालि निपातं सर्गतय् ब्वयेकाः म्हया बलं फ्यतुइगु आसन खः। थुगु आसनया सन्देश धइगु समाजय् च्वनाः साँस्कृतिक जीवन हनाः सांसारिकतां मुक्त जुइगु खः।

लक्ष्मीद्यःया पालि तःलय् च्वनीम्ह काउल्या सहन शक्तिया प्रतिक, धनप्वः पाछाया च्वनीम्ह कुवेर, अष्ट दिकपाल मध्येया छम्ह धन द्रव्यया थुवाः ख्याः धुकू पिवाःया ल्याखं लक्ष्मीद्यःया गण खः। गथे बेताः, कवं, भूचा आदि काली कुमारी, भैलःद्यःया गण खः अथे हे थन ख्याः लक्ष्मीद्यःया गण खः। थुकथं लक्ष्मीपुजा कुन्हु भ्ही नेवाःतय्सं थःगु हे पहलं लक्ष्मीद्यः पुज्यानाः थःपिनिगु विशिष्ट साँस्कृतिक धरोहरयात ल्यंका तयेफुगु धइगु नेवाः मात्रया गौरव खः। ❑ ❑